

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜĞÜN
ULUS DEVLET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

Hazırlayan
Özkan AL

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Dr.Öğretim Üyesi Müşfika Nazan ARSLANEL

TOKAT-2019

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜĞÜN ULUS DEVLET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 26 / 07 / 2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Doç. Dr. Ahmet GÜVEN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Nevzat BALIKÇIOĞLU

Üye : Dr. Öğr. Üyesi M. Nazan ARSLANEL

Üye :

Üye :

Bu tez, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 18/07/2019 tarih ve 41 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: **Prof.Dr.İlhan EROĞLU**
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr.Öğretim Üyesi Müşfika Nazan ARSLANEL danışmanlığında hazırlamış olduğum "KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜĞÜN ULUS DEVLET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ" adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

26. / 07 / 2019

Özkan AL
İmza

Ağabeyim Mustafa Ferhat AL'ın aziz hatırasına...

ÖZET

Ulus inşası, tarihsel bakımından, batı toplumlarında en az 300–400 yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Batı için eski olan “ulus devlet” doğu toplumları için yeni bir kavramdır. Son yüzyılın toplum ve devlet yapılarında değişimlere yön veren olgu küreselleşmedir. Ekonomik, siyasi ve kültürel her alanı etkisi altına alan bu olgu ulus devlet yapılarını kaçılmaz biçimde değişime zorlamaktadır. Çok uluslu şirketler ve medya aracılığı ile “milli” olan her şeyi “küresel” ile değiştirme yaklaşımı tüm dünyada uygulanmaktadır. Küreselleşmenin toplumlara vaat ettiği insan hakları, refah, teknoloji, serbest dolaşım, daha geniş haklara dayalı demokrasi anlayışının yanı sıra, yerellik, kimlik çeşitlilikleri, mikro milliyetçilik, göçmen ve terör gibi olumsuzlukların ortaya çıkmasında rol alan bu olgunun çok boyutlu olduğunu göstermektedir. Bütün dünyada sosyal bilimlerin özellikle son yirmi yılında temel tartışma alanlarından biri küreselleşme olmuştur. “Kendisi de dahil her şeyi değişime sürükleyen şey” olarak ifade edilebilecek küreselleşmenin karşısında durabilecek etki alanını sınırlandırabilecek tek bir güç bulunmaktadır o da ulus devletlerdir.

Küreselleşme ulus devleti kendi ekonomik politikalarını belirleme özerkliğinden mahrum bırakmaktadır. Herhangi bir milliyete ait olamayan ekonomiler “tüketim toplumu”, “küresel toplum”, “sivil toplum” gibi yeni yaklaşımları güçlendirmiştir. Yerel kimlik ve kültürel talepler ulus devletin egemenlik alanını ulus-üstü ve altı örgütlenmeler aracılığı ile tehdit etmektedir. Ulus devletin oluşumunda en temel unsur hiç şüphesiz milliyet fikridir. Küreselleşme bütünleştirdiği kadar farklılaştıran toplumsal sonuç doğurmaktadır. Üniter Devlet yapının bir anlamda kutsadığı topraksallığı ve egemenliği daha da aşındıran çok kültürlülük politikaları özellikle uluslar arası kuruluşlar tarafından dayatılmaktadır. Ülkemizde özellikle son yıllarda “Yeni Osmanlılık” anlayışı farklı din ve etnik gruplar birlikteliğine dayalı yapılaşma öngörüsünün biçimlenmesidir. Bu yapılanma kurucu kültür ve siyasi birliğin devamlılığı sağlayacak “aidiyet” temelini sarsacak etkiler ortaya çıkarır. Ulus Devletler inşa süreçlerinde kimlik ve çeşitlilik yaklaşımını reddetmiş bütünleşme temelinde örgütlenmiştir. Bu çalışma “küreselleşme ekseninde çok kültürlük ulus devletlerin sonu mu?” sorusuna cevap aramak için yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ulus devlet, küreselleşme, çok kültürlülük, milliyetçilik, mikro milliyetçilik, göç

ABSTRACT

The construction of a nation covers a period of at least 300-400 years in western societies. The notion of "Nation State" is an old term for the West while it is a new concept for Eastern societies. Globalization is the phenomenon which guided changes in society and state structures in the last century. This phenomenon, which affects all areas of economic, political and cultural life, forces the nation-state structures into an inevitable changed. The approach of replacing everything "national" with "global" through multinational companies and the media is applied all over the world. Globalization promises societies human rights, welfare, technology, free movement, democracy based on broader rights, and it is seen that this phenomenon is multidimensional in the emergence of negativities such as locality, identity diversity, micro nationalism, immigration and terror. Globalization has been one of the main areas of discussion in the last twenty years of social sciences all over the world. There is only one force, nation states, that can limit the sphere of influence that might stand against globalization, expressed "as something that changes everything, including itself".

Globalization deprives the nation-state of its autonomy in determining its economic policies. The economies that do not belong to any nationality have strengthened new approaches such as "consumer society", "global society" and "civil society". Local identity and cultural demands threaten the sovereignty of the nation state through the supra-national and sub-national organizations. The most fundamental element in the formation of the nation state is undoubtedly the idea of nationality. Globalization has a social consequence that differentiates it. Multiculturalism policies, which in a sense, erode the territoriality and sovereignty that the unitary state structure blessed are especially imposed by international organizations. The New Ottomanism concept in our country, especially in recent years, is the formation of the foresight based on the association of different religious and ethnic groups. This structure creates effects that will undermine the sense of belonging that will ensure the continuity of the founding culture and political unity. Nation states were organized on the basis of integration that rejected the identity and diversity approach in their construction processes. This paper aims to answer the question of whether multiculturalism is the end of nation states on the axis of globalization.

Key Words: Nation state, globalization, multiculturalism, nationalism, micro nationalism, migration

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
İthaf.....	ii
Önsöz	iii
Özet	iv
Abstract	v
İçindekiler.....	vi
Tablolar Listesi	vii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1.....	5
KÜRESELLEŞME, DEVLET, EGEMENLİK, ULUS (MİLLET), ULUS	
DEVLET.....	5
1.1.KÜRESELLEŞME	5
1.2.DEVLET.....	10
1.3.EGEMENLİK.....	13
1.4. ULUS- MİLLET.....	19
1.4.1. Milliyet	25
1.4.2. Ulusçuluk-Milliyetçilik	29
1.5. ULUS DEVLET	37
BÖLÜM 2.....	45
KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN ULUS DEVLET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	45
2.1. EKONOMİK ETKİSİ.....	47
2.2. SİYASAL ETKİSİ.....	56
2.3. SOSYO-KÜLTÜREL ETKİSİ.....	64
BÖLÜM 3.....	69
KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK.....	69
3.1. ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK	70
3.1.1. Çok Kültürlülüğün Tarihsel Gelişimi	77
3.1.2. Dünyada Çok Kültürlülük Uygulamaları	80
3.1.2.1. Kanada.....	84
3.1.2.2. Avrupa Birliği.....	87
3.1.2.3. Türkiye.....	89
3.2. MİKRO MİLLİYETÇİLİK	98
3.3. GÖÇ.....	101
3.4. ÇOK KÜLTÜRLÜLÜĞÜN DÖNÜŞÜMÜ VE SON DÖNEM KÜLTÜREL	
GELİŞMELER	105
BÖLÜM 4.....	109
KÜRESELLEŞME YAKLAŞIMLARI VE ULUS DEVLETİN GELECEĞİ..	109

4.1. KÜRESELLEŞME YAKLAŞIMLARI.....	110
4.1.1. Küreselleşme Yanlıları	113
4.1.2. Şüpheliler (Küreselleşme Karşıtları).....	115
4.1.3. Dönüşümcüler.....	117
4.2. ULUS DEVLET YAPISINDA ORTAYA ÇIKAN DEĞİŞİMLER	118
4.3. ULUS DEVLETİN GELECEĞİ	122
SONUÇ	127
KAYNAKLAR	130
Öz Geçmiş.....	134

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo No	Sayfa
Tablo 1.1: Küreselleşmenin Gelişim Süreci	9
Tablo 2.1: Uluslar Arası İlişkilerin Gelişimi	60
Tablo 3.1: J.W. Berry'ye Göre Dört Temel Toplumsal İlişki Biçimi	75
Tablo 3.2: Göçmen Azınlıklara Yönelik Çok kültürlülük Politika Endeksleri	82
Tablo 3.3: Türkiye Göç İstatistikleri	94
Tablo 3.4: Türkiye'nin Etnik Kimlik Dağılımı	95
Tablo 3.5: Türkiye'de Anadil dağılımı	96
Tablo 4.1: Küreselleşmenin Kavramlaştırılması	112

GİRİŞ

İnsanlığın gelişim sürecinde bilgi toplama ve elde ettiği bilgileri sorgulamaya başlaması ile sanayi devrimini tetikleyen coğrafi keşifler batı dünyasında ortaya çıkmıştır. Küreselleşme süreci ekonomik gelişmelerin teknolojik gelişmeleri beraberinde getirmesiyle üretimin kitlesel olarak sağlanmasını ve merkantilizmin yerini emperyalizme bırakmasıyla sonuçlanmıştır. Burjuvazi adı verilen çok üreten, ürettiğini de yeni pazarlara satmak zorunda olan yeni bir sınıf meydana gelmiş ve üretimin seri hale gelmesi ile de üretim için daha fazla hammadde, üretim için daha çok insan gücü ve büyük tüketim alanlarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç yeni alanları inşa etme ve yeni sosyal ve siyasi örgütlenme arayışı ortaya çıkarmaktadır. Adına sonradan yenedünya düzeni diyeceğimiz bugünkü kapitalist ve tek merkezli dünya modelinin temeli böylece oluşmuştur.

On beşinci yüzyılda yeni kıta keşfi ile dünyanın değişik bölgelerinde yaşamını sürdüren toplumlar birbirleri iletişimi, doğal varlıklarını koruma yerine hammadde elde etmenin en düşük maliyetlisi olan sömürgeleştirme uygulamasını ortaya çıkarmıştır. Teknolojik ilerlemeler kıtalar arası ulaşımı kolaylaştırırken burjuvazinin ihtiyacı olan ucuz işgücü temini sömürge sisteminin yanında kölelik sistemini de ortaya çıkarmıştır. Sanayileşme sürecinde üretimin artırılabilmesi için gerekli olan insan gücüne olan ihtiyaç ile birlikte yeni kentlerin kurulması önce kırsal alanlardan yeni kurulan kentlere doğru yoğun nüfus değişimi başlamıştır. Kentleşme aynı zamanda burjuvazinin pazar ihtiyacın karşılanmasını, pazar alanlarının çeşitlenmesini sağlamıştır.

Burjuvazinin güçlenmesi daha ucuz maliyet daha büyük kazanç isteği ve yeni üretim ve pazar alanlarının sürdürülebilir gelişimi için yeni siyasal oluşumlar ve güvenli alanların sağlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda çoğu batı ülkesinde büyük askeri güce sahip olma düşüncesi oluşmuştur. Güven alanlarının inşası burjuvazinin hem üretimini hem üretilen malların güvenli sevkini hem de yeni tüketim alanlarına ortam hazırlamıştır. Güçlü burjuva aynı zamanda kendi isteği doğrultusunda hareket edecek siyasi gücü de etkilemeye başlamıştır. Bu bağlamda büyük imparatorluklar yerine egemenlik kaynağını meşruiyeti belirlenmiş devletçiklere bırakmıştır. Bu yapıların burjuvazinin çıkarları doğrultusunda hareket etmesi istenmiştir. Bu çıkarlar karşısında iki aşılması gereken engel vardır. Bunlardan ilki ve aşılması güç olanı inanç sistemleri

üzerinde büyük etkisi olan kilise diğeri ise siyasi otorite olarak meşruiyet kaynağını kan bağına dayandıran imparatorluklardır. Dünya savaşları öncesi derebeylikler merkezi imparatorluklara dönüşmüş, hammadde ve pazar arayışları savaş nedenlerinin başında yer almıştır. Burjuvazinin kendi çıkarlarını koruyacak meşruiyet kaynağı geleneksel olmayan ve seküler olan yeni siyasi oluşum arayışı ulus devlet modelinin tarih sahnesine çıkması ile son bulmuştur. Ulus devletler bu gelişim süreci içersinde modern dünyanın vazgeçilmez siyasi formu olmuştur.

Çift kutuplu küresel yapının ortadan kalkması, Sovyetler Birliğinin dağılması ile dünyayı saran karşı konulmaz değişim hızı bir dönüşüm süreci başlatmıştır. Küreselleşmeye atfedilen her şeyi etkileme ve değiştirme işlevi kendisine en etkili yapı olarak ulus devleti görmüştür. Ulusal formların değişmesini toplumsal yapıda çok kültürlülük, mikro milliyetçilik, yerelleşme gibi ayrıştırıcı unsurların tanımlanması takip etmiştir. Bireyin haklarının sivil toplum örgütlenmeleri ile devleti devreden çıkararak doğrudan ulusalar arası hükümet dışı örgütlenmelerce savunulması görüşü ulus devlette egemenlik aşınmasına yol açmıştır.

Değişim sürecinin hedef aldığı ulus devletlerin faaliyet gücünün kalmayacağı, anlamsal içeriğinin sorgulanır hale geleceği değerlendirildiğinde işlevsizleşen devlet yapıları yerine ve etki alanı dar yönetilmesi kolay kent devletlerinin kurulacağı tartışılmaktadır. Ulus devlet yapısından kent devlete geçişi küreselleşmenin yadsınmaz sonucu (Yücel ve Pustu, 2006: 117) gören yaklaşımlar dikkate alınmalıdır.

16. yüzyılda Batı Avrupa’da başlayan uluslaşma süreci ilk ulus devlet yapılarını ortaya çıkarmıştır. Milliyetçilik hareketlerinin öncülüğü de aynı devletler tarafından yürütülmüştür. 20. yüzyıl sonunda dünyanın meşru her devleti ulus devlet formuna dönüşmüştür. Kapitalizmin tüm dünyayı küresel pazar haline getirdiği dönemde küreselleşme olgusunun savunuculuğu ve yayılması işlevi başta Amerika olmak üzere Batı Avrupa devletlerine düşmüştür. Bugün bahsi geçen devletlere göre, ulus devlet yönetim dönemi sona erdi, başta ekonomik entegrasyon olmak üzere sosyal, kültürel, siyasî ve hukukî bakımlardan küresel sisteme uyum sağlamak zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Ulus devletlerin ayakta kalmasının ön koşulu ulusal egemenliği uluslararası kurum ve kuruluşlarla paylaşmak (Yücel ve Pustu, 2006: 118) biçimindeki ifadeler kullanılmaya başlanmıştır. Ulus devletlerin dönüşüm aracı ise “küreselleşme” olarak tanımlanmaktadır.

Küreselleşme ekonomik alanda ulusal pazarları ve ulusal girişimleri öyle bir baskı aracına dönüşmüştür ki nerede ise her ekonomik faaliyet çok uluslu yapı taşımaktadır. Uluslar arası örgütler bu süreçte önce ticaretin serbestleşmesi sonra ise “küresel toplum” oluşturma gayreti içerisine girmiştir. Ulus devlet yönetimlerine de ademi merkeziyetçi yapılar ile özerk alanlar yerelleşme talepleri içerisinde dayatılmaktadır. Merkezi yönetimlerin güç ve yetki kullanımını yerel otoritelere devretmesi ön görülmüştür. Bu yaklaşım ulus devletinin alttan aşınmasına sebep olmaktadır. Ulusal bilinç içerisinde homojenleşen ulusal kültür karşısında mikro milliyetçiliğe dayalı yerel aidiyetler desteklenmiştir. Ulus üstü yapılar ise ulus devletin meşru egemenlik alanını daraltmaya devam etmektedir.

Bazı düşünürler, küreselleşme ile ulusal devletler giderek gereksizleşerek yok olacağı tezini ileri sürmekte bazıları ise küresel krizler ile sivil toplumun küreselleşme karşısında ulus devletin giderek güç kazanacağını ileri sürmektedir. Her iki yöndeki değerlendirme ve tartışmalar günümüzde artmaktadır. Küreselleşmenin getirdiği yeni toplumsal koşullar karşısında ulusal egemenliğin nasıl yıprandığı değerlendirilerek, küreselleşme olgusunun ulus devlet yapısı ve geleceği üzerinde ne gibi tehditler barındırdığı dile getirilmektedir. Bunun yanında, özellikle göçler, çok kültürlülük, mikro milliyetçilik ve ekonomik krizler gibi ulusal bütünlüğü tehdit eden küresel sorunların ulus devletleri zayıflattığı vurgulanmıştır.

Bu çalışma küreselleşme ekseninde tarihsel süreç içerisinde ulus devletin oluşum aşamaları, uluslaşma süreci, küreselleşmenin boyutlarının ulus devlet yapısını nasıl etkilediğini ortaya konarken, ulus devletin siyasal sistemdeki yeri ve gelecekteki konumunun nasıl olacağını, ulus devlet yapısında nasıl değişimler öngörüldüğü, ulus devlet ötesi bir yapılanmanın mümkün olup olamayacağının sorgulanması amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde küreselleşme, devlet, egemenlik, ulus-millet, milliyet, ulusçuluk-milliyetçilik ve ulus devlet kavramları değişik açılardan tanımlanmış küreselleşmenin etkileri değerlendirilmiştir. Aynı zamanda küreselleşmenin gelişim süreci tablo halinde sunulmuştur.

İkinci bölümünde ise küreselleşme sürecinin ulus devletler üzerindeki ekonomik etkileri tanımlanmış, çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması ile ulusal ekonomilerde ne

gibi dönüşüme yol açtığı değerlendirilmiştir. Siyasal anlamda ulus devlette egemenlik unsurunun uluslararası kuruluşları da kapsayan etkileri üzerinde durulmuştur. Sosyo-kültürel etkileri ise genel değerlendirilme yapılarak küresel sivil toplum kuruluşlarının küreselleşme sürecindeki rolü değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde çok kültürlülük, mikro milliyetçilik ve göçlerin uluslaşma sürecinde ulus devlet yapısında nasıl değişimlere yol açtığı ortaya çıkarılmak istenmiştir. Aynı zamanda dünyada uygulanan çok kültürlülük politikalarının hangi devletlere nasıl etki sunduğu Kanada örneğinde sunulmuştur. Türkiye’de çok kültürlük yaklaşımları “ulus inşa süreci” esas alınarak değerlendirilmiştir. Son yıllarda bazı devletler tarafından gerçekleştirilen uygulamalar ve o devlet yapılarında ne gibi etki bıraktığı örneklendirilmiştir.

Dördüncü bölümde ise ulus devletin yapısında ortaya çıkan değişimler küreselleşme yaklaşımları ekseninde ulus devletin geleceği konusu kapsamlı ve karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır.

BÖLÜM 1

KÜRESELLEŞME, DEVLET, EGEMENLİK, ULUS (MİLLET), ULUS DEVLET

Bu bölümde küreselleşme gelişim süreci ile birlikte tanımlanacaktır. Ayrıca devlet, ulus devlet ve egemenlik kavramları temel düzeyde değerlendirilecektir. Ulus devletin oluşum süreci içerisinde ulus kavramı millet kavramı ile aynı anlamda kullanılarak, millet, milliyet, milliyetçilik kavramları açıklanacaktır. Sosyal bilimlerde her kavram bir biri ile etkileşim içerisinde. Kavramsal çerçeve çizilmesinde yarar görülmüştür.

1.1.KÜRESELLEŞME

Tarihsel perspektifte doğal yapı içerisinde yaşayan insanın bir diğer insanı merak etmesi, karşısındaki insan hakkında bilgi sahibi olma isteği teknolojik gelişmelerin yaygınlaşması ile daha kolay ve düşük maliyette elde edilir hale gelmiştir. İnsanın iletişim isteği her zaman gönüllük esasına göre dayanmamaktadır. Üretim ilişkileri içerisinde diğer insana ulaşma isteği aynı zamanda bir zorunluluktur. Sosyalleşme sürecinin bir özelliği olan insanın diğerine muhtaç olarak yaşamını sürdürmesi zarureti karşılıklı bağımlılık prensibini ortaya çıkarmıştır.

Küreselleşme kavramı karşılıklı bağımlılık ilkesi kapsamı içerisinde değerlendirildiğinde yaklaşık olarak bin beş yüz yıllık geçmişe sahip olduğu ön görülmektedir. Dünya bilincinin güçlenmesi insanlar arasındaki etkileşimin sağlanması ile mümkündür (Eşkinat, 1998: 7). Özellikle teknolojik gelişmeler ile değişik ulaşım ve iletişim araçlarının icadı haberleşme maliyetlerini düşürmüş ve yaygınlaştırmıştır. Bu durum dünyanın küçük olarak algılanmasına ve toplumların etkileşim kabiliyetini artırması ile küresel dünya bilincinin güçlenmesine gönderme yapmaktadır. Herhangi bir değer yapısı barındırmadan veya ahlaki öğretiye dayanmayan bu süreç her şeyden önce sermaye ilişkilerinin şekillendirdiği mekânsal uzaklıklardan kaynaklı farklılıkları ortadan kaldıran bir yapı sunmaktadır. Küreselleşme süreci toplumun her alanına müdahale de bulunarak değer yargılarının değişmesine, yaşam tarzlarının ve tercihlerin benzeşmesine neden olmaktadır. (Eşkinat, 1998: 8) Toplumsal yapıyı oluşturan tüm

öğeleri etki alanına katan bu süreç sosyal ilişkileri değiştirmiştir. Toplumun etkileşim sahasında tarihsel arka planda oluşmuş kültürel düzenlemeler üzerinde coğrafyanın ve zamanın etkisini ortadan kaldırmıştır.

“Coğrafyanın sonu” ya da “mesafelerin ölümü” olarak adlandırılan bu süreçte küreselleşme ile birlikte fiziksel mekân algılarımız, anlayışımız değişmekte; sınırlandırılmayan bir akış içerisinde tüm yaşama ve dünyaya dair fikirler, kültürler ve değerler transfer edilmektedir (Hablemitoğlu, 2005: 40–41). Farklılıkların ortadan kalkması ile tüm dünya milletleri bir benzeşme eğilimi içerisindedir.

Bu benzer olma hali sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan arz fazlasının tükettirilmesi isteği ile önce ekonomik alanda yaygınlaşmıştır. Sosyal farklılıklar kitle üretiminin daha küçük ve yerelde kalmasına yol açacağından teknolojik gelişmeler uzakları yakın yaparken yaşam tarzlarının benzeşmesine de kapı açmıştır. Bu değişik tercihlerin standartlaşmasına dönüşerek ekonomik entegrasyon kültürel entegrasyona dönüşmüştür.

Küreselleşme, kavramı insanlığın dünyayı ifade ediş, anlamlandırma ve bütünleşik algılama şekli olarak, “evrenselleşme” kavramının temsil ettiği alana yerleşmiştir (Bauman, 2000: 200). Modern çağının toplumsal ilişkilerini değerlendirmek üzere en çok başvurulan kavram haline gelmiştir. Küreselleşme terimi “dünyanın bütününe kapsama” anlamında İngilizce bir sıfat olarak kullanılan “spherical”(küreye) kelimesine dayalı olarak ilk kez¹ 1944 yılında kullanılmıştır (Günsoy, 2006: 5).

Küreselleşme tanımlaması içerisinde insanlığın bütünleşik algı ekseninde evrenselleşmede olduğu gibi kimin ne yapıp ne yapmayacağı konusunda kararları belirleme durumu söz konusu değildir. İnsanlığın gelişimi ekseninde küresel sistemi kavrayabilmesi için bir nevi ayna işlevi görecektir; insanlığa kendi halini gösterecek bir geri bildirim sunacak kavramsallaştırma çabası vardır. Bauman bu yaklaşımla toplumsal ilişkilerin diğer toplumlarla düzenlemek zorunda kaldığı dünyevi işlemlerin takip ettiği yolun benzersiz bir doğallaşma içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Küreselleşmenin asli olmayan, planlanmamış, kendiliğinden ortaya çıkan aynı zamanda olumsal bir yapı içerisinde insanın yapmış olduğu faaliyetlerin herhangi bir denetim ve sınır dışı kalması

¹ Reiser ve Davies tarafından yazılan “Gezegen Demokrasisi: Bilimsel Hümanizm ve Uygulamalı Anlamı” isimli kitapta yer almıştır.

ortaya koymasını belirtmektedir (Bauman, 2000: 200–201). Bu kapsamda tarihsel gelişiminin değerlendirilmesinde yarar vardır.

İnsanlığın günümüze kadar geçirdiği evreler sınıflandırmaya tabi tutulduğunda yaklaşık üç yüz elli bin yıldır yeryüzünde varlığını sürdüren insanın son on beş bin yılı ilkel toplum yapısından yerleşik üretim alanı açan tarım toplumuna geçtiğimiz ve en azından tahmin edilebilen dönemini kapsamaktadır. Tarım toplumu dönemi bu on beş bin yıl içerisindeki en geniş zaman dilimi olan yaklaşık on üç bin yıllık zaman dilimidir. Son bin beş yüz yıl ise tarım toplumundan hızlı bir şekilde sanayi toplumu özelliğini gördüğümüz hızlı kentleşme dönemidir. Bugün tarihsel sınıflandırma içerisinde sanayi sonrası dönem ya da bilgi çağı adı verilen bir toplumsal yapı yaşanmaktadır. Ancak her toplumsal yapı ya da ulus bu tarihsel gelişimi aynı zamanda ve hızda gerçekleştirememiştir. Günümüzde avcılık toplayıcılık ile varlığını devam ettiren ilkel kabileler, sanayi öncesi tarım ve hayvancılık üzere varlığını devam ettiren toplumsal yapılar çok küçük düzeyde de olsalar mevcuttur. Sanayi sonrası toplum ise bugün tüm dünyanın yönünü yaşam tarzını ve tercihlerini belirler hale gelmiştir. Bu durum küreselleşmenin hem amacı hem de sonucudur.

Sanayi sonrası toplumsal yapı içinde küreselleşme yeniden tanımlanarak, soğuk savaş sürecinin kapitalist sistemlerin savunucusu, ilk ulus devletlerin başarılı örnekleri olan batının küresel topluma ulaşma zaferi olarak değerlendirilebilir. ABD'nin merkeze alınarak toplumsal dönüşümü tüm dünyaya yaymak istenmiştir. Mekânsal dönüşüm geri dönülmez bir yayılma tarzını da beraberinde getirmiştir. Bu ani gelişen ve hızlı değişim döneminde yaşanan bu süreç; sosyal yapıların dağılması, sömürgeleşmenin zeminin hazırlanması ile demokratikleşme sürecinden daha geriye savrulma anlamına gelmektedir (Boratay, 1995: 21). Dünya ulusları küresel sermayenin egemenliği altına girmeye başlamıştır. Güçlenen çok uluslu işletmeler aynı zamanda teknolojinin ve dönüşümün yönlendiricisi konumuna yükselmiştir. Öyle ki sermaye hareketliliği sınırları ortadan kaldırmış tüm küresel sermaye birkaç büyük işletmenin tekel haline gelmesine götürecek sürecin başlamasına da öncülük etmiştir. Küreselleşme emperyalizmin bir nevi hoş görülen imajı olarak da ifade ediliş şekli olarak değerlendirilmiştir. Emperyalizmi olumlandırma gayreti içerisinde kapitalizmin yeni yüzü olarak göz önüne çıkmaktadır. Bu görüşü savunanlar küreselleşmeyi, 20. yüzyılın başlarında terminolojiye girmiş olan ve emperyalizmin bizatihi kendisi olarak

tanımlamaktadır. Emperyalizme bir nevi saygınlık kazandırma çabası taşımaktadır. Aynı zamanda emperyalizm karşısında duralamayacağını gösterme çabası (Boratay, 1995: 21) olarak ta ifade edilebilmektedir.

Bazı düşünürler bu çabayı, kapitalist sistemin bir nevi insanlık tarihi içerisinde yapmış olduğu kölelik, sömürgeleştirme ile başlayan aşırılığını meşrulaştırma gayreti olarak ifade etmektedir. Sanayileşmenin getirdiği yeni sosyal yapı kendi içerisinde karıştını da büyüttmüş küreselleşme karışıklığını yaygınlaştırmıştır.

Küreselleşme, modernleşmeyi kendisine araç olarak kullanmış dünyanın bir bütün olarak algılanması gerekliliği ekseninde yapılanmasını ifade etmektedir. Batıda 1500 yıllarında başlayan modernleşme süreci dünyanın hakim medeniyetine dönüşmüştür. Batı dışı toplumlar ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarını modernleşme ekseninde Batı'yı örnek alarak oluşturmuşlardır (Heywood, 2011: 57). Bu durum modern-post modern gerilimini de ortaya çıkarmıştır. Sarıbay küreselleşmenin dünya toplumlarında yarattığı etkileri üç konuda toplamıştır. Bunlar:

- Modernleşme sürecinde bireysel kimlik önceliğini ön plana alarak kişinin kendisini diğerlerinden ayırt edecek özellikleri ile siyasallaşarak, bireysel kimlik tanımlama sayısında artış ortaya çıkmıştır.
- Devletin merkezi örgütlenme boyutunda kurulan siyasal yapılar post modern yaklaşımlar karşısındaki önemini kaybetmiştir. Merkezi kurumların etki alanının azalması karşısında yerel yapıların etki gücü artmıştır. Post modernizm “yaşam tarzları” çerçevesinde tüketici birey yaklaşımını ortaya koymaktadır. Toplumsal bağlar yeni boyutlar kazanarak tüketim siyasette hâkim bir konum kazanmıştır.
- Hem modernizm hem de post modernist yaklaşımlar bireyin ön planda tutulması yaklaşımını iddia etmiştir. Ancak tüketim toplumu aynı davranış kalıbını dayatmaktadır. Modernlik yaklaşımı ulusallığa vurgu yaparak “vatandaşlık” temelli ulusa aidiyeti öncelerken, post modernistler küresel perspektiflerle ulus içerisinde kültürel ayrışmayı derinleştirmektedir.

Küreselleşmenin ortaya çıkmasında esas olan öncü toplumların kültür kodlarının diğer toplumlar tarafından ulaşması zorunlu amaçlar haline getirilerek homojenleşmenin sağlanmasını baskılayan bir tahakküm süreci olarak görülmektedir (Sarıbay, 1998: 17). Toplumların etkileşim düzeylerindeki gelişmelerin yol açtığı tahakküm sürecinde küreselleşme; her türlü ulusçuluk anlayışını reddederek ulusallık dışında, üstünde ve

ötesinde bir “küresel ırkçılık momenti” olmaya yönelmektedir. Küresel toplum tasavvuru aynı zamanda yüzyıllar boyunca homojenleşmeye çalışan batı dışı toplumlarda yıkıcı etkiyi de beraberinde getirmektedir.

Tablo: 1.1. Küreselleşmenin Gelişim Süreci

Yıllar	Küreselleşme Sürecini Zayıflatıcı Faktörler ANA AKIM	Küreselleşme Sürecini Güçlendirici Faktörler ANA AKIM
1820/ ...		İktisadi Liberalizm, Serbest Dış Ticareti Savunan Görüşlerin Hakimiyeti Neo Liberalizm
	Korumacı Dış Ticaret Politikaları Ve Korumacı Düşüncenin Hakimiyeti Merkantalizm, Neo Merkantalizm	
1820 1875		Coğrafi Keşifler
	Korsanlıklar	
		Siyasi Liberalizm
1875 1914	Dışa Kapanma Otarşi	
		Kapitalizm
	Dışa Kapalı Sosyalist Rejim	
		Uluslar Arası Barış Ortamı
1914 1918	Uluslar Arası Soğuk ve Sıcak Savaş	
1918 1929		İhracata Dönük Sanayileşme Stratejisi
	İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi Ve Ulusal Kalkınmacılık	
1929 1945		Küresel Devlet, Enternasyonalizm, Yeni Dünya Düzeni
1945 2000	Keynesci Politikalar	
		Ulaştırma Maliyetinde Azalmalar
	Ulus Devlet, Ulusalçılık ve Küreselleşme Karşıtlığı	
		İletişim Maliyetinde Azalmalar
	Uluslar Arası Tekeller	
		Pozitif Göç Politikaları
2000	Negatif Göç Politikaları	

Kaynak: Günsoy, Bülent, Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi, Bursa, Ekin Kitabevi, 2006, s:243

1.2.DEVLET

Devlet, yaklaşık 14000 yıl öncesinde Mezopotamya’da ortaya çıkmış olan tarım toplumlarına kadar uzanabileceği düşünülen çok eski bir beşeri kurumdur. İyi düzenlenmiş bürokratik yapı ile devlet, eski ve sürekli uygarlıklardan olan Çin’de varlığını binlerce yıl sürdürmüştür. Büyük orduların kurulması, geniş topraklar üzerinde vergi toplama gücü ile egemenlik yetkisi uygulayan merkezi bürokrasiyle modern devletin Avrupa’da ortaya çıkması ise diğer uygarlıklara kıyasla daha yeni bir durumdur. Fukuyama’ya göre; Avrupa’da ortaya çıkış süreci yaklaşık dört-beş yüzyıl öncesine kadar uzanmaktadır. İlk örneği 14. yüz yılda kral IV. Philippe (1285–1314) tarafından Fransa’nın tamamına yakını tek bir yönetim altında alması ile başlamıştır. Daha sonra İspanya ve İsveç monarşilerinin konsolidasyonu ile bu alan genişlemiştir.

“Kamu düzeni, emniyetin sağlanması, genel kabul görmüş hukuk sistemi ve mülkiyet haklarını korumayı ön gören bu tür devletlerin yükselişi modern ekonomi dünyasını ortaya çıkarmıştır” (Fukuyama, 2012: 23). Binlerce yıl süren bu sosyal düzen insanların doğal yaşam alanı içerisinde tabi oldukları genel kuralları oluşturmak için yaptıkları faaliyetlerin sistemleştirilmesi denilebilir.

Devlet kavramının tanımlanması için “siyaset”inde varlığının ne olduğunu belirtmemiz de gerekmektedir. Siyaset, bir açıdan farklılık ve çatışmanın ile karmaşık bir şekilde bağlantılı, diğer taraftan işbirliği ve kolektif eylem gerektiren sosyal faaliyet (Heywood, 2011: 28) toplamı ya da çatışma çözme çabalarıdır. Bu bağlam da hem bir siyasi aktör olarak sosyal var oluşun örgütsel yapılarını düzenleme işlevi taşımakta hem de siyasi alanda yer alan faaliyetlerin ve mücadelelerin üzerinde yer aldığı bir alan olarak tanımlanabilir (Özipek, 2003: 71). Devlet; siyaset bilimi ile sosyolojinin temel inceleme alanıdır.

Akademik bakış içerisinde bir disiplin olarak siyaset farklı düşünürler tarafından farklı yaklaşımlar benimsenerek şekillenmiştir. Her bakış açısı devleti tanımlarken farklı boyutunu ön plana çıkarmıştır. Bürokratik yaklaşım içerisinde genel kabul görmüş tanımlamayı Max Weber yapmıştır. Ona göre devlet; *“belli bir toprak parçasında meşru fiziki güç kullanma tekeline sahip olduğunu iddia eden insan organizasyonu”* (Heywood, 2007: 127) dur.

Sosyal varlık olarak yaratılmış insan diğer insana muhtaçtır. İnsanın yeryüzünde varlığını devam ettirme girişimi önce doğa ile sonra da diğer insan ve insan topluluğu

ile mücadelesi yüz binlerce yıl devam etmiştir. Uzmanlaşma ve iş bölümünün yaygınlaşması bilginin nesillere aktarımı insanoğlunu mülkiyet, güvenlik, adalet ve teşkilatlanmaya itmiştir. Doğal afetler, savaşlar ve salgın hastalıklar örgütlenme sürecinde egemenliği devlet adı verilen kuruma devrini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda insanlık tarihinin son altı bin yıl geçmişinde değişik devlet tanımlanmaları veya ortaya çıkış nedenlerine bakış açısı ile ilgili çok farklı görüşler bulunmaktadır. Her dönemde devlet siyasetin merkezinde yer almıştır. Bugünkü küresel sistem içerisinde devletsiz toplum neredeyse kalmamıştır.

Marksçı kuram düşünürleri devleti, burjuvazinin siyasal örgütlenme biçimine indirgeme eğiliminden dolayı, devlet ile sivil toplum arasındaki ayrımı açık şekilde değersizleştirir. Devlet-sivil toplum ayrımından kapitalizme eşdeğer olarak söz etmeyi sürdürmek, bütün zengin ve anlamlı siyasal söylem geleneklerini (Kaene, 2005: 56–58) tahribata uğrattığı öngörülmektedir. Liberaller düşünülere göre ise devlet iktidarının sınırlamasına duydukları ilginin merkezi bir ögesini, devlet aygıtını devlet-öncesi veya devletin-olmadığı bir durumdan farklılaştırma çabası içinde değerlendirmektedirler. Devletin olmayan alan ile devlet ait olan alanı birbirinden ayırmaya ve dolayısıyla da, meşru devlet faaliyetlerinin neleri kapsadığı veya hangi tür sınırlamaya tabi tutulması gerekliliğine yönelik bu kuramsal girişimler beş farklı versiyon (veya modelde) incelenebilmektedir.

Birinci modellemede (Bodin, Spinoza, Hobbes, ve diğerlerin temsil etmekte olduğu) devlet, doğal durumların radikal olarak olumsuzlaması olarak düşünülmektedir. Bu yaklaşım Keane'e göre devlet öncesi dönem bazen görece barışçıl bir durum olarak kavransa bile son derece istikrarsız ve sürekli çatışma veya savaş durumu olarak görülmektedir. Devlete düşen görev ise bu çatışma halini ortadan kaldırma meşruluğunu veya vekâletini istikrarsızlık ortamında ortaya çıkan sorunların sürekliliğinden korkan belirli alan içerisinde yaşamını sürdüren toplum ile arasındaki sözleşme sürecinden almaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan sivil toplum devletle eşdeğer görülmektedir.

İkinci modellemede (Pufendorf, Locke, Kant, Adam Ferguson ve diğer İskoç aydınlanma düşünürlerinin temsil etmekte olduğu) ise toplum doğal olarak ortaya çıkmış kabul edilmektedir. Toplumsal yapı devlet tarafından korunmalı sosyal yaşam süreci devlet tarafından düzenlenmelidir görüşü egemendir. İşlevsel olarak devletin görevi birinci modellemede ön görülen doğal durumun yerine geçmenin tersine bir

eşitleme aracı olarak görülmektedir. Bu görüşü savunan düşünürler devleti, toplumsal yapıyı tamamlayan unsur olarak değerlendirmektedir.

Üçüncü modelleme ise Pufendorf-Locke modelinin sınırlarını zorlayan ve devlete karşı sivil toplum temasını merkez haline getiren Burke'ün yaklaşımıdır. Burke'e göre devlet; zorunlu olarak "kötü" olarak değerlendirilir iken doğal olarak ortaya çıkan toplumsal yapı ise koşulsuz olarak "iyi" olarak değerlendirilmektedir. Eğer sivil toplumun devlete göre daha iyi örgütlenebilme durumu ortaya çıkarsa sosyal yapıyı toplum bizzatı kendisinin düzenlemesi gerçekleştirebilmektedir. Kusursuz bir sivil toplum varlığında hükümetlere duyulan gereksinim de azalacaktır görüşü ortaya atılmıştır.

Dördüncü modellemede, devlet tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan bir etnik yaşam düzeni şeklinde kavrayan Hegel'in yaklaşımıdır. Hegel'e göre devletin asıl işlevi sivil toplum yapısını korumaktır. Aynı zamanda devlet sivil toplum ekseninde kapsayıcı olmalıdır. Toplumsal örgütlenme biçiminde ise Burke'ün yaklaşımının tersine doğal özgürlük durumu reddedilmiştir. Devlet ekonomik faaliyetleri, toplumsal çıkar gruplarının faaliyetlerini yürütülmesinden sorumlu tutulmuştur. Aynı zamanda modern hukuk sistemlerinin tesis edilmesi ile toplumsal "refah"ı ortaya çıkaracak kurumları var etme işlevi de öngörülmektedir. Devlete tabi bir sivil toplum örgütlenmesi sağlandığında devletin özgürlüğü korunabilir görüşünü söz konusudur.

Beşinci modellemede, öncellerine karşı bir artçı eylemi düzenlemekte olan Stuart Mill ve Tocqueville tarafından benimsenen yaklaşımdır. Yapısal olarak güçlü olan devletin müdahaleler yolu ile sivil toplumun varlığını tehdit emesi endişesi taşımaktadırlar. Halkın kendi seçtikleri tarafından "modern despotizm" olarak tanımlanan egemenliğin kötü kullanımı üzerinde görüş bildirmişlerdir. Eğer modern devletler iktidarı kötüye kullanan yapılara olanak verir ise sivil toplum ortadan kalkar, özgürlük alanları daralır görüşünü dile getirmişlerdir.

Kaene tarafından ortaya atılan devlet iktidarı modellemeleri seçici bir şekilde yeniden incelenmemiştir. Ona göre; son zamanlardaki devlet sivil toplum ayrımı tartışmalarında görülen tarihsel belirsizlik, berraklık eksikliği ve zihin karışıklığını gidermek için (Kaene, 2005: 61-63) yeniden değerlendirilmeye zorunlu görülmektedir.

Devletler çok farklı sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Her devletin kuruluş yapıları birbirine benzese de yönetim rejimleri farklılık arz etmektedir. Hangi devlet

modeli olursa olsun toplumların genel yaşam formunu belirleyen unsur rejimlerdir. Ulus devletler kapitalizmin siyasi formu (Akbulut, 2011: 34) olarak nitelendirilmektedir. Ancak devlet yapıları söz konusu olduğunda federal veya üniter yapılı olması fark etmemektedir. Federal devletler ulus devletlerin karşısı değil alt kategorisidir.

Bu kapsam da Fukuyama devletleri değerlendirirken aşağıdaki önermeleri yansıtmaktadır. İlk düşünürlerden günümüze her dönemde devlet kavramı ayrı değerlendirilmiştir. Sokrates her ne kadar dış politikadan bahsetmese de ona göre; *“rejimin yapısının bir toplumun dışa dönük davranışlarını etkilemeyeceğini düşünmek çok zordur”* (Fukuyama, 2006: 39). Tüm sosyal yapılar içerisinde yaşadıkları devlet modeline ve devletin toplumla ilişkisi ile şekillenmiş yaşam tarzı etrafında birleşmektedirler. Sokrates’ten günümüze devlet üzerinde fikir sunan düşünürler “demokratik barış” hakkındaki görüşleri ile ayrılmaktadır. Ancak “uluslararası” ndan söz edebilmek için ulusların varlığını kabul etmemiz gerekmektedir. Uluslar arası sistem içerisinde adalet, denge, karşılıklı çıkarların korunması için her ulusun kendi ulusal politikaları üzerinden kurabilmektedir (Manisalı, 2004: 16). Fukuyama’ya göre de bu durum çağdaş uluslararası ilişkiler kuramları için vazgeçilmezdir. Ona göre; *“Ulus devletler, gerçekçilerin kabul ettikleri gibi, kara kutular veya güç için birbirinden bağımsız olarak mücadele eden bilardo topları değildir; dış politika, toplumlarının temellerinde yatan değerleri yansıtır.”* Fakat devletlerin her biri aynı yaklaşımla yönetim sergilemez örneğin; *“kendi vatandaşlarına adaletsiz davranan rejimler muhtemelen yabancılara da aynı şeyi yaparlar. Bu yüzden zalim veya totaliter rejimlerin tutumlarını yüzeysel karşılıklar ya da cezalarla değiştirmeye yönelik çabalar her zaman için rejimin temelindeki yapıyı değiştirmekten daha az etkili olacaktır”* (Fukuyama, 2006: 39–40). Demokratik barış veya tüm insanlığın huzurunun sağlanması düşüncesi bir anlamda devletlerarası ilişkilerde yatmaktadır.

1.3.EGEMENLİK

Modern devletin en belirgin özelliği küresel sistem içerisinde yer alan devletlerin karşılıklı olarak birbirlerini tanımalarıdır. Her devletin sınırları içerisinde tek politik otorite olması ile devletin kendisinden başka hiçbir kurumu rakip olarak tanımlamaması ile şekillenen egemenlik yaklaşımı, bugünün baskın yönetim biçimi haline gelmiştir (Hirst ve Thompson, 2003: 204).

Egemenlik, ilk kez Fransız siyaset bilimci Jean Bodin tarafından 1576 yılında yayımlanan “Devletin Altı Kitabı” adlı eserinde ortaya çıkmıştır. Latince “en yüksek”, “en üst” anlamlarında kullanılan “superanus” teriminden türetilmiştir. Bodin’ in “souveraineté” (egemenlik) tanımlaması “*yurttaşlar ve uyruklar üstündeki en yüksek, mutlak ve en sürekli güç*” (Gözler, 2001: 50) şeklindedir. Egemenlik kavramını bölümlenemez güç olmasının toplumsal fayda açısından önemli olduğu görüşündedir. Bodin’e göre egemenlik mutlakdır hiçbir güç, herhangi işlev veya belirlenmiş süre açısından sınırlandırılmamaktadır. Sınırsız ve sürekli güç kullanma gücü Fransız Devrimi sonrasında “ulus devlet” ile özdeşleşmiştir. Ulus devletlerin “modern devlet” anlayışı ekseninde önceki siyasal yapılanmalardan farkını ortaya koyan ana unsur ulus olmuştur (Bakan ve Tuncel, 2012: 58). Ulus egemenliği toplumdan halka, halktan millete, milletten de ulus devlete geçişte en büyük itici ve kuşatıcı erk olarak ortaya çıkmıştır.

Max Weber’in egemenlik tanımı büyük önem arz etmektedir. Weber’de Hobbes gibi egemenliği şiddet tekeli olmak ile zorlayıcı güç olarak değerlendirmiştir. Aynı zamanda modern devleti diğer devlet modellerinden ayırıcı özelliği olarak ön görülmüştür. Modern devletler, tanımlanmış sınırlar içerisinde şiddet kullanma tekeline sahip (Davutoğlu, 2008: 4–5) meşruiyeti tartışmasız yapı taşımaktadırlar. Devletlerin üç ana kurucu unsuru egemenlik (siyasi otorite), millet (insan faktörü) ve vatan (sınırları diğer bağımsız yapılar tarafından belirlenmiş toprak parçası) dır. Egemenlik, bir toplumun kaderini belirleyen iktidar unsurudur. Bir toplumda tarihsel süreç içerisinde ekonomik, kültürel faktörlerin siyasal faktörler ile kesişimi ile yönetim alanı oluşmaktadır. Toplum fertleri tarafından kabul edilmiş olan sosyal ya da siyasal örgütlenmeler sosyal yaşamın ana gereğidir. Devlet ise örgütlenme düzeyleri farklı da olsa tüm unsurların en üstünde ve bütün örgütlenme içerisinde üst düzeydedir. Sosyal yaşamı sağlamak için güç kullanma yetkisi de devlete ait olmalıdır. Bu bakımdan en üst otorite olarak müdahale etme ve düzen sağlama hakkına sahip olan devletin bu şiddet kullanma tekeline egemenlik adı verilmektedir.

Bir toplumsal düzen içerisinde siyasi otoritenin sahibi devlettir. İktidar etme, yönlendirme gücü ondadır. Devletin olmadığı koşullarda siyasal güç yasal olmayan kurum ya da makamlara geçer ki devleti oluşturan bir diğer ana erk olan insan eşitsizlik düzeninde yaşamını sürdürmek zorunda kalır. Egemenlik gücü mutlaka bir kişi,

topluluk, organ ya da örgütte vücut bulmaktadır. Toplumlar içim gerekli olan sürekli yaşama garantisi devletlerin siyasi egemenlik alanı içerisinde sunulan bir ölçekte sığınak olma özelliği ile emniyet içinde yaşama isteğinin kesişimidir (Bauman, 2000: 50). Bu durum uluslaşma süreci için ön koşul sayılmaktadır. Belirli sınırlar içerisinde yaşam sürdüren toplum ulus bilincine sahip ise, devletin iktidarını “ulusal egemenlik” üzerine kurmuş demektir. Ulus olma bilinci içerisinde değil de değişik grupların bir arada yaşamak için bir uzlaşa sağlanmışsa “halk egemenliği” üzerinde otorite sağlanmış veya kullanılmaktadır.

Toplumdaki her kesim üzerinde mutlak ve sınırlandırılmamış yetki kullanımı devlet olmanın koşulu iktidar olmanın şartıdır. Devlet egemenliğini kullanılmak zorundadır (Beriş, 2006: 25). Devletler egemenlik gücünü ortaya koyabildiği tasarrufta bulunma, hukuk tesis etme ve kurumları aracılığı ile yetki kullanabildiği ölçüde iktidarını koruyabilmektedir Devletlerin karşılıklı olarak anlaşmalar yolu ile onaylanmış diğerinin etkisinden veya müdahalesinden korunma garantisini toplumlarına empoze ederek egemenliklerini inşa etmektedirler (Hirst ve Thompson, 2001: 127). Eğer bir siyasi örgütlenme yapısı egemenlik gücünü kullanma kabiliyetini yitirirse o devlet içerisinde diğer tüm sosyal yapılar ve örgütler varlığını sürdürememektedir. Devlet egemenliğini kaybettiği anda kendisi de toplumdaki diğer örgütlerden farksız hale gelmektedir.

Küresel sistem içerisindeki her devlet egemenlik hakları açısından diğer devletlerle rekabet gücünü en üst düzeyde tutmak istediği taşımaktadır. Aynı zamanda ciddi bir çekişmede söz konusudur. Özellikle güç biriktirme, silahlanma yarışı, ordular, teknoloji rekabeti, uzay yarışı gibi birçok alanda bu gözlemlenmektedir. Uluslar arası sorunların ortaya çıkmasında da etkili olmuştur. Devletlerin kendi arasındaki uluslar arası ilişkilerin en hassas konusu egemenlik haklarının savunulmasıdır. Devletlerarası düzen kurmak ve korumakta olgusal bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Egemenlik küresel sistem içinde devletler ve ülkeler arası ilişkileri düzenleme açısından ana belirleyici kavram (Beriş, 2006: 25) olmaya devam etmektedir.

Egemen devlet anlayışı 15 ve 16 yüzyılları içerisinde Avrupa da oluşumunu gerçekleştiren modern devletler üzerinde şekillenmiştir. Egemenliğin siyaset literatürü açısından uluslararası düzlemde belirlenmesi ise 1648’de imzalanan Westphalia Antlaşmaları aracılığıyla olmuştur (Heywood, 2007: 126). 1648’de imzalanan Westfalya

Antlaşması ulus devletlerin uluslar arası sistem içerisindeki yerinin belirlenmesi açısından dönüm noktasıdır. Her devletin kendi sınırları içinde nasıl bir güce sahip olduğunu göstermesi bakımından da önem taşımaktadır. Westphalia modeli olarak ifade edilen bu uluslar arası sisteme göre devletler, devletlerarası hukuk zemininde “eşit özne” olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda devletlerin siyasi aktörler olarak kalıcı bir kimlik kazanması sağlanmıştır (Davutoğlu, 2008: 4). Bu antlaşma ile aynı zamanda küresel sistem içerisinde devletler karşılıklı olarak bir diğerinin iç işlerine karışmama yükümlülüğü altına girdiğini göstermektedir. Her bağımsız devlet kendi kaderini tayin etme hakkına sahip hale gelmişlerdir.

Tarihsel gelişim içerisinde egemenlik kavramının günümüzdeki boyutuna ulaşmasında Avrupa’daki otuz yıl savaşlarını sonra erdiren ve küçük prensliklerin kendi anaları dışına müdahil olmamaları üzerinden anlaşmaları ilk etken olmuştur. Belirlenmiş sınırlar içinde bağımsız hareket özgürlüğü, ordu kurma veya şiddet uygulama ile vergi toplama işlevleri modern devletin doğuşu demektir. Her devletin tanımlanmış sınırlar içerisinde kapsayıcı kurumlar oluşturmasını da beraberinde getirmiştir. Egemenlik soyut olan devletin kurumları aracılığı ile somut forma dönüşmesidir.

1918 yılında belirlenen Wilson prensipleri ise ulusların kendi kaderini kendilerin belirleme hakkını savunması ile geniş kabul görmüştür. Dönemin gelişmeleri de göz önüne alındığında bugünün devletlerinin varlık temelini oluşturmaktadır. Wilson prensipleri aslında egemenlik kavramının yeni boyutu ile birlikte istikrarlı bir dünya hedefi için güvenli ticaret ve uluslar arası hukuk (Davutoğlu, 2008: 4) temeli üzerine dayanmaktadır. Stephen D. Krasner’e göre egemenliğin gelişim evresi içerisinde dört eksenle değerlendirilmesi gerekliliği bulunmaktadır. Devletin güç tekeline ulaşabilmesi için öncelikle ülke sınırları içerisinde örgütlenmesini kamu otoritesini, kontrol ve denetim mekanizmasının kurulması gereği üzerinde durmuştur. Toplum sınırlar içerisinde bütünleşmesi gerçekleştirildikten sonra sınır aşan hareket ve denetim yeteneği ortaya çıkmaktadır. Küresel değişimin gereği olarak modern devletler uluslar arası hukuku kullanarak uluslar arası kuruluşlara üyelik sürecinde de egemenlik hakkını her devlet için tanıma zorunluluğu ile başlatmışlardır. Bu kapsam içerisinde egemenlik alan ve hareket rekabeti ve çekişmesi sorun olmaktan çıkmıştır. Stephen D. Krasner’a göre egemenlik tasnifi:

- İç egemenlik: Bir devlette kamu otoritesinin örgütlenmesi ve bu otoritenin denetim mekanizmasına, kontrol gücüne sahip olmasıdır.
- Sınır ve karşılıklı bağımlılık egemenliği: Kamu otoritesinin sınır aşan hareketlerini de denetleyebilme kabiliyetidir.
- Uluslararası hukuk egemenliği: Devletlerin birbirlerini tanımaya dayalı egemenlik alanıdır.
- Westfalyan egemenlik: Dış aktörlerin iç otorite konfigürasyonuna (yapılanma biçimi) müdahale edememesi (Davutoğlu, 2008: 4) dir.

Bu sınıflandırma bağımsız devletlerde güç tekeline ulaşacak örgütlenme yapısını sağlaması iç egemenliği oluşturmaktadır. Sınırların belirlenmiş olması neticesinde karşılıklı prensibine dayalı olarak sınır geçiş denetimine dayalı sınır egemenliği ortaya çıkmaktadır. Uluslar arası alanda devletlerin egemenlik alanları bakımından karşılıklı olarak hukuksal ekseninde bir diğerini tanımaya dayalı uluslar arası hukuk egemenliği oluşmaktadır. Bugünün küresel sisteminde uygulanan ve bir ulus devletin kendi ulusal egemenlik alanı içerisinde başka bir egemen devletin müdahale edememesine dayalı Westfalyan egemenliği söz konusu olmaktadır. Ancak her devlette egemenliğin bu dört unsurun tamamının bir arada bulunması söz konusu değildir. Bu durum örneklendirildiğinde bağımsız bir devlet varlığı için herhangi bir uluslararası örgüte üye olmama durumu uluslar arası hukuk egemenliğine etkisi çok göstermeyebilir iken, Westfalyan egemenliği için son derece hayati bir değer taşımaktadır.

Devletlerin egemenlik alanı soyut niteliktedir. Toplumsal yapı içerisinde güç kullanma bürokratik faaliyetler ile başlar ancak en keskin şeklini polis, asker, sosyal güvenlik sistemi, mahkemeler gibi çeşitli hükümet kurumları ile soyut olan egemenlik gücünü somutlaştırmaktadır. Toplum fertlerinin ulusal bilinç ekseninde bütünleştirilmesiyle bireylerin kaderlerini ulusal kurum ve mekanizmalar çerçevesinde belirlemeleri ulus devleti ifade etmektedir. Diğer devlet modellerinden ayırmanın en basit ifade ediliş biçimidir.

Bu durum yerelde başlayan küçük örgütlenme şekillerinin ortak değerler ve tarihsel süreçle bütünleşerek merkezi ve büyük örgütsel yapıya ulaşma ülküsüne yönelmeyi de ifade etmektedir. Devlet örgütünün etki alanı kamusal alan içerisinde yaşayan ve geleceğini şekillendirmek isteyen kişilerin genelinin meşruiyet kaynağı olarak ulusal normlar etrafında birleşmesiyle ulusal egemenlik olgusunun değerler sistemi oluşur. Toplumun her ferdinin kendi egemenliği yerine bütünleştirici ve kuşatıcı olan ulus egemenline bir nevi yetki devri ile toplumsal düzen sağlamanın temel

koşulunun oluşumu gerçekleştirilir. Bu düzen “siyasi iktidar” tarafından gerçekleştirilmektedir.

İktidar bir tarafın diğerinden daha fazla avantaj sağladığı, ancak avantajsız tarafında tamamıyla zararlı çıkmadığı, kuralların ve kurallara uyma yükümlülüğünün rızayla donatıldığı, bir eşitsiz güç ilişkisidir (Koçdemir, 2004: 31). Bu ilişki eşit değildir ancak meşruiyet, ödüllendirme, cezalandırma ve otorite kullanımı ile sürekli kılınmaktadır. Siyasi iktidar bir çeşit zorlamayı ihtiva etmektedir. Zorlamaya tabi tutulan her bir yurttaş için iktidarın yokluğundan siyasi iktidar varlığı daha yararlı olduğunda meşruiyet sağlanabilmektedir. Modern ulus devletler meşruiyet kaynağını dayandığı ulusa mal ederek egemenliğe sahip olmuş en üst tüzel kişilik olarak ortaya çıkmıştır (Koçdemir, 2004: 32).

Her ulusal yapı tarihsel süreç içinde birer siyasal aktör olarak kendi toplumsal yaşam alanlarının biçimlenmesinde devlet tüzel kişiliği ile meşru haklarını, varlıklarını ve yaşamlarını güvence altına tutmak istemektedir. Her siyasi yapı kendi ulusal egemenlik alanlarına girilmesini katı kurallar ile yasaklamakta ve yaşamsal tehdit olarak algılamaktadır. Eğer bir diğer ulusal egemenliğin siyasi otoritesi ulusal egemenlik alanında müdahale etmesine rıza göstermek durumunda kalırsa, ulusal birlik ve geleceği doğrudan tehlikeye girmektedir. Gelecekte var olabilme sorunu (Beka) olarak küresel siyasette güç kaybedecektir. Ulus devletler açısından ulusal egemenlik alanına her müdahale girişimi günümüzde savaş sebebi sayılacak kadar büyük uluslar arası tepkiye yol açmaktadır.

Ulus devletler iç ve dış egemenlik alanı içerisinde denge biçimleri geliştirmiştir. Dünyanın bu gününe küresel güç adı verilen Amerika Birleşik Devletlerinin hegemonyası ile Amerika karşıtlığı çekişmesi damga vurmaktadır. Bu durum Fukuyama’ya göre: Amerika’nın tüm dünyayı kendi dayatmaları karşında küresel çapta bir Amerika karşıtlığı henüz olgunlaşmamış dengeleme biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Ona göre “yumuşak dengeleme” biçimleri üstten aşağı ulus devletler, devlet olmayan örgütlenmeler ve uluslar arası güçlere aktarım gerçekleştirme şeklinde değişmektedir. *“Bunun beraberinde egemenliğin hem kuralcı bir ilke hem de deneysel bir gerçeklik olarak parçalanması ve küresel sorunların çoğunun kaynağı olan zayıf ve başarısız devletlerden oluşan bir kuşağın ortaya çıkmasıyla şekillenmiştir”* (Fukuyama, 2006: 21–22).

1.4. ULUS- MİLLET

“*Millet*” kelimesi etimolojik olarak dilimize Arapçadan geçmiştir. Arapça da “*mezhep*”, “*secde*” anlamlarında kullanıldığı gibi “*ümme*t” kelimesi yerinide kullanıldığı görülmüştür. Ümmet kelimesi aslında bir dinin mensuplarının toplamı anlamına geldiğine göre dilimiz millet kelimesini Arapça kullanımından ziyade bugün bizim anladığımız bütünleşik manevi bir hal almıştır. Her toplumun uluslaşma aşamasında yer alan aidiyetleri önemseme şekilleri farklıdır. Türk toplum yapısı içerisinde kan bağı daha önemli iken Arap toplumu din ve mezhepler daha ön planda aidiyet hassasiyeti olarak görülür.

Millet, ırk ile dilin birliktelik esası üzerinde kurulan toplumsal ruh ve aidiyet temelinde gerçekleşen birlik, beraberlik oluşturmuş insan topluluğudur (Akçura, 2007: 26). Akçura’nın bu tanımlaması millet kavramının net biçimi kabul edilebilir. Ancak bu tanımlama her toplumun millet tanımlamasında aynı değildir. Örgütlenmiş her bir milletin kendi oluşumu açısından farklı ögenin ön plana çıkartılarak millet tarifi yaptığı ifade edilebilmektedir. Akçura’ya göre Almanlar ve Slavlar milletin meydana gelişinde ve devamında esas etken olarak kan bağı ile ortak dilin varlığı ön koşulu içerisinde tarihsel birliktelik ekseninde tanımlamaktadır. Fransızlar bireysel özgürlük temelinde bir arada yaşama arzusu ve iradesi ile milleti tanımlamaktadır. İtalyanlar ise coğrafya temelinde ortak dil ve tarihsel mecburiyet içerisinde gelecekte var olma düşüncesi ile millet tarifi ortaya çıkarmıştır (Akçura, 2007: 26–27).

Batılı milletler “millet”i ifade etmek için Latince “doğmak” fiili olan “*nasci*”den gelen “*nation*” kelimesini “aynı yerde doğmuş insan topluluğu” anlamında kullanmışlardır. Batı milliyetçiliği de bu kavram üzere şekillenmiştir (Heywood, 2011: 202). Kültürel, siyasal ve psikolojik unsurları barındıran bir olgudur.

İngilizcedeki “*nation*” teriminin Türkçe ifade ediliş biçimi olarak kullanılan ulus kavramı Orta Asya’da belirli bir bölgede beraberce yaşayan insan topluluklarının bütününe ifade etmek için kullanılmıştır. Yerleşik yaşama diğer uluslardan geç geçmiş olan ve mitlerin yazıdan ziyade söz ile diğer nesillere aktarımın sağlandığı göz önünde tutulduğunda belirlenmiş bölgenin çokta kapsamlı olamadığı ön görülebilir. Orhun Anıtlarında “*Ulaş*” olarak belirtilen bu kavramı, belirlenmiş alan içerisinde yaşayan küçük ve çoğunluğu aynı etnisiteye dayanmayan ancak bir arada yaşamını sürdüren farklı toplulukların ortaya çıkarmış olduğu toplumsal bütünü açıklamak için ön

görüldüğü iddia edilebilir. Çünkü Orhun kitabelerinde yer alan ifadeler de ayrı ve küçük gruplar halinde yaşayan boyların birleştirilerek devlete ulaşıldığı ifadesi de yer almaktadır.

Dilimizde yer alan “*Millet*” kavramı ise dinsel yapının ürünü olarak değerlendirilmiş “*ümmet*” teriminin yerine kullanılmıştır. Cumhuriyet dönemine kadar özellikle kırsal alanda yaşamını sürdüren kesim kendisini ait olduğu etnisiteye göre değil mensup olduğu dine göre tanımlamayı uygun görmüştür. “Ulus” terimi ise laik yapı ve cumhuriyet döneminin ulus inşası döneminin simgesi olarak değerlendirilebilir.

Türk dil kurumu “*Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus*” (TDK, 2019) olarak tanımlamıştır. Atatürk göre ise “*Millet; dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği, siyasi ve içtimai (sosyal) heyet*” (Atatürk, 1931) şeklinde tanımlamaktadır.

Millet kavramı tanımlanırken sosyal grupları tanımlamada benzerlik taşıyan “*ırk*”, “*halk*” ve “*kavim*” kavramları arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle millet terimi halk terimi ile karıştırılmaktadır. Halk belirli bir dönemde yaşayan insanları ifade eder; canlı varlıklardan oluşur. Millet ise mevcut, geçmiş ve gelecek bütün nesilleri kapsar (Niyazi, 2006: 18). Halk kelimesi sosyolojik bir kategori değildir. Durkheim’ın toplum anatomisi yaklaşımına göre evrimsel olarak toplumun; aile, klan, aşiret, millet şeklinde nitelendirdiği sınıflamaya “*halk*” girmez. Aynı zamanda “*halk*” kelimesini “*millet*” ten ayıran bir tarafta mekan ve zaman farklılığıdır. Bazı toplumlarda aynı etnik kökten gelen kavim içerisindeki bir kısım, o soy bağından olmasına rağmen soy birliğine dayalı kişilerin oluşturduğu milletin değer sistemini benimsemeyebilmektedir. Bazı değerlendirmelerde “Halk” kavramı milletin dışında kalan bir bölümü de ifade edebilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde mekan bakımından “*halk*” millettten daha geniş kapsam taşıyabilmektedir (Niyazi, 2006: 18).

Süreç ilişkisi içerisinde ise millet, bir kavmin hayatta olmayan geçmiş nesilleri, hayatta olanları ve gelecekte olacak olanları kendini oluşturan insanların bütününden değişik ve fertlerin iradesinin üstünde soyut bir varlık olarak ifade edilebilmektedir. Halk kavramı ise daha çok yaşayan fertleri kast edilerek kullanılmaktadır. Milletin kavramının kavim kavramından ayrılabilmesi ise halkın dil birliği, estetik anlayışı, yaşam biçimindeki birlikteliği ile gelecekte bir arada yaşama düşüncesi olarak

belirtilmesi kavmin ise etnisiteye dayalı olarak kan bağına bağlı daha mekanik bir şekle bürünmesi temel ayrımı ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda millette bütünleştirici bir ülkü vardır. Bu bağlamda millet bir kavmin sosyal ve kültürel olarak gelişmesi veya akraba kavimlerle birleşerek genişlemesi ile oluşabilir. Türk milletinin oluşumunu bu tip gelişmeye örnek gösterebiliriz. Bir diğer millet oluşum tarzı ya da çeşitliliği dünya düzeninin zorunlulukları ile başta korunma olmak üzere varlığını kavimlerin birleşmesi ve tarihsel bütünleşme içerisinde güç oluşturma şeklinde gösteren yapılardır. Buna en temel ve güzel örnek Franklar, Burgondlar, Galyalılar, Vizgotlar ve Normanların birleşerek Fransız milletini ortaya çıkartması gösterilebilir.

İnsanlığın sosyal varlık olma doğallığı içerisinde ve grupsal ilişkilerindeki süreklilik ve belirli alanda topluca yaşama uğraşları sonucunda diğer canlılardan ayırıcı nitelik kazanmış ve “halk” teriminin kullanımı ortaya çıkmıştır (Topal, 2010: 33). Müşterek tarihi köken temelinde kendisi hakkında bilinç oluşumunu başarmış, siyasi irade topluluğu haline gelmiş toplumsal yapı ise “millet” olarak tanımlanmaktadır (Koçdemir, 2004: 49). Halk oluşumunu kalıcı topluma dönüştüren yapılar kendilerine müşterek coğrafi alan seçmiştir. Uzun zaman dilimi içerisinde yaşamsal birliktelik aidiyet bağlarının güçlenmesi halk olarak tanımlanmaktan, ulus tanımlanmasına geçişi sağlamıştır (Topal, 2010: 33).

Bu yaklaşımda milleti sınırları belirlenmiş toprak parçası üzerinde örgüt oluşturmaya başaran siyasal birim olarak tanımlamak daha doğru olacaktır ki Adam Smith’ ulus tanımlaması da bu düzlemde. Bir arada yaşama tek başına ulus olmayı sağlayan etkende değildir. Eğer ülke adı verilen belirli bir bölgede kalıcı halde yaşayan her kavim ulus olmayı başarsa idi bugün çok daha fazla ulustan bahsedebilirdik. Ancak “siyasal birim” oluşturma her kavimde mümkün olmamıştır. Buna örnek olarak Kürt halkını gösterebiliriz. Tarihsel süreç içerisinde sınırları belirli coğrafi alan içerisinde yaşamalarına rağmen herhangi bir dönemde öncelikle dil birliği sonrada kalıcı birlikteliği sağlayıp siyasal düzen ya da örgütlenme biçimi gerçekleştirilememiş ulus olamamışlardır. Antony Smith’in “*milli kimlik*” olarak nitelendirmesi temelinde coğrafi alan içerisinde etki gücü az dahi olsa belli bir siyasi örgütlenme varlığı gereksinimi bulunmaktadır.

Siyasi bir topluluk da topluluğun bütün fertleri için en azından belli ortak kurumların, hak ve görevlere dair tek bir yasanın varlığını ima etmektedir (Smith, 1994:

24). Milleti oluşturan topluluk üyelerinden her birinin kendilerini özdeşleyecekleri, duygusal olarak gruba aidiyet duyabilecekleri belirlenmiş bir sosyal alan gerekmektedir. Bu alan mekânsal temelde diğerlerinden az veya çok hatları kesinleşmiş ve sınırlanmış toprak parçası üzerinde şekillenmektedir. Smith'e göre millet kavramının Batılı tarzda kavramsallaştırılması, "*belli bir ülkede aynı yasalara ve kurumlara boyun eğen bir halk topluluğu*" (Smith, 1994: 24) olarak anlamlandırılmıştır. Aynı zamanda milletlerin ortaya çıkışında iyi tanımlanmış ülke adı verilen topraklara sahip olmaları gerekliliği de söz konusudur. Öyle ki, "*örneğin ellerindeki toprağı bir demirci örsündeymiş gibi işleyerek temellük eden, kendilerini yüksek denizlerin harcından gören eski Flamanlar gibi, halk ile toprak adeta birbirlerine ait olmalıdırlar*" (Smith, 1994: 24-25). Flamanlar için halka ait olan toprak parçası herhangi bir coğrafi alan olamamaktadır. Toprağı verilen anlam onlarda tarihsel arka plan taşımaktadır. Ancak bazı toplumsal yapılarda "yurt" adı verilen alan tarihsel nitelik taşımasa bile halkın toprakla bütünleşme süreci sağlanabilir. Türk toplum yapısında yer alan "vatan" anlayışı bu eksendedir. Smith, Türklerin "yurt" anlayışı içerisinde soyun kökeni taşımayan yerlerin de "vatan" olarak kabul edildiğini dile getirmektedir (Smith, 1994: 24-25).

Ülke, yurt veya vatan olarak nitelenecek olan toprak halk ile nesiller boyu birbirleri üzerinde müşterek ve yararlı etkilerde bulunmaktadır. Bazı ulusların ortaya çıkması modern milliyetçilik fikirlerinden sonra olmuştur. Doğal süreç içerisinde yurttan sonra milleti şekillendiren ana unsur mevcut doğal dilsel birimlerdir. Ancak herhangi bir dilin toplumu ne ölçüde bütünleştirdiği tanımlaması iradi olarak milliyetçi akımların ürünü olmaktadır (Fukuyama, 2006: 325).

Bir toplumun millet olmasında; dil, ırk, din, topluluk, vatan, zaman, ülkü, ortak egemenlik altında yaşama, ekonomik menfaat gibi etkenlerin bütünleşmesi gerekir. Türk milletinin değerli eserlerinden olan Orhun kitabelerinde milletin ırktan ayrımı o dönemin anlayışı ile şu cümle ile ortaya konmuştur. "*Yirmi yaşında, Basmıl İduk Kut soyumdan olan kavim idi, kervan göndermiyor diye ordu sevk ettim*" (Rehberyasın, 2019). Kavim olarak aynı soydan, aynı dili konuşan, aynı ırka mensup ya da egemenlik altında olsa dahi ekonomik ilişkiler olmaz ise bütünleşme sağlanamaz. Bu ifade aslında o dönemde de Türklerin ulus olma bilincine sahip olduğunu göstermektedir. Siyasal sistem kurup binlerce yıl örgütlenme tarzını sürekli kılmak kolay değildir ki bazı büyük imparatorluklar çok kısa tarih sahnesinde kalmışlardır. Büyük İskender dahi kendi

ulusal bütünleşme formunu inşa edememiştir. Hiçbir ulus kendi bünyesine uygun devlet yapısı kuramadıktan sonra varlığının devamını güvence altına alamamaktadır.

Ulusun tanımlanmasında din birliği yaklaşımı Fransız devrimi ile boyut değiştirmiştir. Fransız Devrimi, öncesi Avrupa kilisenin etkisi altında uzun yıllar ulus bilincine ulaşamamıştır. Fransız devriminin kralın yanında aristokrasi ve dini hiyerarşiye karşı sahip olduğu özgürlük, eşitlik ve yurttaşlık fikri temellerine dayanması ile tüm dünyayı on yıl içerisinde etki alanına almıştır. Aynı zamanda ulus kavramına yeni ve seküler bir anlam kazandırması yönüyle dönüm noktası olmuştur (Akça, 2005: 235). Devrimden sonra Fransız toplumunda yer alan soylu ve rahiplerin geniş hakları karşında güçlenmiş burjuvazinin işçi ve köylüler tarafından desteklenmesi ile ulus tanımı değişmiştir. Yurttaşlık hakları ekseninde sınırları tarihsel süreçte belirli devrimi gerçekleştiren yurttaşlar topluluğu ulus olarak ifade etmiştir. Aynı zamanda eşitlik ve özgür irade temelli toplumsal uzlaşısı yeni devlet anlayışını kutsallıktan arındırmış meşruiyetini, aklın ilkelerinden beslenen iradelerin oyları ile belirlenen ulus egemenliğine bırakmıştır.

Ulusal egemenlik süreci sonraki birkaç yüz yıl zarfında görece yeni olan ulus kavramını yaratmıştır. Güçlü devletlerin genişletip derinleştirebileceği öznel anlamda az çok türdeş kaynaşabilecek olan etniler temelinde kaynaşabilmeleri mümkün olmuştur (Smith, 1994: 102). Bir nevi uluslaşma sürecinin işaret fişeği olma özelliği taşımaktadır.

Tüm teorik analizlerde ulus ya da millet oluşumu; tarihsel düzlem içerisinde doğal temellendirmeye dayalı olarak kavimlerin etnik, kültürel ve siyasal olarak değerlendirme çabaları olmuştur. Bir topluluğun ulus olmasında asgari nitelikler belirlemek gerekliliğine dayalı yaklaşımlar içerisinde farklı görüşler ortaya atılmıştır. İhtiyaçlar hiyerarşisi baz alınarak kişinin temel şartlarını sağladıktan sonra aidiyet hissine ve kendini gerçekleştirmesi için bir büyük sosyal yapı içerisinde olma zorunluluğu bulunmaktadır.

Weber'e göre siyasal bütünleşme, dil, soy ve kültür bütünlükleri milleti tanımlamakta yetersizdir. Bu bütünleştirici unsurlar önemli bir işlev taşımaktadırlar. Ona göre eğer tüm bu bütünleşme daha büyük bir çerçeve olan millet kavramının bütün tanımlama biçimlerinde görülen "*ilahi misyon*" anlayışı ile olmaz ise belirli niteliklere sahip bir toplumsal varlık olan millet olmayacaktır düşüncesini dile getirmiştir (Akça, 2005: 238). Toplumun her ferdeinde oluşacak adına ilahi misyon diye nitelendirdiği

duygu birliği olmaz ise millet oluşmaz düşüncesi ile Weber milleti, “*kendini bağımsız bir devlet biçiminde ifade edebilen bir duygu birliği, ya da normal olarak kendi devletini yaratma eğilimini de taşıyan bir topluluk*” (Akça, 2005: 238) şeklinde tanımlamaktadır.

Ulus teriminin tanımlanmasının zorluğu, kavramın toplumda oluşan her norm ile ilişkisinin olmasıdır. Aynı zamanda önemli ölçüde kültür gibi soyut ve karmaşık alanla ilişkili olduğundan tanımlamak güçlenmektedir. Ulus kavramı son iki yüz yıllık süreç içerisinde siyasal birimler tesis etmek için siyasal hareketlerin meşruluk kaynağı (Özyurt, 2012: 97) olarak kullanılmaktadır. Doğrudan devletle veya devlet düşüncesi ile ilgilidir (Özyurt, 2012: 96). Heywood ulus kavramını objektif anlamda, ulusların “kültürel varlık” olarak tanımlanması gereğini öne sürmüştür. Bu durum aynı dilin konuşulduğu, aynı dini inancın sahiplenildiğı, ortak geçmiş anlayışına bağılı olan halk topluluklarına olarak değerlendirilmesidir. Sübjektif anlamda ise ulusun kendisini “siyasal grup” olarak tanımlamasıdır. Bu durum aynı zamanda ulusu etnik gruptan ayırıcı özelliğidir (Heywood, 2007: 150).

Fransız düşünür Foucault göre ulus; devlet kurma niteliğine sahip bireyler toplamıdır. Her ulusun varlığı kurmuş oldukları devletin somut varlığı ile sınırlıdır. Tüm ulusların bir tarihsel rolü olduğunu dile getirerek önceliğı devlet oluşumunun kurucu öznesi olmaktadır (Akça, 2005: 238).

Yukarıda değişik görüşlerden ulus tanımlarına yer verilmiştir. Her tanımlama içerisinde var olan bütünleştirici unsur toplumun siyasallaşma iradesine sahip olmasıdır. Ulusun siyasallaşma iradesi fertlerin toplumsal yapıya ulaşması ile toplumsal yapının tarihsel süreç içerisinde diğer yapılardan ayrımını belirleyen farklılıkları meydana getirmektedir. Örgütlenme biçimlerini devlete yönetimine dönüştürebilen kavimler yaşam ve inanç tarzlarını güvenceye almayı başarmaktadır. Topluluğun bir misyon içerisinde bütünleşerek siyasallaşması devlet örgütlenmesinin temelini oluşturmaktadır. Topluluğun tek ve ayrılmaz bir bütün olması siyasal iradesini devlete terk etme şeklinde örgütlenebilmesine bağılıdır.

1.4.1. Milliyet

Çağlar itibari ile farklı toplumsal katmanları tanımlamak için kullanılan millet ve ulus kavramı sanayi dönemi öncesi dönemde siyasi olmayan coğrafi alan içerisinde bir birine yakın ilişkiler ile kültürel temelde aynı dili konuşan ortak değerleri bütünleştirmiş soy topluluklarını ifade etmek için kullanılmıştır. Milliyet ise sanayi devrimi sonrası oluşan her milletin bağımsız yaşama arzusu ve hakkını ortaya koymak için geliştirdiği kendini diğerlerinden ayıran özellikler etrafında ideolojik olarak bütünleştirme çabasının sonucu ortaya çıkmıştır.

Tarım öncesi dönemde insanlık kendisini herhangi bir tanımlamaya gereksinim duymamıştır. Tarım toplumu mülkiyet kavramını ortaya çıkararak üretim ilişkilerinin çeşitlendirmesine yol açmıştır. Mülkiyet aynı zamanda aidiyet ve miras hakkını gündeme getirerek geri dönüşü olmayan bir yönde “*benlik*” geliştirerek kabile halinde yaşam düzeninden kavim düzenine geçilmesini hızlandırmıştır. Tarım toplumu kimlikler düzeni içerisinde toplumun kendisini diğerinden ayırt edilmesini sağlayan metalar üzerinde yoğunlaştığı düzeni sağlamanın zor olduğu tarihsel dönemdir.

Kutsal metinde yaratıcının insanı sosyal varlık olarak yattığını ifade eden “*Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ve dişiden yaratık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık*” (Hucurat Süresi: 13) ayeti ile farklılıkların, üstünlükten ziyade bir tanımlama veya bir nevi kimlik verme şeklidir. Aynı zamanda kavim aidiyeti içinde bir anlaşma öngörüsü ile kavim dışında ayrılaşmayı barındırmaktadır.

Milliyet bir milleti diğerinden ayıran hal ve özelliklerin toplamıdır (Niyazi, 2006: 17). Milliyet fikrinin ortaya çıkışında her sosyal grubun ister kavim ister kabile olsun her zaman diğer sosyal gruba oranla kendi özelliğini öne çıkartma ve üstünlük iddia etme içgüdüğü ile başladığı (Akçura, 2007: 26–27) düşüncesi hâkim görüştür. Fakat bugünkü “milliyet fikri”, başlangıcında yer alan üstünlük iddiasının çok üstünde ve gelişmiştir. Kabileye ait olma ve kavmiyet duygusunun, milliyet fikri derecesine yükselmesi Doğu toplumlarından ortaya çıkmaktan ziyade Batı toplumlarında meydana gelmiştir (Akçura, 2007: 26). Coğrafi keşiflerle başlayıp, 19. yy ortalarına kadar devam eden milliyet fikri gelişimi ulus devletlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Akçura’ya göre milliyet fikrinin içeriği şu şekildedir: Bir millet meydana getirmeyi gerçekleştiren her insan topluluğunun bağımsız devlet halinde örgütlü olarak yaşamak hakkı olmalıdır (Akçura, 2007: 26). Bu ifade uluslaşma aşamasının gayesinin bağımsız devlet kurma

olduğunu belirtmektedir. Milliyet fikri teşkilatlanmış ulus bilincinin bir üst aşaması olarak da değerlendirilebilir.

Tarım toplumu dönemindeki ulusal farklılıkların tanımlanma süreci sanayileşme ile milliyet fikri ile bir nevi uluslaşma çağı diyebileceğimiz toplumların bir bütün ya da ortak idealde bütünleşerek devletleşme sürecini hızlandırmıştır. Gellner, bu durumu insanlığın tarihsel süreci sınıflandırmasında tarım çağı toplumsal yapısı halkları çeşitlendirirken, sanayi çağı bütünleştirici yönlendirmeler ile ulus bilincine ulaşım sağlanmıştır. Türdeşlikte bütünleşme yaklaşımı sanayi çağının aynı zamanda milliyetçilik çağı olarak adlandırılmasını sağlamaktadır. Ulusların inşa süreci ile ulus devletlerin tarihteki yerinin ortaya çıkması sanayinin getirdiği toplumsal türdeşleşme sonuncu olarak öne çıkarmaktadır (Gellner, 1992: 79). Bu durum yeryüzünde yeni birçok devletin ortaya çıkmasını ve mevcut devletlerin sınırlarının değişmesini de beraberinde getirmiştir.

Soya dayalı genellikle hanedanlıkla oluşan siyasal yapılar milliyet fikri ile birlikte türdeşlikte bütünleşme temelinde değişime uğramıştır. Büyük imparatorlukların çok milletli yapıların dağılma dönemleri ile içlerinden yeni kurulacak ulus devletlerin çıkması dünyanın bugünü için büyük dönüşümün başlangıcı olarak kabul edilebilir. Kadim medeniyetlerin günümüzün büyük ve gelişmiş devletleri olması tesadüfi değildir. Yeniçağın getirdiği en temel yaşam formu milliyet fikrinin neredeyse aynı zamanda tüm dünyada yayılması ile oluşan eski kültürlerden ulusal normlara doğru dönüşmesidir. İnsanlık bu dönüşümü uzun süren savaşlar sonucu büyük kayıplar ile ödemiştir. Ülkemizde ve dünyanın değişik bölgelerinde çatışma alanları hala devam etmektedir. Bazı toplumsal yapılar ya uluslaşma sürecini tamamlayamamış ya da milliyet fikri ile bütünleşmesini sağlayamamıştır. Milliyet fikri, sanayileşme ile ortaya çıkmasına rağmen sanayileşme sürecinin tek sonucu olarak değerlendirilmemelidir. Tarım toplumu döneminden başlayan işbölümü ve uzmanlaşma yoğunlaşarak kentlerde birleşik ve düzen içerisinde yaşamak zorunda olan büyük insan kitlelerinin şehirlere gelişi her sosyal yapı içerisinde büyük ve geri dönülmez ek değişiklikler de ortaya çıkmıştır. Sosyal, ekonomik, kültürel dönüşüm ve değişim çağı başlamıştır.

Bir ulusun dünya üzerindeki varlığını ortaya koyarak diğerlerinden farklı yönleri ile tanımlanması kısa bir süre içerisinde meydana gelecek durum değildir. Hiçbir ulus tek bir gecede ortaya çıkmamıştır. Ulusların tarihsel perspektif içerisindeki yeri milliyet

fikri ile milliyetçilik düşüncesinden daha eskidir. Ancak tanımlandığı devlet oluşumu içerisindeki yeri ile modern yaşam döneminin vazgeçilmez ögesi haline gelmiştir. Aidiyet hissi genellikle kişilerin zorluk yaşadığı, kendisini güçsüz hissettiği dönemlerde daha baskındır. Her insan topluluğu tarihsel süreç içerisinde aynı zorluk dönemi yaşamadığı için uluslaşma süreci ya da milliyet fikri aynı döneme denk gelmemektedir. Bir kalabalığı toplum yapacak şey ortalık bilinci, bir toplumu ulus yapacak olan şey ise tarihsel birliktelik ve ortak geçmiştir. Belirli bir coğrafi alan içinde benzer yaşam formları ile uzun süre birlikte varlık mücadelesi veren toplumlar aynı değerler üzerinde ortaklıklar kurarak uluslaşma sürecini tamamlamaktadır. Bu süreç bazı bölgelerde binlerce yıl sürebilirken bazı bölgelerde daha kısa sürede şekillenebilir.

Dünya çeşitli kıtalarında yaşam her toplum için aynı koşulları sunmamıştır. Her yaşam alanı farklı bir üretim tarzı ile birlikte farklı özellikler içerisinde mücadele alanı ortaya çıkarmaktadır. Toplamların sanayileşme süreçlerinin aynı olmadığı gibi uluslaşma süreçleri de aynı olmamıştır. Sınır ticaretleri ve göçler ile etkileşim sağlayan toplumlar sanayi sonrası dönemde birbirinden daha fazla haberdar olmaya başlamışlardır. Ancak uluslaşma sürecini tamamlayan toplumlar modern dünyaya bütünleşmeyi başarmıştır. Ortak yaşamışlıklar uluslaşma eğilimini artırmakta, toplumsal dönem içerisinde ulus oluşumunu güçlendirmektedir (Chatterjee, 2002: 131).

Ulus devletler tarih sahnesine çıkmadan önce içerisinde birden fazla ulus, etnik grup ya da topluluk barındıran imparatorluklar bulunmaktadır. Genellikle inanç sistemlerine dayalı tanrının yeryüzündeki halifesi, gölgesi olarak kutsallaştırılan hanedanlar ülke genelinde katı kurallar içerisinde sert güvenlik sistemleri sayesinde uzun süre hükümet etme işlevini yerine getirmiştir. Sanayileşme hareketi milliyet fikrini temel alan ulusal örgütlenme biçimlerini güçlendirdiği için büyük imparatorluklar yenini ulus devletlere bırakmak zorunda kalmıştır. Milliyet fikri milliyetçilik akımına dönüşmüş Fransız devrimi ile hızla tüm dünyaya yayılmıştır. Merkezi güçlü fakat egemen olduğu bölgelerde yerel ayrıcalıklar genellikle de feodal yapılar barındıran imparatorlar önce yetki sınırlandırılması gerçekleştirmiştir. Yetki sınırlandırma aşaması bazı toplumsal yapı içerisinde varlığını kaybetmiş ortadan kalmış bazı toplumsal yapılarda hanedanlık temsili hale gelmiştir. Ulus bilinci geliştikçe ulus inşa süreci yaygınlaşmaya devam etmiştir. Milliyet fikri netleşen uluslar sınırları diğer uluslardan eskiye göre daha keskin hatlarla ayrılmış ülke adını verdiğimiz toprak parçalarında ya

asimilasyon ya da tek tipleşme yolu ile türdeş bir yaşam formunu ortaya çıkarmıştır. Genellikle aynı dine mensup aynı dili konuşan aynı kültürel ve sosyal değerlere saygılı mitler etrafında birleşme diğer oluşumları dışlama ya da küçümseme şeklinde vücut bulmuştur. Aynı bölge içerisinde bir nevi her ulusu tek bir bölgeye hapsetmek merkezi yönetimleri genel ideoloji etrafında sıkı sıkıya bağlı yeni milletleri meydana getirmiştir. Devletlerarası ilişkilerde önceki dönemlerde çok önemsenmeyen sınırlar, ulus devletlerin üniter yapısı içerisinde çok daha büyük önem atfedilerek kutsallık düzeyinde değer arz etmeye başlamıştır.

Milliyet fikri ulus devlet oluşumunun vazgeçilmez ögesidir. Kendisini diğer uluslardan sınırlarla ayırmasını sağlamış ulus devletler, devletin ideolojik aygıtlarından özellikle eğitimi kullanarak bütünü sağlama alacak ortak değer ya da ortak düşman oluşturacak yapılarla ulus inşa sürecine girmiştir. O kadar ki içerisinde birçok farklı kimliği yok etmek için özellikle Avrupa da eşi görülmemiş asimilasyon sistemleri kullanılmıştır.

Çok kültürlü yapı içerisinde geniş coğrafi alan ve değişik devlet yapıları içerisinde yaşayan farklı etnik ve kültürel kimlik taşıyan toplumsal gruplar Fransız devriminin getirdiği ulus devletin dayanağı olan “*milli*” kimliğe asimile etme süreci başlamıştır. Fransız İhtilalinin gerçekleştiği dönemde Fransız devleti içerisinde yaşayan halkın yarısından azı Fransızca bilmemekte iken, Fransız devleti eğitim sistemi içerisinde uygulamaya koyduğu “dil birliği” çalışmaları ile homojenlik sağlanmıştır. Aynı şekilde birçok devletçiğin birleşmesi ile oluşan İtalya içinde aynı durum söz konusudur. İtalyanların “*isorgimento*” adını verdikleri bütünleşme süreci içerisinde bugünün İtalya’sının var olduğu yarımadada dil birliği sağlanmıştır. Massimo d’Azeglio (1798–1856) tarafından İtalyan birlikteliğinin sağlanmasından sonra dile getirdiği “*İtalya’yı ortaya çıkardık, şimdi de İtalyanları ortaya çıkarmamız lazım*” (Kaya, 2010: 121–122) sözü batının asimilasyon sürecinin de özeti niteliğindedir.

Milliyet düşüncesi ayrıştırma veya asimile etmek için ulus devletler tarafından bir dönem yanlış kullanılmış olsa da Türkiye gibi bağımsızlık mücadelesi veren devletlerin var olmaları ve teba anlayışından ulus bilincine geçiş sürecinin temellendirmesinde büyük önem arz etmektedir.

1.4.2. Ulusçuluk-Milliyetçilik

Ulusçuluk veya milliyetçilik, en basit tanımlama ile sanayi çağının devlet oluşumunun ideolojik aracıdır. Ulusu oluştururken birlikte yaşama ve ortak gelecek düşüncesinin bilinçli olarak sistemleştirilme çabalarının toplamı olarak ta ifade edilebilir. Toplumsal farklılaşmayı belirlenmiş sınırlar içerisinde yok ederek aidiyet ve değerler üzerinden birleştirmeyi toplum dışında ise farklılaştırmayı amaç edinme düşüncesidir. Milliyetçilik toplum içerisinde anlayış birliğinde türdeşliğin sağlanması ile ulusal örgütlemeye dayalı olarak sosyal ve ekonomik bütünlüğü oluşturma gayesini toplumun geneline yaymak düşüncesidir. Toplum içinde benzeş toplum dışında ise farklı olma gayretidir.

John Stuart Mill, Ulusçuluğu birçok nedene dayalı duygu birikimi olarak değerlendirmektedir. Ulus olma ekseninde psikolojik faktörlerin etkisini öne sürmüştür. Bunları duygu birikimleri olarak tanımlamış; kan bağı (ırk), tarihsel etkileşim süreci içerisinde (ata kimliği), inanç sistemlerinin ortaklığı (toplumun genelinin benimsediği din) ve kültürel ekseninde (dil birlikteliği) ile ilişkilendirmektedir. Bu öğelerin oluşum süreci ulusal geçmişi zihinlerde tutmak ile siyasi tarihsel bir arka plan ekseninde gurur, duygusal bağlılık, ortak acı ve sevinçler, pişmanlık, memnuniyet, insan sevgisi üzerinde ortak bir ekseninde (Aksoy, 2010: 28) oluşumunun tespit edilebilirliğini öne sürmüştür.

Fukuyama ise milliyetçiliğin belli bir yaşam tarihi olduğunu öne sürmekle insanlık tarihi içerisinde yaşanan olayların da milliyetçilikle tanımlamaktadır. Ona göre, insanlık tarihinin belirli dönemlerinde (tarım toplumlarında), insanların düşünce yapıları içerisinde milliyetçilik fikri hiç bulunmamaktadır. İnsanlığın sanayi toplumuna geçişi sırasında ya da bunun hemen sonrasında hızla oluşumunu tamamlamıştır. Özellikle ekonomik gelişmelerin yol açtığı modernleşme sürecinin ilk dönemini (1. endüstri devrimi) tamamlamış bir toplumsal yapının ulusal kimliğini oluşturamaması ve politik özgürlüklerin tanımlanmaması durumunda ise korkunç boyutlar almaktadır. Örneğin, “faşist ultra milliyetçilik” olarak kategorize ettiği oluşumu ortaya çıkaran devletlerin, sanayileşme sürecini ve siyasi birliğini diğerlerine göre en son tamamlamış olan Batı Avrupa’daki Almanya ile İtalya olması (Fukuyama, 2006: 326) görülebilmektedir. İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde en güçlü milliyetçi söylemlerin ortaya çıkışlarında da Avrupa’nın eski sömürge devletleri olması ise sömürge altında

bulundurdıkları toplumları nasıl etkilediklerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Bugünkü modern olarak nitelendirebilecek olan ulus devlet anlayışı ile ülke sınırları içerisinde güçlü bir örgütlenme biçimde egemenliği kişi, hanedan ve aristokratlardan alıp ulusa devreden yapı burjuvazinin güçlenmesinde bağlı olarak gelişmiştir. Ulusal monarşik yönetimlerin ortaya çıkması İngiltere ile başlamaktadır. Ortak yaşama bilinci içerisinde sınırları belirlenmiş toprak parçaları üzerinde birleşimin sağlanması ise Fransa devletinin tarihsel tecrübesi ile tüm dünyaya örnek olmuştur. Almanların Bismark önderliğinde başlattığı uluslaşma çabası da modern ulusçuluğun tarihsel serüveninde önemli yer almaktadır. Milliyetçilik doğu toplumlarında batıdan geçmiştir demek çok doğru olmayabilir. Uluslaşma süreci batı medeniyetinin sonradan kazandığı ve milliyetçilik fikri ile teşkilatlandırıldığını dile getirmek daha sağlıklı analiz olacaktır. Doğru medeniyetleri batı medeniyetlerinden kültürel geçirgenliği sabit kalmak kaydı ile sınırları daha keskin biçimde birbirinden ayrılmaktadır. Çin medeniyeti tarihsel süreç içerisinde ülke değişimi yaşamamıştır. Pers medeniyeti Anadolu'dan geçerek Makedonya'ya kadar uzanmış fakat devamlılığını yine aynı coğrafyada sürdürmeye devam etmiştir. Aynı durum doğu Asya'da medeniyetini kuran Moğollar için geçerlidir. Kadim kültürler büyük sosyal değişiklikler dahi yaşasalar batı medeniyeti gibi sancılı uluslaşma süreci yaşamamıştır. Toplumların kendilerini diğerlerinden ayrı tanımlayacağı kimlik ihtiyacı Fransız kökenli ulusçuluk anlayışının temelini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda kimlik kavramının uluslaşma sürecinde etkisini değerlendirebilmek için tanımla yapmak gereği ortaya çıkmaktadır. Genel bir tanımlama olarak kimlik, *“bütünsel aidiyetlerin dışında olan kişinin istekleri, hayalleri, kendisini kanıtlama ve göz önüne getirme çabası, bütünsel yaşam ile kendisini ilişkilendirmesi, başkalarına tanıtma şekli gibi sosyal yaşamdaki yerini gösteren özelliklerin toplamı”* ifade etmektedir (Smith, 1994: 41).

Milliyetçilik ekseninde kimlik bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkar. Önce kendisini tanımlayan birey tek başına kalabalık ya da grup olandan çok zayıftır. Kişinin sosyal yaşam içerisindeki var olma gayreti ulusal güç ve ortak amaçlarla birleştiğinde daha toplumsal özdeşlik meydana gelir ki bireysel zayıflık yerini ulusal güce bırakmaktır. Bireyin kendisini ispat edeceği sosyal alan grup faaliyetlerini örgütlü biçimde hem

işbölümü hem de işbirliği sayesinde inşa edilmesi sürecinde milliyete aidiyet önemli yer tutmaktadır. Bu durum bireyden, gruba, gruptan topluma yayılan yönetim faaliyetlerinin tamamını kapsamaktadır.

Kişinin çoğul içerisindeki tanımlanma süreci o toplumsal yapının kendi normlarının etkisi büyüktür. Bir toplumsal yapıyı içerisinde yaşayan fertleri ortak mitler etrafında toplayabilmek için ortak sevinç ve acıların paylaşımı ile birlikte yaşamını sürdürme gayesi yatmaktadır. Her toplumsal yapının mitolojik unsurlar olan efsaneler ve destanları mevcuttur. Genellikle metafizik özellikler barındırırken güç temeli üzerinde zorlukların üstesinden gelme gayesi üzerinde toplumu birleştirir.

Ulusçuluk; bir ulusu diğerlerinden ayırmak tarihsel süreç içerisinde varlığı sürmek için kullanılan ideolojik çabaların bütünüdür. Üniter devletlerde egemenliği ulusa ait görme disiplini devlet inşa sürecinde milliyetçiliğin temel ilkesi haline gelmiştir. Hükmetme gücünü hanedanlardan, belirli gruplardan almanın tek yolu olarak ön görülmüştür. Ancak iktidarlar her değişim döneminde kendi ideolojik aygıtlarını kullanarak kendi itaat sınıfını ortaya çıkarmıştır. Ulus egemenliğinde ulusçuluğun ideolojik olarak kullanımı belirli semboller üzerinde yoğunlaşma ile mitler bir nevi kutsallaştırılmaktadır. Biz duygusuna bağlı belirli değerler daha ön plana çıkarılarak ve sürekli tekrarlanarak toplum tarafından içselleştirilmesi sağlanmaktadır.

“Ulusçuluk pratiğiyle ayin ve törenler, sembollerden icat edilmiş ve belirli bir dünya görüşü de bu mekanizmalar aracılığıyla gönüllü gerçekleştirilenler olarak yapılandırılmıştır” (Aksoy ve Arslantaş, 2010: 35). Bu yapılandırma biçimi fonksiyonel açıdan sembolize edilenin öneminden daha çok yarattığı duygusal bütünlük çağrışımları ile bir sosyal grubun varlığını diğerlerinden ayırıcı özellikler etrafında bütünleştirme becerisi açısından büyük önem arz etmektedir.

Genellikle ulusçuluk akımında birliğin sağlanması ile devletin korunması ve kurtarılması fikirleri değişik biçimlerde kullanılmıştır. Bir toplumsal yapı oluşturmak için ulusçuluk kullanılması gayet doğaldır. Bu toplumun alt katmanlarından üstü etkilemek şeklinde olacağı gibi toplumun üst katmanlarından genelini etkileme biçiminde de gerçekleşebilmektedir. Ulusu ilgilendiren ve etkileyecek her durum, olay, konu ulusçuluğun fikri alanına girmektedir. Ulusçuluk daha geniş olarak sosyal alanların tamamında ulusalcılık ise ulus devleti yaşatmak için ortaya çıkmıştır. Her ulus devlet halkını ortak düşman etrafında aynı düşünceye sahip olamaya yönlendirmektedir.

Ulusal yapının bir nevi harcı benzerlikleri ön plana çıkarıp ayrışmaları engelleyecek güzellmeler veya kötülemeler mevcuttur. Ulusalcılık akımı bu fonksiyonu yerine getirecek ulus devlet kuruluşunu ayakta tutacak toplumsal değerleri zihinlerde sürekli canlı tutmak için gayret göstermektedir. Bu bağlamda ulusçuluktan ayrılır çünkü ulus devletler kurulmadan önce de var olan fikri zemindir.

Ulusalcılık ancak ulus devlet sonrası ortaya çıkabilmektedir. Ulusalcılık temel anlamı ile kurulmuş olan ulus devletlerin küreselleşme ile emperyalist saldırılarına karşı korunması için yapılan çabaların toplamıdır. Devlete sahip çıkma doğrultusunda her türlü bölünme, parçalanma ve işgal edilme karşıtlığı olarak bir ulusal direnişin adı olarak tanımlanır. Soğuk savaş döneminde ise korumacı bir refleks geliştirme içerisinde muhalefet etme şekli olarak ön plandadır. Ulus, sosyal benzerliklerin değerler sistemine dönüşmesi ya da dönüştürülmesi gayreti ile varlığını ispat edebilir. İspat sürecinde gerçekleştirilen örgütsel yapılanmalar sonucunda soya dayalı bir arada yaşama ideali olan gruplar birleştirilmeye çalışılmıştır.

Soya dayalı birliktelikler önceki neslin sonrakini etkileme yolu ile kültür transferi sağlayarak geçmiş dönem yaşanmışlıkları geleceğe aktarımı bir bütünlük içerisinde ulusçuluğu beslemiştir. Fransız devrimi öncesi uluslaşma sürecini tamamlayan toplumlarda görülen önemli bir unsurdur.

Fransız devrimi ile burjuvazi egemenliği, aristokrasilerden almış kendi iktidarını kurumlaştırma ideolojisi ile ulusa devretme sürecini başlatmıştır. Daha önceki toplumsal yapıların kurumsallaşma düzeyi söz konusu değildir (Aksoy ve Arslantaş, 2010: 35–36). Bu durum kıta Avrupa'sının diğer ülkelerine kısa zaman da etki ederek, ulus devlet yapısının bireysel özgürlük, eşitlik temelinde değişik etnik ve kültür öğelerini bir araya getiren (kozmpolit) bakış ekseninde kurulan bir milletin modernliğinin göstergesi haline gelmiştir (Kadioğlu, 2003: 285).

Ancak Fransız ulusçuluğu Alman ulusçuluğundan ayrılarak farklı nitelik ortaya koyar. Devrimin Avrupa aydınlanmasında başat olma özelliği söz konusudur. Tarihin en etkili olaylarından mutlak monarşinin devrilmesi ile cumhuriyet rejimin kurulması kısa sürede tüm dünyayı etkilemiştir. Fikirsal temelleri entelektüel birikimi vardır. O dönemki Fransız kralı olan 16. Luis Amerika'daki kolonilerin İngiltere'ye karşı özgürlük ayaklanmasının finansmanı yüklenmesi, nüfusu hızla artan Fransız toplumun daha fazla vergi vermesini gerektiriyordu. Toplum ikiye ayrılmış bir tarafta kral,

aristokratlar ve din adamları diğer tarafta halk ve burjuvazi vardı. Halk daha fazla dayanamamış ve kanlı bir isyan girişimi başlatarak yaklaşık dört yüz bin insanın hayatını kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Toplumun dışlanmış gurupları Afrika kökenli köleler özgürleşmiş, Yahudi ve Protestanların serbest ibadet yapma hakkına kavuşmuştur. Ulusçuluk ve özgürlük fikri halk egemenliğinin gelişmesini sağlamıştır. Fransız devrimi ile ulus devlet oluşumları aynı dönem içerisinde neredeyse eş zamanda meydana gelmiştir.

Alman ulusçuğunun özelliği ise Alman devleti kuruluşundan elli yıl önce ortaya çıkması ve kan bağının ön planda tutularak daha romantik özellik taşımaktadır. Sekiz yüz kırklı yıllarda bugünkü Almanya üzerinde doğu frank kralı olan Ludwing II. Der Deutsche bulunmaktadır. Dokuz yüz yirmi yılında ise Almanya krallığı kurulmuştur. Daha sonra roma germen imparatorluğuna dönüşmüştür. Sicilya hariç bugünkü İtalya toprakları bu devlet sınırları içerisinde uzun dönem varlık göstermiştir. 1815 yılında dağılan kutsal Roma Germen İmparatorluğu içerinden çok sayıda aynı etnik kökene sahip aynı dili konuşmakta olan çok sayıda küçük devletçikler kurulmuştur. 1848 yılından itibaren meşruti monarşi ile yönetilen Prusya birleşik Almanya düşüncesini gerçeğe dönüştüren Otto Von Bismarck'ın öncülüğünde 1871 yılında Fransız karşıtlığını ulusçuluk anlayışının temeline koyarak Alman ulus devletini kurmuştur.

Ulusçuluk fikrinin gelişmesi Fransız, Alman ve İngilizlerin ulus inşa süreçlerinde değişik şekillerde tecrübe edilerek bugünkü modern halini bulmaktadır. Öncelikle ekonomik sıkıntılar ve dönüşüm ihtiyacı, sonra belirli zenginliğe ulaşan burjuvalar ortaçağın kalıntıları olan krallar, soylu sınıfları ve din adamlarını halkın ortak değerlerine bağlanmaya itmesi altta aynı topraklar üzerinde yaşayan insanları bilinçli birliktelik kurma düşüncesine taşımıştır. Siyasal süreçte egemenlik anlayışlarında kırılmalar meşruti monarşilerin kurulması ile başlamış, yetkilerini devretmek zorunda olan krallar ya varlıklarını kaybetmiş ya da günümüz dünyasında temsili, etkisiz görünümlü ve sembolik olarak yaşamaktadırlar. Ulus bilincinin farklı etnik kökenden gelen insanların bile zaman içerisinde en azından hissiyatta türdeş olmayı sağlamıştır. Bu kapsamda kurulan her ulus devlet İngiliz, Alman ve Fransız toplumlarının dönüşüme çok şey borçludur. Yeni egemenlik anlayışı içerisinde meşru kaynak ancak ulusçulukla tanımlanabilir hale gelmiştir.

Ulusçuluk değerlendirilirken İlkçi (Primordialist) ya da Özcü (essantalist), Modernist ve Etno-sembolcü olarak üç düzlemde ele alınmıştır.

İlkçiler, milletin bir organizma olarak ele alınması gerektiğini öne sürerken tanrı tarafından yaratılmış kutsallık atfedilmesi gereken doğal yapı olarak görmektedir. Bu görüşün ana savunucularından birisi Herder'dir. Ona göre "millet, doğal bir bitki ya da aile gibidir ancak fazla dalı vardır"(Gökalp, 2007: 282). Genellikle bir kişinin hangi etnik kökenden olacağı önceden belirlenmiştir. Her toplumun belirli bir misyonu olduğu iddiasını öne çıkarmaktadır. Doğan her fert ait olduğu etnik topluluk içinde dünyaya gelmektedir. Bu düşünceyi savunanlar her ulusun bir kaderi, kişiliği ve sınırı olduğunu ona ait olan ferdin savunulmasını da olmayanın dışlanmasını da doğal olarak değerlendirmektedir. Günümüzde bu kuramın savucusu bulunmamakla birlikte bu görüşleri benimseyen kalmamıştır demektedir doğru değildir.

Modernistler, milliyetçiliği doğal yapının bir sonucu görmek yerine üretim ilişkisi ve yöntemlerinin değişmesi ile öncelikle sanayi devrimin kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerin merkezi devletlerin kurulması sırasında millet ve milliyetçiliğin oluştuğu görüşündedirler. Etkili ve önemli savunucularından birisi Gellner'dir. Ona göre milliyetçilik; endüstriyel topluma özgü bir ideoloji olarak milletlerin devletleri oluşturmak düşüncesinin aksine devletlerin milletleri oluşturduğunu iddia etmektedir. Modern toplum yapısı içerisinde milliyetçiliğin yeni boyutunu göstermesi bakımından Fukuyama'nın yeni milliyetçilik yaklaşımı da önem taşımaktadır. Diğer toplumsal yapılara göre görece daha düşük düzeyde üretim gerçekleştiren ve ekonomik alanda kalkınma seviyesi yetersiz olan bölgelerde milliyetçilik daha ilkel formda görülebilmektedir. Bu ilkellik diğerlerine karşı hoşgörüsüz ve saldırgan olacağını ileri sürerken içeride ise ulusunu körü körüne, bağınaz bir biçimde yüceltici özellik taşıyabilecektir. Bu yeni milliyetçilik tanımlaması aynı zamanda eski ulus devletlerdeki küçük dil grupları ile varlığını korumayı başarmış sosyal yapıların seslerini yükseltmesi ile devlet yapısı özel statü veya kabul görme talep edecekleri (Fukuyama, 2006: 330) bir döneme doğru küresel toplum sürüklenmektedir.

Etnosembolcüler; toplumların gelişim evrelerinden sanayinin getirdiği modernleşme olgusu ile milletlerin etnik köken ve kültürlerin milliyetçilik değerlendirmelerinde etkili olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Bu görüşün önemli savunucularından olan Smith kökleri yüzyıllara dayalı olan etnik grupların millet

konumuna gelmeyi başaramasalar bile milliyetçiliklerin oluşumunda önemli etkileri olduğu görüşünü dile getirmiştir. Milletlerin coğrafi olarak sınırlanan nüfus birimleri olarak tanımlanması ile bulundukları toprakların sahipleri olmaları gerektiğini dile getirmektedir. Milleti oluşturan fertlerin tarihsel süreçte ortak anılar ile mitler geliştirmeleri ortak bir kitle kültürünü de beraberinde getirmektedir. Toplum mensuplarının tamamı için geçerli olan yasal sistem (hukuk düzeni) altında karşılıklı hak ve görevlerin kabulü diğerlerini takip eden bir süreçtir. Yurttaşların ülke topraklarının tamamında özgür hareket imkânı ile bağlantılı olarak ortak bir iş bölümü ve üretim sistemine sahip oldukları ekonomik sistemde bütünleşmenin tamamlanacağını ön görmemektedir (Smith, 1994: 31–32).

Ortaklık ekseninde ve yukarıdaki asgari şartları taşıyan toplumsal yapılar milliyet fikrini ekseninde bütünleşmişlerdir. Ancak günümüzde milliyet fikri değerlendirilirken doğu-batı ayrımı söz konusudur.

Milliyetin tanımlanmasında atıflar doğu toplumları kastederek etnik milliyetçilik olarak adlandırılmıştır. Doğü milletleri batı milletlerinden daha önce siyasi örgütlenmesini sağlamıştır. Milliyetçilik yaklaşımında kişinin soy bağı ve soya dayalı etnik milliyetçilik doğü toplumlarına atfedilmiştir. Ortak dil, din, kültür ve soy bağının önemli olduğu ve ulus inşa süreci yaşamadan modern ulus devletlere benzer teşkilat yapısına ulaşan doğü toplumları batının ulus oluşturma süreçlerindeki gibi bedel ödememişlerdir. Sivil milliyetçilik etnik temele dayanmadan Fransız devrimi sonucunda daha geniş kültür alanı içersinde hak ve özgürlükler temelinde oluşan milliyetçilik türüdür. Fransız devrimi sonrası batı toplumlarına atfedilmektedir. Ancak milliyetçiliği böyle kategorize etmek çok objektif durmamakla birlikte yapılan ayrımın aydınlanma hareketi sonucu batıda ortaya çıkmış olması ile birlikte doğu-batı geriliminin sonucudur (Akça, 2005: 236).

Smith bu ayrımı Hans Kohn'un, milliyetçiliğin rasyonel ve kurumsal "Batılı" türü ile organik ve mistik "Doğulu" türü olarak ikiye ayırdığını dile getirerek yapmıştır. Ancak Kohn'un iddia ettiği millet kavramı üzerinden ki rasyonel nitelik taşımaktadır. Kohn'a göre millet; bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanların aynı iktidar ve yasalara bağlı oluşturulan birliğin kurumsallaşmasıdır. Rasyonel millet kavramı İngiltere, Fransa veya Amerika'da ortaya çıkmış değildir. Ancak batılı milliyetçilik

anlayışının sivil-teritoryal olması tespiti ile doğulu milliyetçilik anlayışının etnik-jenealojik olarak ayrılışını kabul etmektedir (Smith, 1994: 131–133).

Ancak bu durum batılı düşünürlerin zihinsel yapı içerisinde bir çeşit ötekileştirme mantığı içerisinde “doğu” imgesi üretmiş olmasındandır. Doğu-batı ayrımının milliyetçilik yaklaşımlarına da yansımış olduğu görülmektedir. Sivil milliyetçilik analizleri batı toplumlarının gelişmişliğini etnik milliyetçilik ise doğu toplumlarının geri kalmışlığı olarak atfedilmek istenmiştir (Akça, 2005: 236).

Batı toplumlarındaki Milliyetçilik yaklaşımlarını dönemler ekseninde değerlendirdiğimizde ise 15. yüzyılda İspanya birliğin sağlanması ile başlatabiliriz. Otuz yıl savaşları sonucu 1848 yılında imzalanan Westphalia anlaşması devletlerin diğer devletlerin iç işlerine karışmaması vurgusu ile bir diğer dönüm noktasını oluşturur. Fransız devrimi ise egemenliğin temel kaynağı olarak halk olarak görülmeye başladığı dönemdir. Sanayi devrimi sonrası ise milliyetçilik modern devlet kuran siyasi ideoloji olarak tanımlanabilir. Ancak 21. yüzyıl milliyetçilik yaklaşımlarında var olan ulus devleti küreselleşme karşısında koruma yaklaşımı içerisinde emperyalizmle mücadele aracı olarak değerlendirilmektedir.

Ulusçuluk ideolojisi iki açıdan büyük bir işlev üstlenmiştir. Birincisi yeni kurulacak ulus devletlerin temel dayanağı olmasıdır. Toplumsal bütünleşme için kuruluş sürecinde toplumu harekete geçiren güç olarak görülmüştür. İkinci olarak ise “ulusalcılık” akımı ile var olan ulus devletlerin küreselleşmeye ve emperyalizme karşı muhalefet etme aracıdır (Gürpınar, 2011: 210). Milli kimlik tesis edilirken ulusçuluk akımı ulusal değerler oluşturması bakımından önemli işlev taşımaktadır. Ancak ortak kültür inşa edebilmenin ilk ve en değerli unsuru üretim olmaktadır. Fukuyama’ya göre ekonomik kuvvetler, bölgesel dar sınırsal engellerin ortadan kaldırılması ile geniş ulusal sınırların belirlenmesine yol açarak süreç içerisinde dil homojenliğin sağlanmasını, örgütsel alanda ise merkezi birimlerin oluşması ile milliyetçiliği desteklediğini (Fukuyama, 1993: 333) belirtmektedir. Ancak küreselleşmenin etkisi altında ortaya çıkan aynı ekonomik kuvvetler, çok uluslu işletmeler küresel pazarın oluşumu için ulusal sınırlandırmaların ortadan kaldırılmasını talebi içine girmişlerdir. Ulusal engellerin tamamen ortadan kalması mümkün değildir. Ancak bu değerlendirmeler milliyetçiliğin her politik düzlemde her dönemde bugünkü etki alanını sürdüreceği

anlamına da gelmemelidir. Önemli olan karşılıklı bağımlılık yaklaşımının ne kadar ileri düzeye gideceği günümüzde kestirilemeyecek düzeyde olmasıdır.

Belirli bir coğrafi alan içerisinde tarihsel süreç içerisinde uzun bir süre ortaklık temelinde bütünleşen toplumların “uluslaşma” düzeyini tamamlaması ile kendi ulus devletini var etmeye yönelmesi kaçınılmazdır. Sosyal yapının uluslaşması ile ulusun temsil gücünü kullananların kendi devletlerini kurmayı gündeme getirmeleri normal bir durumdur. Tarihsel süreçte imparatorluk dağılması veya bir devletten ayrılmış bölgelerde devletleşme düşüncesi tamamlandığında ulus inşa aşamasına geçiş yapılmaktadır. Ulus ya da devlet inşası olarak nitelendirilen bu durum ülkedeki fertlerin yeni kurulan devletin ulusu haline getirme çalışmalarıdır (Fukuyama, 2005: 118).

Her bağımsız ulus tüm dönemlerinde önce kendi içinde türdeş, sonra diğer ulusal yapılardan farklılıklarını ortaya koyma gayreti içerisinde varlığı koruyarak gelecekte daha güçlü bir biçimde sürdürme gayreti taşımaktadır. Milliyetçiliğin bugünkü varlık gayesi ulusal korunma, ulusu yüceltme ve küresel sisteme muhalefet etme ana ekseninde fikir geliştirme çabalarıdır. Bu bağlamda devlet, ulus, tarih, sosyoloji, kültür, din, kimlik, etnisite, göç, terör gibi daha birçok kavram ve konularla karmaşık ilişki içerisinde olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Çalışmamızda kavram çerçeve sağlama açısından kavramsal tanımların bu düzeyde bırakılması yeterli görülmüştür.

1.5. ULUS DEVLET

Ulusun kendi kaderini kendisinin belirlediği politik mekanizmalar içerisinde örgütlenmiş siyasal yapılar, kurumlar ile yönetimin sağlandığı devlet şeklini ifade eden ulus devlet modern zamanın küresel sistem içerisindeki en belirleyici olgusudur. Aynı zamanda ortaçağ Avrupa’sı başta olmak üzere tarihin birçok evresinde rastlanan toplumsal örgütlenmenin siyasi modellemesi olan feodalitenin çarpık, küçük ve çok değişkenli düzeninden merkezi, bütünleşmiş sağlam temelli siyasi yapılanmaya geçiş sürecini temsil etmektedir. Ulus düşüncesi ortak atadan gelen aynı dili konuşan ve kültür özellikleri benzer insanların tarihsel süreç içerisinde diğer toplumsal yapılardan farklılığını belirginleştirmesi ile ortaya çıkmıştır. Millet olmayı başarmış insanların kurduğu siyasi örgütlenme modeli olan ulus devlet meşruiyet kaynağını çıktığı birleştirici güç olan ulusta bulmaktadır. Ulus devlet olgusu batı literatürüne göre şekillendiğinden

ortaçağ bunalımı içerisinde feodal yapılandan kurtulma yolu olarak görülen merkeziyetçi, sosyolojik ve tarihsel bir olgudur.

Bu yaklaşımla tanımlamak istendiğinde ulus devlet; ortaklık temellinde belirlenmiş değerler etrafında toplanmış ve ulusal politikaların şekillendirdiği politik alan çerçevesinde yaşayan ve gelecekte yaşama fikrini beyan eden milleti bir arada tutan siyasi düzen (Özyakışır, 2006: 78) olarak değerlendirilmektedir.

Tarihsel süreçte sosyolojik bir olgu olarak ulus devlet tanımlaması ise: “*feodal karakterdeki bir siyasî düzenden, merkeziyetçi özellikleri ağır basan bir siyasî düzene geçişi temsil etmektedir*” (Erözden, 1997: 128). Schnapper etnik topluluğu: *aynı tarih, kültür, dil, din veya soy gibi elemanlardan biri veya bir kaçına sahip olan ve bunu sürdürme isteğini paylaşan insan topluluğu* (Özyurt, 2012: 107) olarak dile getirmiştir. Her etnik topluluk bir diğeri ile etkileşim içerisinde. Etkileşim içerisinde ortak dost veya düşman yaratımı mevcuttur. Aynı zamanda tarihsel süreklilik gerektirdiği için bazı etkileşimler kaynaşma yolu ile varlığını sürdürmüş, bazıları ise yok olmuştur. Hiçbir etnik topluluk kendisini diğerlerinden etkilenmemiş olarak ifade edememekte ve oluşum tarihini tam olarak tespit edebilmesi de mümkün görünmemektedir.

Ulus devletlerin tarihsel düzlemde yerini almasında birçok farklı değerlendirme yapılır. Batı Avrupa’da ulus devlet yapılanmasını dört aşamada tamamlamıştır.

Birincisi; ilk ulus devlet kabul edebileceğimiz İspanya birliğinin sağlandığı 15. yüzyılda başlayan, aristokrasinin ekonomik, kültürel ve siyasi olarak bütünleşme içerisine girdiği dönemdir. Toplumsal birliğin sağlanması ile merkezi yönetimin feodal yönetimler karşısındaki etkisi ve gücü din ile dünyevi tüm organları hakimiyeti altına almayı başarmıştır. Ortaçağda devlet gücünü kiliseden alırken aydınlanma süreci içerisinde Reform ve Rönesans hareketleri kilise ve din adamlarının gücünü zayıflatmış, batı Avrupa sekülerizasyon süreci başlamıştır. Sosyolojik olgu olarak başlayan ulus devlet coğrafi keşifler sonrası merkantalizm ve sömürgeciliğin yaygınlaşması maddi anlamda zenginliği beraberinde getirmiştir. Bu durum her batı Avrupa krallığını büyük sömürge imparatorluğuna dönüştürmüştür. Dünyanın her bölgesinde yer alan tüm değerler ki özellikle altın ve gümüş Avrupa’ya taşınmış sermaye sahipleri her alanda söz sahibi olmaya başlamıştır.

İngiltere ve İskoçya daha güçlü bir sömürge imparatorluğu oluşturmak üzere Birleşik Krallığı ilan edince, tam bu aşamada İskoçyalı Adam Smith “Ulusların

Zenginliği” isimli tarih değiştiren kitabını yayınlarak, zenginleşen devlet yapılarının aynı zamanda uluslaştığını da bütün dñnyaya ilan etmiştir (Akbulut, 2007: 261).

15. yñzyıldan Fransız devrimine kadar geçen sñre içerisinde Fransa, İspanya, Belçika, Hollanda ve Portekiz gibi batı Avrupa ÷lkeleri ulusal birliklerini hızlı bir biçimde kurmayı başarmıştır. Zenginlięin getirdiği yeni oluşum aynı zamanda kentleşme olgusunu ÷zellikle başkentlerde ortaya çıkarmıştır. Bu oluşumda sanayi devrimini başlatan ÷lke olan İngiltere’nin etkisi bñy÷k rol oynamıştır.

İkincisi; Fransız devrimine giden aşamadır. Aristokrasi ile halkın karşı karşıya geldiği toplumun kitlesel hareketler içerisinde bütünleştiği gözlenmektedir. İletişimin toplumsal alanda yaygınlaşması ile ÷zellikle eğitim alanında yapısal değişimlerin yapılmasına yol açmıştır. Halk kitlelerinin yeni bir kimlik kazandığı dñnemdir. Bu yeni ortaya çıkan kimlik olgusu ekseninde batı aydınlanmasının önñnñ açacak olan halkın önce aristokrasi ile daha sonrada kilise ve egemen kimliklerle girdiği mñcadele sñreci ulus devleti gelişim sñrecindeki ikinci aşamasını oluşturmuştur (Tanrıverdi, 2017: 70).

Üñncñsñ; aristokrasi karşısında gñlenen burjuva arasındaki çatışma sñrecidir. Önceleri toprak mñlkiyetinin aristokrasiye sağladığı ekonomik avantaj endñstri devrimi ile burjuvaların eline geçmiştir. Burjuvazinin gñcñnñ kabul edildiği dñnemdir. Bu çatışma alan genişleterek devletle kilise arasında ortaya çıkmış ve devletin zaferi ile sonuçlanmıştır. Aynı dñnem azınlık kñltñrñnñ egemen kñltñre baskısının sona erdiği dñnemdir. Aristokrat kesime karşı burjuvanın, azınlık kñltñre karşı da bütünleşmiş ulusal kimliğin zaferi ile sonuçlanmıştır (Tanrıverdi, 2017: 70). Bu aşamada “yurttaşlık” kavramı siyasi sistem içerisinde yer almaya başlamış, siyasi partilerin örgñtlendięi, muhalefet etmenin gñvence altına alındığı dñnemdir.

Dñrdñncñsñ; sosyal devlet anlayışının ortaya çıktığı dñnemdir. Özellikle fırsat eşitliğinin sağlanması için gelir dağılımı adaletli olması gñrñřñnñ savunulduğu dñnemdir. Ekonomik koşulların asgari dñzeyde devlet tarafından iyileştirilmek zorunda olduğu sosyal gñvenlik ve temel hakların korunması kapsamında merkezi devletin yñnetim uygulamala alanını genişlettiği dñnemdir.

Bu dñrtlñ ulus devletin oluşum ve gelişim değerlendirmesi mevcudiyetini ulusu milliyetçilik bilinci ile tñrdeř hale getirerek, ortak değerler ÷zerinde birleşmelerini sağlanmış Avrupa’da başlayan bu gelişmeler bugñn nerede ise her ÷lkenin yñnetim modeli olmuştur. Fransız devrimi ile ortaya çıkan eşitlik, ÷zgñrlñk, yurttaşlık ve

yönetime katılma kavramları ulusal bilinç oluşumda önemli yer almıştır. Ulusal bütünlüğün sağlamlaşması fikri temellerin toplumsal yaşanmışlıklarla ortak sevinç ve acılarla yoğunlaşarak ulus devlet ihtiyacını fertlerin bünyesinde hissettirmesi ile mümkün olmaktadır. Ulus devlet gelişiminde iktidar arayışı faktörü yadsınamaz. Özellikle savaş süreleri boyunca fakirleşmiş, zayıflamış, can kayıpları ile salgın hastalık süreçlerinden geçmiş olan halklar belirli siyasi gücün ortaya çıkmasını talep eder hale gelmiştir. Devletlerin sınır anlaşmazlıkları sonucu sürekli el değiştiren coğrafyalarda iktidar arayışı daha büyük önem arz etmektedir. Devlet öncelikle güvenlik sorununu ortadan kaldırmalı, halk mülkiyet ve örgütlenme hakkına ulaşmalıdır. Bunu yalnız tüm toplumu bölgeler arası entegrasyonu sağlayacak ulusu bir araya getirebilecek siyasi güç yapabilir. Ülke ancak böylesi bir siyasi güç ile uluslaşabilir. Yurttaşların siyasi güç ekseninde buluşup bir araya gelmesi yeni egemenlik anlayışı ekseninde ülkeler yönetilebilir hale gelecektir.

Giddens'a göre ulus devlet tanımlaması içinde en belirgin farklılık "şiddet araçlarını kullanma yetkisi" (Giddens, 2005: 164) yaklaşımıdır. Belirlenmiş ülke sınırları içinde idarenin tekliği ile merkezi bir hukuk sistemi ile güç kullanma bakımından ya doğrudan kendisi ya da onay verdiği kurumsal yapı içinde hükümet etme dizisi olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamada ilk önceliklenen olgu tanımlanmış sınırlar yani toprak parçası ikincisi yönetimin merkeziyetleşmesi ile ortaya çıkması talep edilen yönetimde teklik, üçüncüsü siyasi gücü kullananların yaptığı eylemlerin kanunilik prensibinde olması, dördüncü unsur ise devletin gerektiğinde iç ve dış güç kullanımıdır. Devletin dış güç kullanımı sırasında toplumsal birleşme, iç güç kullanımı ya da zorlamasında ise sosyal ayrışmalar olmaktadır. Siyasi güç kullanıcıları ulus devlet otoritesini tek ve en üst otorite olduğunu ancak bu sağlandığında toplumun derlenip toplanacağını sınırlara da bu güçle ulusal sınırlar korunacağı vurgusu yapılmaktadır. Ulus devlet'in kendisinde önce var olan ve kendisini meşrulaştıran ulusallık olgusu kullanılarak, toplumsal yapının tamamına yönetim, yönlendirme ve zor kullanma hakkı çeşitli şekillerde uygulama alanı bulmaktadır.

Ulusal çıkarlar her türlü bireysel çıkarın üstünde tutularak, ulusal varlığın korunması, savunulması ile toplumsal birliğin bozulmamasında devlet sistemi içinde düzenli gerçekleştirilen eylemlerle ulus egemenliği oluşturulmuştur.

Aslında egemen olan ulus değil ulus adına hareket eden siyasal güçtür. Siyasal gücü elinde tutanlar eğer uluslaşma sürecini tamamlamış bir toplumu var ise bir dizi plan ve program uygulayarak meşruiyetini güvence altına almak için çaba göstermek zorundadır. Uluslaştırma programlarının başarısı devletin varlığını uluslar arası düzlemde tartışmasız hale getirecek en temel argümandır. Bütün ulus devletlerde bu değişim süreci az ya da çok sağlanmıştır. Güçlü bir ulus bilinci; güçlü bir ekonomiyi, uluslar arası düzlemde de söz sahibi olmayı sağlamaktadır. Tarihsel değişim ve gelişim seyri içerisinde her toplumun kendi normlarına dayalı oluşturulmuş ulusal bilinç hem devletleşmede hem de örgütlenmenin tekrar yapılandırılmasında kullanılmıştır. Bu kapsamda ulus devletlerin nasıl sınıflandırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda ulus devletleri coğrafi olarak, oluşumları bakımından ve siyasal sistem içerisindeki etkileri açısından değerlendirmekte yarar vardır.

Kapitalist sistemin siyasal uygulama formu olarak görülen ulus devlet oluşumları sanayileşme çağını başlatan devletlerden küresel sisteme yayılmıştır. Bu kapsamda başı İspanya ve çekmektedir. Aynı zamanda Portekiz, Hollanda gibi ulus devletler etkili birer aktör olarak görev yapmışlardır.

Hareket noktası sanayi devrimini gerçekleştirmiş Avrupa devletleri olan ulus devlet modeli uygulamada öncelikli olarak vergi sisteminin tekelleşmesi ile eğitimin birleştirilerek merkezileştirilmesinde olmuştur. Ulus-devlet modelinin getirdiklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Ulusal bilincin gelişmesi,
- Dilin gelişimi, bölgesel ve yerel parçalanmışlıkların aşılması,
- Tek para birimi,
- Dışa karşı korumacı gümrük duvarları,
- Gelişmekte olan ülkelerde yer alan ithal ikameye dayalı ulusal sanayi kurma isteği ,
- Güçlü ve istikrarlı merkezi iktidar,
- Ulusal pazarların gelişmesi,
- Egemenliğin ulusa ait olması,
- Teba ve ümmet anlayışı yerine laik ulus anlayışının, vatandaşlık anlayışının gelmesi (Yalçınkaya, vd. 2012: 4–5).

Fransız devrimi ile yayılan yurttaşlık temelli özgürlük talebi ile milliyetçilik akımları her ulusun kendi kaderini kendisinin belirleyeceği milli siyasal düzlemler ve örgütlenme talepleri içerisinde kitleleri harekete geçiren bir diğer tarihsel dönüşüm sürecidir. Yurttaş hakları bildirgesi her dönemde demoktarikleşme hareketleri açısından önemli yer tutmuştur. Ulus devletler 1789 Fransız İhtilali dile getirdiği ve tüm dünyaya sunduğu birey temelinde ancak milli birlikteliğin sağlanması ile de birey toplamından daha güçlü ulus düşüncesi hakim olmuştur.

Oluşum süreci açısından ulus devlet sınıflandırması Anthony Giddens tarafından yapılmıştır. Ona göre ulus devletler klasik, sömürgeleşmiş, sömürgeleşme sonrası, modernleşen olmak üzere dört çeşit oluşum göstermektedir.

- Klasik Ulus Devletler: Dil birliğinden tam söz edilemeyen, 18 ve 19 yüzyılda kurulmuş Avrupa devletleri, kurtuluş mücadelesi sonrası kurulan Türkiye ve Avusturya'nın dahil olduğu devletlerdir.
- Sömürgeleşmiş Ulus Devletler: bu kategorideki ulus devletler bir zamanlar sömürge olan daha sonra savaş yolu ile bağımsızlığını ilan eden devletlerdir. İngiltere'den ayrılan ABD ile İspanya'dan ayrılan Latin Amerika devletlerini bu kapsamda değerlendirmiştir.
- Sömürgeleşme Sonrası Ulus Devletler: Ulusallaşma sürecini tamamlamadan kurulmuş Afrika devletleridir. Yıllarca sömürgesi durumunda olan devletlerin örgüt yapısını örnek almışlardır. Modernleşen Ulus Devletler: Daha önce sömürge olmuş ancak kültürel birliğini sağlayarak merkezi devlet kurmayı başaran devlettir. Giddens'a göre Habeşistan bu devlete örnek gösterilir (Giddens, 2005: 350–356).

Siyasal sistem içerisinde etkileri bakımından ulus devletler değerlendirildiğinde siyasa sistem modern yapıları olarak karşımıza çıkmaktadır. Endüstri devriminin siyasi yapılanması olduğu ileri sürülebilir. Yapısal olarak federal ve üniter olarak iki gruba ayrılmaktadır.

Ulusalıcığın tek merkezli ve bütünleştirici özelliğine ters düşen federal devlet ulus devletin karşıtı değil ulus devletin alt kategorilerinden biridir (Akbulut, 2011: 34–35). Ulus devletler kurgusal olarak farklı bir yaşam formu içerisinde yaşayan küçük gruplar, topluluklar halinde bulunan insanları ortak mitler ile siyasal entegrasyon içerisinde bütünleştirerek modern ulus unsurlarını ortaya koymuşlardır.

Ulus devletin yapısını oluşturan faktörleri değerlendirmek bu bağlamda önemli olacaktır. Ulus devleti oluşturan başat unsurları vatan bilincinin oluşması ile dil birliğinin sağlanmasıdır.

Tüm devletler ulusunun belirli bir toprağa ya da ülkeye ilişkin olma durumunu tarihi bir yurt disiplini içerisinde varlığının ve geleceğinin vazgeçilmez ögesi olarak görmektedirler. Ulusun üzerinde yaşadığı toprak parçası ile bütünleştikleri, vazgeçilmez malları olarak değerlendirmeleri ona gelecek her tehdit, işgal karşısında uğruna toplumun tümünü kaybetmeyi göze alacakları öngörüsü üzerinde fikir birliği dayalı anlayış toprak parçasını vatan haline getirmektedir.

Ulus devletlerin bir diğer başat unsuru dil birliğidir. Ortak kültür ve sosyal sözleşme için ortak değerleri anlamlı kılacak, bir bütün haline getirecek ortak yaşamı sürdürmede en etkili araç olacaktır. 18. yüz yıla kadar uluslaşma sürecini tamamlayıp kurulan devletlerde dil birliği sorunu yoktur. Klasik ulus devletler içerisinde dil birliğini en zor sağlamış devlet Fransa'dır. Devlet toprakları üzerinde yirmi dörtten fazla dil konuşulurken kuruluşundan beri tek dilli politikalarla dil standardizasyonu sağlanmıştır. Almaya ulus devletinde de dil birliğinin sağlanması sorunu 19. yüz yılda çözülmüştür.

Tarihsel süreç içerisinde belirli bölgelerde gelişim gösteren diller, insanların bir araya gelmelerinde ve ortak yaşama yönelmelerinde etkilidir. Millet olmanın, ulus inşa sürecinin olmazsa olmazıdır. Aynı dili konuşan bölge insanların ortak yaşama yönelebilmesi ve bunun sonucunda da aynı kültürün içinde yetişmesi sonucunda ulus meydana gelme (Erözden, 1997: 104) süreci çok daha kolay olmaktadır.

Ulus bilincinin olgunlaşma ve küresel yapı içerisinde yerleşmediği dönemlerde, coğrafi alan içerisinde farklı etnik kökenden gelen egemenler yer almış, yöneten yönetilen arasında kültürel bağ oluşmamıştır. Modern anlamdaki ulus kurgusunda yöneten ve yönetilenler coğrafi alan içerisindeki tüm etnik unsurlar ile aynı orijinde birleşerek ulusal kültür normlarını ortaya çıkarmışlardır. Yeni oluşan toplumsal bağ ile sosyal davranış kuralları ortak bir tarza dönüşmüştür. Medeniyetlerin gelişiminde önemli yer tutan ulusal kültür bu şekilde yaratılmış olmaktadır. Öyle ki aynı sınırlar içerisinde farklı etnik kökene mensup gruplar tarafından sahiplenilerek birleştirici sosyal ruh ile aynı ulusa aitlik hissi ile toplumlar ulus bilincine ulaşmıştır.

Bauman bu türdeşliğin sağlanmasını toplumların hareket özgürlüğü ile birlikte değerlendirmiştir. Ona göre tarihsel süreç içerisinde; coğrafi faktörlerin belirlediği yurt

temelli birimlerin doğal mı ve yapay mı sınırlandırıldığı önemlidir. Nüfuslarının ve kültürel çevrelerinin, kimliklerinin aynışması ekseninde de “içeri” ve “dışarı” ayrımının yapılması gerekmektedir. Daha sonra da coğrafya biliminin tüm geleneksel konularının özünde ne oranda kavramsal türetmeler oldukları ne oranda “hız sınırlandırmaları”nın ya da genel anlamda hareket özgürlüğünde dayatmaların olup olmadığıdır. Özellikle zaman ve maliyet kısıtlamaları türdeşliğin sağlanmasında sorgulanması gereken maddi alanları teşkil etmektedir (Bauman, 1999: 19). Ulus devlet içerisinde dil, kültür, yaşam birliği hareket özgürlüğü sağlarken diğer ulus devletlerin coğrafi alanları ile hareket kısıtlaması getirmektedir.

Endüstri devriminin seri ve kitle üretimi sonucu ortaya çıkan icatlar hareket kısıtlamasının aşılmasında önemli yer tutmuştur. Tren, uçak motorlu araçlar ve modern gemiler taşıma maliyetlerini düşürmüştür. Daha sonra telgraf, telefon, teleks, fax, televizyon ve internet alanlarındaki gelişmeler ise haberleşme sınırlamalarını ortadan kaldırmayı başarmıştır. Ancak ulus devlet oluşumu sırasında özellikle taşıma maliyetlerindeki ucuzlama üretimde zamansal fayda sağlamıştır. Mutlakıyetçi yönetimlerin karşına çıkacak ve onlardan hak talepleri içerisinde olacak burjuvazi kapitalist sistemi kullanarak düşük maliyete ve çok üreterek büyük güce ulaşmıştır. Burjuvazinin ortaya çıkması meşruti yönetimlerin yetki sınırlamasını beraberinde getirerek Fransız devriminin yolunu açmıştır.

Sanayileşme sonrası dönemde modern toplumun yönetim şekli olarak ulus devletler belirlenmiştir. Bazı uluslar sanayi devrimini hızla tamamlayıp yeni bir burjuvazi sınıfı ile birlikte temel haklarını elde etmelerinin yolunu bulmuştur. Ancak her ulus aynı dönemde sanayileşme sürecine dahil olmadığı için önce ilk kapitalist devletlerin sömürgeleri sonrada onların yönetimlerini taklit ederek önce ulus devlet olmuşlar sonra uluslaşma sürecini başlatmışlardır.

Uluslaşma fikri batılı toplumla atfedilen ve batı devletleri tarafından sömürgelerine yayılan bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Sanayi sonrası başlayan sömürgeleşme süreci yaklaşık 500 yıl süre gelmiştir. Birinci dünya savaşı öncesi dünya üzerinde egemenlik alanı çok geniş yayılmış 20 devletin varlığından söz edebilirken 21. yüzyıla girerken bağımsız devlet sayısı 200’ü geçmiştir (Berkes, 1965: 49-50).

BÖLÜM 2

KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN ULUS DEVLET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Küreselleşme var olan pek çok şeyi değiştirmekte, nerede ise tüm sistemler içinde tehdit oluşturmaktadır. Bunların başında ve en çok etki alanı fark edilen sistem ulus devletlerdir (Hablemitoğlu, 2005: 55). Uluslar arası sermaye hareketliliğinin artması, pazarların küreselleşmesi, ekonomiler ile devletlerarası bütünleşme girişimleri devletlerin özellikle egemenlik alanını sınırlandırmıştır. Modern devlet eşittir ulus devlet yaklaşımını değişik alanlarda aşındırmaya başlamıştır.

Modern devletler 1648 Westphalia anlaşmasıyla egemenlik anlayışı ile resmileşmiştir. Ancak örgütsel yaklaşım ekseninde devletin sorumluluklarının yayılması veya daralması, onun kurumsal siyaset çarklarının genişlemesi veya daralmasını mümkün kılmaktadır (Heywood, 2007: 126).

Günümüzde hiçbir olguyu küreselleşme olgusundan bağımsız biçimde ele almamız mümkün görülmemektedir. Her alanda hızlı ve geri dönülmez bir değişim rüzgarı tüm toplumsal yapıları, örgütlemeleri, fertleri etkisi altına almaktadır. Yeni dünya düzeni denilen küreselleşme sanayi devrimden sonra ortaya çıkan ulus devlet yapıları altında merkezi yönetimler, ulusal ekonomi ve homojen toplum içerisinde güçlenmiştir. Güçlü devletlerin kapitalist ekonomilere sahip olması bugünkü ekonomik koşullarla toplumları yönlendiren küresel şirketlerin sahip olduğu başta sermaye sonra genişleyen pazarları yönlendirme gücü ile ulus devlet yönetimlerini değiştirme ya da yönlendirme girişimlerine maruz bırakmaktadır. Giddens'a göre ulus devletlerin ortaya çıkardıkları kapitalist ekonomiler önce Avrupa'ya sonra da tüm dünyaya yayılmıştır (Giddens, 2005: 379). Bu durum sınırlanmaların kalkmasında değişimin yaygınlaşmasında başat niteliktedir.

Dünya genelinde dönüşüm sürecinin yaşanmasında uzun tarihsel arka planı olmasa da tek temel faktör küreselleşme olmuştur. Özellikle 1980 sonrası dönem değişim hızını baş döndürücü olarak karşımıza çıkarmaktadır. Uluslar arası sistemde yeni ilişkiler ve formlar ile yapılanmasını sağlarken aynı zamanda mallar ve sermaye ile başlayan hareketlilik tüm toplumsal unsurlara yayılmıştır. Öyle ki dünyadaki tüm objeler sınır tanımama alışkanlığına bürünmüştür.

İnsanlığın ve üretilen her şeyin sınır tanımadan sürekli hareket halinde bulunması Modernitenin sonucudur. Modernite ile birlikte toplumsal ilişkiler yerel bağlamlarından “*kopartılma*” süreci başlamıştır (Giddens, 2010: 33). Bir şekilde bu kopartılma girişimi hem üretim faktörleri ile üretim ilişkilerinde hem de medya yolu ile gerçekleştirilmektedir.

Bazı değerlendirmelerde ise küreselleşme yeni emperyalizm türü olarak ulus devlet karşısında ulusal egemenliğe aykırı bir dizi tehdit barındırmaktadır. Yeniçeri tarafından aktarılan Mc Grew tarafından öne sürülen tehditler aşağıda sınıflandırılmıştır:

1. Devletin Yeterliliği: Küreselleşen sistem, devletlerin kurumları ile yurttaşların çıkarlarını siyasi sınırlar dışındaki güçlerin biçimlendirmesidir.
2. Devletin Biçimi: Küreselleşme ile uluslar arası örgütlenme zorunluluğu ortaya çıkmış devletler siyasal kurumlarını kendi normlarına göre değil uluslar arası formlara uygun konumlandırmak zorunda kalmıştır.
3. Devletin Özerkliği: küreselleşme devletleri siyaset üreten değil uluslar arası politikaları uygulan hale gelmesidir. Aynı zamanda ulusal ekonomilerin etkisini kaybetmesi ile devletin ekonomi üzerinde denetim yetkisi ortadan kalkmıştır.
4. Devlet Otoritesi: Ulus devletlerde hükümetlerin etkiliği azalmış, meşruiyetini ve otoritesini aşındırmıştır. Egemenliği de sınırlı bir duruma gelmesi ile birçok devleti dışarıdan yönlendirilir bir konuma gelmiştir (Tanrıverdi, 2017: 81–82).

Bu tehditler karşısında ulus devletler modern toplumların modern siyasi oluşumları formunu korumayı başarmışlardır. Ancak küreselleşmeye de muhtaç hale gelmişlerdir. Ulusal egemenlik haklarını kullanma şekilleri bazı devletlerde aynı kalmış bazı devletlerde ise artık kullanılmaz hale gelmiştir.

Aslında küresel sistem içerisinde devletlerin ya da devlet üstü kurumların ulus devleti etkileme süreci diplomasi ile başlamıştır. Fransız devrimi sonrası 1815 yılında toplanan viyana kongresi Avrupalı devletlerin aralarındaki sorunları çözme girişimlerinin başlangıcıdır. I. Dünya savaşı sonrası dönemin Amerika devlet başkanı Woodrow Wilson tarafından 14 madden oluşan prensipler ulus devletlerin önemini ortaya koymaktadır. Tüm insanlığın küresel bir devlet sistemi içerisinde yer aldığı vurgulanmasıdır. İngilizlerin çabası sonucu 1920 yılında kurulan Milletler Cemiyeti savaşları azaltmak barışı korumak temelleri üzerine kurulmuştur. Ancak ilerleyen dönemlerde uluslararası ekonomik kuruluşların devreye girmesiyle ulus devletler tekrar egemenlik bunalımına düşmüştür. Küreselleşmenin ilk döneminde küreselleşmeye

hizmet etmiş olan ulus devlet şimdi küreselleşmenin başta ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel olmak üzere her alanda etkisi altındadır.

Ulus devletin ortaya çıkmasında etken rol oynayan burjuvazi bu sefer çok uluslu şirketler, sermaye piyasaları, uluslar arası kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerini etkileyerek egemenliği ulustan alarak sermayenin küresel hegemonyasına doğru kaymasına yol açmıştır. Bu dünden bugüne bir gecede ortaya çıkmış durum değildir uzun bir süreç içerisinde ortaya çıkan hala da boyut değiştirmeye devam eden bir süreçtir.

Küreselleşme süreci içerisinde teknik ve teknolojik gelişmeler ekseninde bilgi ve düşüncenin akışkanlığı artmıştır (Manisalı, 2005: 25). Bu durum devlet anlayışı içinde sınırların ortadan kalktığı tezini doğrulamaktadır. Sınırların ortadan kalkması “ulusal çıkar- ulusal denge” anlayışının kaybolması anlamına gelmemekte; aksine biçim değiştirerek daha da yoğunlaşmasına yol açmaktadır (Manisalı, 2005: 25). Çok boyutlu bir kavramsal yapı içeren küreselleşme birbiri ile ilişkili ve karmaşık etkileşim sunmaktadır. 1990 yılından sonra tüm dünyada adeta moda haline gelen tüm değişim alanlarının anlamlandırma biçimine dönüşmüştür. .

Küreselleşme bize çok boyutlu karmaşık bir yapısal etki sunmaktadır. Bu etki alanı hem bütünleştirici hem de farklılaştırıcıdır. Küreselleşmenin ulus devletler üzerindeki etkileri ekonomik, siyasal ve kültürel olarak üç ana grupta değerlendirilecektir. Ekonomik etkisi içerisinde çok uluslu işletmeler, siyasal etkisi içerisinde uluslar arası örgütler ve kültürel etkisi içerisinde de küresel sivil toplum kuruluşları değerlendirilecektir. Küreselleşmenin ulus devlete etkileri de bu üç düzlemde ele alınması uygun görülmektedir.

2.1. EKONOMİK ETKİSİ

Ulus-devletin temel ve belirleyici karakteristikleri, bütünleşik ulusal piyasa ya da tek piyasa ile homojenleştirilmiş siyasal mekândır (Akbulut, 2011: 34). Küreselleşme etki alanını ekonomik düzlemde başlatmıştır. Liberal politikaların yaygınlaşması ile ulusal ekonomiler içerisinde faaliyet gösteren işletmeler üretmiş olduğu ürünleri daha geniş pazarlara ulaştırma isteği, ticari faaliyetlere uluslar arası boyut kazandırmıştır. Ulus üstü işletmeler kısa zaman içerisinde çok hızlı büyüme ivmesi ile bazı sektörlerde tekelleşmeyi başararak ekonomiyi yönlendirir hale

gelmişlerdir. Bu durum sermayenin geniş alanlara ulaşması ile işletmelerin daha geniş pazar arayışları kapitalist ekonomik sistemin diğer dünya devletlerine yayılmasını sağlamıştır.

Sanayileşme süreci ile birlikte ulus devletlerini erken kuran milletler 19. yüzyılda ekonomik anlamda ciddi rekabete girmiş I. Dünya savaşının çıkmasına neden olmuşlardır. Bu savaş aynı zamanda yeni ulus devletlerin çıkmasına eski sömürge devletlerinin ise Wilson prensipleri temelinde uluslaşma çabalarını da başlatmıştır. Özellikle savaş döneminde Amerika ekonomisi liberal sistemi ile aşırı güçlenmiştir. Dünya savaşı sonucunda imzalanan anlaşmalar kapitalist sistemin zaferi ve işletmelerin küresel boyutuna yeni pazarlar dahil etmiştir. Aynı zamanda II. Dünya savaşına da zemin hazırlamıştır. 20. yüz yıl savaşları içerisinde devlet yapılarında değişimler ekonomik alanda da yoksulluk ile krizler getirmiştir. Özellikle liberal sistemin ilk büyük darbesi 1929 buhranı olmuştur. Liberalizmin dayanağı olan “*bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler*” şeklinde sloganlaşan ve devletin ekonomik faaliyetlere müdahale etmemesi şeklinde özetlenen yapısı Amerika’da başlayıp batı ekonomilerinde büyük bir daralmaya yol açmıştır. Aynı yıllarda Sovyet Rusya’nın devletçi ve korumacı ekonomik politikaları hızlı bir sanayileşme hareketini ile birlikte çift kutuplu dünyanın oluşmasını sağlamıştır. Liberalizm ile Sosyalizm rekabeti dünya sathında devletleri müttefiklik ekseninde kutuplaştırarak ideolojik rekabet her alanda hissedilir hale gelmiştir.

1929 buhranı göstermiştir ki kapitalist sistem kendini yenileme konusunda yetersizdir. John Maynard Keynes tarafından ortaya atılan ekonomik durgunlukla mücadele etmek için liberal politikaların aksine devletin ekonomiye müdahale etme yolu ile maliye ve para politikalarını düzenlemesi gerektiği görüşü yaygınlaşmıştır.

Savaşların sonucunda yıpranan sosyal yapı, ekonomik krizler ve sosyalist sistemin ekonomik yükselişi devletlerin kapsamlı bir şekilde ekonomiye müdahale etmesi görüşünü ön gören Keynes’in ekonomi politikaları liberal batılı ülkelerce kabul edilmiştir (Kazgan, 1995: 42). Çift kutuplu yapı içerisinde rekabetçi ekonomi politikaları küresel düzlemde kuzey-güney ayrımını ortaya çıkarmıştır. Kuzey yarım küre ülkeleri ekonomik sistemin belirleyicisi olmuştur. Güney yarım küre ekonomileri ise kuzeyde yer alan devletlerin ekonomilerine bağımlı halde varlığını ortaya koymaktadır (Bakan ve Tuncel, 2012: 58). Aynı şekilde batı-doğu düzeninde de batı ekonomileri güçlü doğu ekonomileri zayıf olarak konumlanmıştır. Soğuk savaş yılları

aynı zamanda ABD ve Sovyet Rusya'nın silahlanma başta olmak üzere, uzay teknolojileri, savunma sanayilerine büyük kaynak aktardıkları dönemdir. Bu durum öyle bir hal almıştır ki 1986 yılında tarım ürünleri ve petrol fiyatlarındaki düşüşle birlikte Rusya'da temel tüketim maddelerinden daha fazla silah bulunmaktadır. 1991 yılında Rusya kapitalist sisteme dayanamayarak dağılmıştır. Çift kutuplu dünya sona ermesi Amerika Birleşik Devletlerinin tek süper güç haline gelmesi durumu ortaya çıkmıştır.

Bauman'na göre bu durum bir zamanların bütün ekonomik faaliyet alanlarında tek etkin düşünce zemini olan ulusal ekonomilerin giderek etkisini kaybetmesine ve yalnızca istatistikî bir kurgu haline gelmesi demektir (Bauman, 2012: 61). Sermayenin sabit bir meskeninin olmamasını, finans akışının ulusal hükümetlerin kontrolünden çıkarak uluslar arası kuruluşların nüfuz alanlarının genişlemesi ile sonuçlandığını bununla birlikte çeşitli ulus devletlerin kontrollünün yerküresel (uluslar üstü) örgütlere geçtiği düşüncesini dile getirmiştir. Küresel ekonomik sistem içerisinde uluslar arası örgütler piyasaların denetimini üstlenmeleri ile birlikte, ulus devletlerin ekonomi üzerindeki politikaları işlevsiz hale gelmiştir. Ulusal şirketlerin küresel rekabetteki etkileri azalmış, üretimleri düşmüş hayatta kalmak için ulus aşırı şirketlerle ortaklık arayışlarına girmişlerdir.

Bauman'ın Won Wright'tan aktardığı ulus devletlerin aşınması veya sömünlenmesi durumuna giden yolda uluslar arası güçler şu şekilde tanımlanmıştır: Ulus aşırı ya da üstü şekillenen güçler genel ölçüde anonimdir ve bu yüzden hangi kimliği benimsediğinin saptanması güçtür. Tüm dünyayı etki alanına alan bütünleşmiş bir sistem ya da düzen oluşturulamamaktadır. Bu güçlerin kim tarafından güdümlendiği belirsizlik taşımaktadır. Genel manada "görünmez" aktörlerin yönlendirdiği sistemler yığını olarak kabul görmektedir. Birlik halinin olmaması, herhangi bir amaca yönlendirilmiş ortak faaliyet alanları da ortaya çıkmamasına yol açmaktadır. Piyasa ise rakip güçler arasında gerçekleşecek olan pazarlık ilişkisi olma özelliğini kaybetmiştir. Tüketicilerin medya aracılığı ile güdümlenmiş talepleri, yapay olarak yaratılmakta talep edilen ihtiyaçların en kısa sürede karşılandığı en yüksek kar elde etme arzusuna yönlendirmiştir. Bauman bu duru "itiş çekici" tabiri ile ifade etmektedir (Bauman, 2012: 62). Ulusal ekonomilerin ulus üstü örgütlerce yönlendirilmesi ile birlikte toplumlarda da kültürel ve siyasal değişim başlamıştır.

Hollandalı ekonomist Robert Went ekonomik küreselleşmenin dört farklı boyutla sınıflamaya tabi tutmuştur. Bunlar:

- Küresel pazar sayılarında artışların sonucu oluşan küreselleşme,
- Çokuluslu işletmelerin küresel pazarlar üzerinde büyüme arzusu sonucu oluşan küreselleşme,
- Küresel düzeyde ortaya çıkan yeni yönetim anlayışı, düzenleme gerektiren yeni sorunlarının ortaya çıkması ile oluşan küreselleşme,
- 1980’li yıllardan sonra oluşan makro ekonomik politikaların genelleşmesi ile oluşan küreselleşme (Yalçınkaya, vd. 2012: 3) dir.

Yukarıda dile getirilen dört aşama ekonominin küreselleşmesinde ulusal pazarların gelişmesi ve serbest piyasa ekonomisi içerisinde diğer ulus pazarları ile bütünleşmesi ile küresel pazarlar doğmuştur. Aynı zamanda büyük sermaye birikimleri ile kapitalist sistem kuralları tüm iktisadi karar süreçlerini etkilemeyi başarmıştır.

Küreselleşmenin ekonomik boyutu tanımlanırken serbest piyasa ekonomisinin sağladığı kapitalist örgütlenme mantığı dikkate alınmalıdır. Serbest pazar ekonomisi kapitalist örgütlenme mantığını zorunlu kılmaktadır. Küresel sistemde serbest piyasa ekonomisinin etkinliğinin artması ile uluslararası ticarete Batılı sermaye çevreleri büyük bir zenginlik elde etmiştir. Uluslar üstü sermaye sahiplerinin arzu ettiği yeni şekillenen tüketici ihtiyaç ve isteklerine uygun olan ekonomik faaliyet alanlarını hedefleyen Neo-liberal politikalar geniş uygulama alanı bulması ile sonuçlanmıştır (Yalçınkaya, vd. 2012: 5).

Ekonomik gelişmeler küreselleşmenin ortaya çıkışında büyük katkı sağlamış olması ile küreselleşmenin ekonomik boyutunu diğer boyutlarını da kapsayıcı olması ile öne çıkmaktadır. En fazla tartışma konusu olmuş boyutudur. Ekonomik küreselleşme ile sanayi devriminden bu güne politik şekillenmelerin ekonomik unsurlar dikkate alınarak yapıldığını ifade edebilmekteyiz. Küresel sistem içerisinde “yerli” ve “milli” ulusal ekonomi inşa sürecine girmek hiçbir ulus devlette mümkün değildir. Günümüzde ekonomik faaliyetlerini ulusal sınırları içerisinde sürdüren her hangi bir devlet bulunmaktadır. 1978 sonrası Çin yönetiminin pragmatik bir yaklaşım ve reform süreci sonucu serbest piyasa ekonomisi içerisine dahil olması ya da kapılarını küresel sisteme açması ile kapalı sistem neredeyse kalmamıştır.

Liberal politikalar özellikle 29 buhranı sonrası Amerika’ında kitle iletişim araçlarını kullanmaya başlaması ABD devlet başkanlarının özellikle pazar akşamları radyo konuşmaları yoluyla tüm Amerikan yurttaşlarına zenginlik ve büyük Amerika rüyasının tekrar sağlanacağı söylemleri kitleleri piyasanın tüketim kuklası olmaktan kurtaramamıştır. Serbest ekonomi herkese zenginlik getirmemiş gelir dağılım adaletsizliği ortaya çıkmıştır. Küresel sistem içerisinde bu durum sanayileşmesini tamamlamış batı ekonomileri ile Japonya’da daha az hissedilirken diğer ulus devletlerde 20 yüzyıl krizler, toplumsal çalkantılar, parçalanma, yönetimlerin istikrarsızlaşması olarak görünmektedir.

Günümüz devletlerinin ekonomik gücü hangi boyutta olursa olsun her devlet, ekonomik ilişki kurduğu diğer devletlerin ekonomik problemleri ve kaynak kullanımı ile ilişkisiz bir şekilde varlığını sürdürecektir düzeyde bulunmamaktadır (Özyurt, 2012: 57). Bugünün en güçlü ekonomik yapılarına sahip devletler bile yabancı yatırımcı talebi içerisinde. Her geçen süre içinde çok uluslu şirketler üzerinde gerçekleşen üretim, işbölümü, ticaret ve tüketim de karşılıklı bağımlılık düzeyi yükselmektedir.

Kapitalist sistem tüm dünyada egemenlik alanlarını uluslar arası ekonomik kuruluşlar üzerinden karşılıklı bağımlılık prensiplerine göre düzenlemesini Sunay yeni emperyalizm olarak değerlendirmiştir. Sunay’a göre ticaretin serbestliği ana ilkesinde ulus devletler ekonomilerini dış dünyaya açmak zorunda kalmıştır. Her ulusal ekonomi içerisinde işletmelerin çok uluslu şekilde örgütlenmeleri desteklenmiştir. Uluslar üstü ya da ötesinde bir ekonomi yaratmak düşüncesi hedef olarak sunulmuş, büyük ulusal işletmeler yabancı ortak alarak milli sermaye yapılarını kaybetmişlerdir. Bu durum ulusal sermayelerin yerini uluslar arası sermaye yapılanmalarına bırakması ile sonuçlanmıştır. Çok uluslu şirket yapılanmalarının güçlenmesi ile sermaye küreselleşmeye hizmet etmek zorunda kalmıştır. Ulusal egemenliğin küresel egemenliğe dönüşüm süreci de böylece başlamış olmaktadır. İşletmelerin yabancı ortaklarla daha da büyümesi dünya pazarında tekelleşmenin de önünü açmıştır (Sunay, 2007: 133–150). Tek kutuplu dünyada özellikle 1980 sonrası gerçekleşen yapısal dönüşüm sadece egemenlik alanında değil ticaretin serbestleştirilme dayatmasını da beraberinde getirmiştir.

“Komünizm” tehdidinin ortadan kalkmasının yanı sıra, merkezi planlı sistemlerin çökmüş olması piyasa ekonomisini rakipsiz bırakmıştır. Kapitalist sistemi

dengeleyecek herhangi bir unsur kalmamıştır (Kazgan, 2009: 15). Ekonomik ilişkilerin küreselleşmesi dünya devletlerinden bazılarını merkez bazılarını ise çevre konumuna getirmiştir. Kazgan'a göre günümüzde iki yüz civarında olan devletlerden sadece otuz beş tanesi merkezde diğer ülkeler çevrede yer almaktadır. Çevre ülkelerinin ekonomik anlamda küreselleşmesinin önündeki en önemli engel ulus devlettir.

Bauman'ın ifade ettiği gibi son dönemlerin moda deyiimi olan küreselleşme bir anlamda parolaya dönüşmüştür. Tüm sorunlu alanları içeren sihirli bir sözcük, geçmişte olan ve gelecek olması muhtemel bütün gizli alanların kapısını açacak anahtar gibi değerlendirilmeye başlanmıştır. Geri dönüşü olmayan, herkesi aynı oranda ve şekilde etkileyen süreç (Bauman, 2012: 7) olarak zaman ve mekan sınırlandırmaları ortadan kaldırmaya ekonomi üzerinden başlamıştır. Bu süreçte Adam Smith'in "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" sözü ile yapılan şeyler ticari ürünler, yapanlar çok uluslu şirketler olarak, her ikisini de bırakacak olanlar ulusal siyasi yapı olan devletlerdir. Ticari ürünler ile sermayenin ulusal sınırlar dışına çıkarak serbest dolaşıma girmesi ulus devletlerin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisini nerede ise sıfırlamıştır. Her ulusal ekonomi için dış ticaret yapmak kalkınmanın temel kuralına dönüşmüştür.

Küresel güçler ekonomik ambargolar, sınırlandırmalar ve döviz kurları ile dış ticareti kontrol altında almayı da başarmışlardır. Günümüzde her ülke yabancı para birimlerini rezerv tutmak zorunda kalmış, bir nevi ulusal para politikaları da ortadan kalkmıştır. Üretim faktörlerindeki mekânsal sınırlamaların kalkması, küresel ticaretin önünün açılmasını sağlamak üzere kurulmuş küresel entegrasyonlar zaruri hale gelmiştir. Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Avrupa Birliği, Gümrük Birliği, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) gibi örgütler aracılığı ile yürütülür hale gelmiştir. Bu durum ulus devletlerin ekonomi üzerindeki egemenlik alanının daralmasına yol açmıştır.

Çokuluslu Şirketler

Kapitalizmin doğası gereği sermayenin bol olduğu ülkelerle sermayenin kıt olduğu ülkeler arası karşılıklı bağımlılık ilişkisi vardır. İşletmelerin maksimum büyüme arzusu içerisinde bağımlılık ilişkisi bir şekilde ihtiyaçtır. Küresel ekonomiyi şekillendiren temel unsur karşılıklı bağımlılık sorgulanırken üç temel yaklaşım ortaya

çıkarmıştır. Birinci yaklaşım; Kapitalizmin doğuşu ile güneyin az gelişmiş ülkelerinin kuzeyin merkez ve zengin ülkelerinin etkisine açık hale gelmesi sömürge bağımlılığını ortaya çıkarmıştır. İkicisi; 19 yüz yıl sonrasında ve 20 yüzyıl içerisinde ortaya çıkan finansal ve endüstriyel bağımlılıktır. Üçüncüsü ise ikinci dünya savaşı sonrasında çok uluslu şirketlerin varlığına dayanan yapısal bağımlılıktır (Balam ve Dillman, 2015: 139) .

Endüstrileşmenin dünya ekonomisi içerisinde uluslar arası örgütlenme modeli ulus devletlerin küresel işbölümü düzeyinde aldıkları rollere göre değişiklik göstermektedir. 16 yüzyılda sanayileşmeyi başlatan kuzeybatı Avrupa ülkeleri kapitalist sistem içerisinde “merkez” kabul edilmektedir. Bu ülkeler tarımdaki uzmanlaşmanın ötesine geçerek yüksek yeteneklerin gerekli olduğu endüstrilere ve üretim türlerine yönelmiştir (Balam ve Dillman, 2015: 140). Aynı zamanda dünyanın diğer bölgelerini etkileri altına alarak bazı ülkeleri ucuz hammadde kaynağı, bazı ülkeleri ise ucuz işgücü alanı olarak görmüşlerdir. Bu durum üretimin seri forma dönüşmesi ile arz fazlasının boşaltılması gereken küresel bir pazar oluşturma çabasını da ortaya çıkarmıştır.

Küresel sistem içerisinde ekonominin işleyişi tek bir dünya pazarında ekonomik çıkarları peşinde koşan grupların varlığını gerekli kılmaktadır. İşletmelerin kuruluş gayesi üretim faktörlerini bir araya getirerek kar elde etmek olduğundan, karı maksimize etmenin yolunu ürün ve pazar çeşitlendirmekte bulmuşlardır.

Çokuluslu şirketler: Kuruluş ülkesi ya da genel merkez yönetimi belli bir devlette olduğu halde, çalışma alanı birden fazla devlet yapısı içerisinde olan işletmelerdir. Bazı şirketler merkez tarafından yönlendirilen edilen şubeler aracılığıyla tercih etmektedir. Bazıları ise merkeze bağlı yavru şirketler veya bağlı işletmeler aracılığıyla genel merkezin bir işletme politikasına uygun faaliyetleri yürütmek şeklinde örgütlenmişlerdir (Yılmaz ve Akbulut, 2016: 75). İkinci dünya savaşı sonrası ortaya çıktıkları bilhassa 1960’dan sonra ise faaliyet alanlarının geliştiği iddia edilmektedir. Ancak uluslar arası ticaret tarihin her döneminde gerçekleşmiştir.

Modern çok uluslu şirketlerin en açık belirtisi endüstri devrimi ile birlikte uluslar arası imalatın yaygınlaşmasıdır. Ancak çoğu şirket ulusal temelli kurulmuştur, her şirketin kendisini ortaya çıkaran asıl üretim ve satış alanı ulusal düzey göstermektedir. İşletmenin kuruluş bölgelerinin gücüne göre çok uluslu ticaret yapaktadırlar (Hirst ve Thompson, 2003: 45). Uluslar arası ticaret ise malların ve hizmetlerin başka ülkelerin parası ya da malları ve hizmetleri karşılığında ulusal sınırların ötesine geçirilmesidir.

Yerel olarak üretilen çoğu mal ve hizmet sınırlı piyasalarda tüketilse de yerel olarak mevcut olmayan ya da üretilmeyen mallara ve hizmetlere olan talebin artması ile birlikte dramatik şekilde artmıştır. Örneğin 1960 ila 2006 yılları arasındaki dönemde dünya mal ve hizmet ticareti toplamda 62 milyar dolardan 23 trilyon dolar seviyesine çıkmıştır (Balam ve Dillman: 2015: 189). Bu günün dış politikasına yön verir hale gelen uluslar arası finans ve sermaye hareketlerinin temeli haline gelen uluslar arası ticaret gidererek daha küresel etki gücünü artırmaktadır.

Ulusal karar vericilerin endüstriyel gelişim ve makro ekonomik alanlarda politika geliştirmeleri ile müdahale etmelerinin yegane etkisi, küresel düzeyde ortaya çıkartılan tüketici tercihleri ile ulus üstü şirketlerin ortaklık kararlarının belirlediği rasyonel kaynak dağılım sürecini bozup engellemektir (Hirst ve Thompson, 2003: 37). Ulus devletler ile çok uluslu şirketlerin çekişme alanında kazanan tarafın neresi olacağını belirlemek güç olmayacaktır.

Çokuluslu şirketlerin arzu ettiği sermaye ve üretimin küreselleşmesinin hızlandırmak için kitle iletişim araçları üzerinde kontrol mekanizması kurmak suretiyle küresel çapta tüketim kültürünü yaygınlaştırmayı (Aktan ve Vural, 2008: 1) hedeflemişlerdir. Medya yolu ile tüketim kontrolünü elinde bulunduranlar bir süre sonra küresel çapta tüm ekonomik faaliyetlerin belirleyicisi olmuştur. Genelinin sanayileşmiş ülkelerin ulusal ekonomileri içerisinde çıkan çok uluslu işletmeler üretim teknolojilerinde hızlı bir iyileşme gerçekleştirmişleridir. Teknoloji üretimi ile küresel sistemin tüm üretim değerlerinin belirleyici haline gelmişlerdir. Aynı zamanda ulusal ekonomilerin istihdam yaratma konusundaki yetersizliklerinin çözüm şekli çok uluslu şirketlerin ulus devletlerin ekonomik alanlarında yeni yatırımlar yapma olanağının artırılması olarak giderilmesi amaçlanmaktadır. Çok uluslu işletmelerin temel talepleri ülkelerde siyasal kültürün değişmesinde etkili olmaktadır. Ulus devlet bünyesinde yaşayan yurttaşların refah düzeyinin artması uluslar arası yatırımların yoğunluğuna bağlanmıştır.

Günümüzde, çokuluslu şirketler ulus devlet koruyuculuğunu reddetmektedir. İşletmelerin daha geniş pazarlara ulaşma arzusu ile ekonomik faaliyet alanlarını yayma düşüncesi genel misyon olarak görülmektedir. Küreselleşmenin etki alanının en belirgin görüldüğü ekonomik avantajın en yüksek olduğu yere akan sermaye hareketlerinin yoğunlaşması sermayenin ulusal bağımlılığını ortadan kaldırmaktadır. Ulusal

hükümetlerin belirlediği vergi, asgari ücret, sosyal güvenlik maliyetleri ile pazara olan yakınlık ulaşım ve enerji maliyetleri de bu hareketlerin hızlanmasına sebep olmaktadır. Sermaye ve üretim hareketinin diğer ülkelere doğru kayma nedenlerinden biride nüfus yapısıdır. Devletlerin belirlediği ekonomik teşvikler ile hukuk sisteminin güvenilirliği de sermaye hareketlerinde önem taşımaktadır.

Bu yaklaşımlar neticesinde belirli bir ulus devlete yerleşik kalma yada bağımlılık duyma şeklinde örgütlenmiş çok uluslu işletmelerden, herhangi bir ulus devlete bağımlılık duymayan ulus ötesi şirketlere dönüşme eğilimi (Cebeci, 2008: 29) ortaya çıkmıştır. Ulusal sistem içerisinde gelişen çok uluslu bir şirketin ekonomik çıkarları için diğer ulus devletlere doğru kayması gerçeği işletmeleri ulus devletlere oranla daha güçlü hale getirmektedir.

Küreselleşmenin etkisi ile son yıllarda çok uluslu işletme sayılarında ciddi artış söz konusudur. Üretimin uluslar arası özellik kazanması şirket birleşmeleri yolu ile küresel aktörlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Doğrudan yabancı yatırımların çoğalması, mekan aşılmasının ucuzlaması, uluslar arası para piyasasının deregülasyonu, döviz ve sermaye hareketlerinin milli devlet sınırından bağımsız olarak bütünleşmesi ve merkezileşmesi, çok uluslu ya da transnasyonal holdinglerin sayısının ve büyüklüğünün artması küreselleşmenin tezahürleri olarak gösterilmektedir (Koçdemir, 2004: 347).

1990 yılların başında 170.000 bağlı organizasyonu kontrol eden tahmini 37.000 çok uluslu şirket varlığı bunlarında yüzde yetmişin 14 kalkınmış OECD ülkesinde olması bu şirketlerin merkezlerinin yüzde doksanınin da gelişmiş ülkelerde olması tesadüfi bir durum değildir. Amerika ticaretinin yüzde sekseni çok uluslu şirketler tarafından yönetilmektedir (Hirst, ve Thompson, 2003: 80–81). Günümüzde yeni bilgi ve teknoloji üreten küresel firmalar büyük AR-GE harcamaları yaparak, üretim kanallarını ulusal ekonomiler içerisindeki küçük işletmelere devretme yönetimini izlemektedirler.

Uluslar arası düzeyde gerçekleşen karşılıklı bağımlılık üretim, ticaret ve tüketim kitle iletişim alanlarının yaygınlaşması ile çok uluslu şirketlerin büyüme alanlarını genişletmektedir. Uluslar arası para ve finans yapısı, sermayenin sınır tanımayarak hızlı ve erişim kolaylığı ile yatırım alanlarının çok uluslu şirketlerde toplanması ile sonuçlanmıştır. Devletlerin ekonomik alana müdahale piyasalara yön verebilme gücü ortadan kalmıştır. Bauman'a göre devletin küçülerek sermaye çevrelerinin piyasaya

egemen olması küreselleşmeye uyum girişimleridir. Böyle bir durumda küresel pazarlar oluşturulacak tüm dünya kentlerinde çok uluslu şirketlerin temsilciliklerinin olduğu yeni alışveriş merkezleri açılarak, kent pazarları ve yerli tüccarlar giderek yok olacaktır. Bu durum da küresel pazarlar ulusal ve yerel pazarları ortadan kaldırarak, geçmişten gelen devlet yapılarını da zaman içerisinde yıkıma götürecektir güç olacaktır (Bauman, 2000: 7–76).

2.2. SİYASAL ETKİSİ

Dünya çapında en geniş şekilde kabul edilen siyasal örgütlenme modeli ulus devlet biçiminde ortaya çıkmıştır. Ulus devletlerin egemenlik alanı içerisinde merkezi örgütlenmesini tamamlamış tek, meşru siyasal yönetim birimi (Heywood, 2007: 172) olarak görülmesi milliyetçilik akımlarının neticesidir. Ulus devletlerin meşru siyasi yönetim formu kazanmasında en temel unsur ulusun kendi kaderini tayin etme imkânı sağlamasında yatmaktadır. Ortaklık bilinci içerisinde homojenleşmiş bir kültürel yapı siyasal birliğin sağlanmasında önemli bir boyuttur. Küreselleşme düzeninin oluşumundaki etkisi kadar düzensizliğin ortaya çıkmasında da etkili olmaktadır. Nerede ise tüm insani koşulları değiştiren bu kavramın ulus devletler üzerinde etkisinin olmaması imkânsızdır.

Küreselleşmenin siyasal boyutu ekonomik boyutundan sonra ortaya çıkmıştır. Karşılıklı bağımlılık kavramı çerçevesinde birey, toplum ve devletlerarası ilişkilerin iletişim unsurlarının gelişmesi ile her aşamada değişik etkileşim meydana gelmiştir. Siyaset alanının küreselleşmesi uluslararası sistemin temel aktörü devleti de etki alanına almıştır. Toplumsal yapının uluslaşarak coğrafi alanlar ile sınırlandırılması yurttaşlık bilinci içerisinde yaşayan fertler üzerinde otorite olan devlet; ekonomik değişimin geliştirdiği uluslar arası sistemde değişmek zorunda kalmıştır. “Küresel Siyaset” anlayışının güçlenmesi ile geleneksel siyaset anlayışı yerine çok aktörlü bir yapı kurulmuştur. Küresel siyasetin aktörleri; ulus devletler, uluslar arası kuruluşlar, küresel sivil toplum kuruluşları ve son dönemlerde etki alanı genişleyen yerel yönetimler olarak karşımıza çıkmaktadır (Bayar, 2008: 28). Siyasetin küreselleşmesi devlet sistemi içerisinde ki ulus anlayışı ile siyasal sistem içerisinde devlet anlayışını örselemiştir. Ulusal hükümetlerin karar alma yetkileri sınırlandırılmıştır (Bakan ve Tuncel, 2012: 59).

Aynı zamanda ulus devlet yapılarında yönetim sürecinde de değişiklikler ortaya çıkarmıştır. Klasik örgütlenme modellerinin benimsediği geleneksel hizmet üretme politikaları (felsefesi) ve kamu hizmeti anlayışının çağdaşlaşması durumu ortaya çıkmıştır. Özellikle kamu kesimin ile özel sektör arasındaki anlayış farklılıklarının belirginleşmesi değişimin sürekliliğini doğurmaktadır. Değişime ayak uydurabilmek için yeni yönetsel yapılanmaların oluşturulması gerekmektedir. Katı ve hiyerarşik örgüt yapıları terk edilmekte, esnek yetki ve sorumlulukların olabildiği ölçüde alt kademelere dağıtıldığı ve kaynakların da bu sorumluluklarla birlikte aktarıldığı yeni yönetim felsefesi özel sektörle birlikte kamu yönetimini de etkilemiştir (Çukurçayır, 2003: 253).

Esas itibarıyla siyasetin küreselleşmesi ulus devletlerin varlıklarını devam ettirmelerini belirli koşullara bağlamıştır. Öncelikli olan serbest pazar ekonomisine geçişin sağlanmasıdır. Daha sonra ise kamu harcamalarının kısıtlanması ve özelleştirmeyi ön gören ulusal politikalar benimsenmesi ile neo liberal politikaların her alanda yaygınlaştırılmasının sağlanmasıdır (Aça ve Durgut, 2004: 67). Bu durum ulus devletlerin birçok yetkisini kaybetmesine sebep olmuştur. Yurttaşlık bilinci içerisinde yaşamını sürdüren insanların demokrasi, temel hak ve özgürlükler, fırsat eşitliği, gelirin adil dağılımı, sosyal devlet yaklaşımı içerisinde asgari yaşam şartlarının karşılanması ile ilgili beklentilerin artması ile siyasal katılım gerçekleştirecek yeni aktörler ortaya çıkmıştır (BM, 1996: 25).

Siyasal alanda küreselleşme beraberinde evrensel değerlerin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Özellikle insan hakları ve hukuk alanında gelişmeler ile ulus devletler vatandaşlarına istedikleri gibi davranma haklarını yitirmişlerdir (Özyurt, 2012: 69). Ulus devletler ile uluslar arası örgütler arasında ortaya çıkan gerginlikler, uluslar arası yaptırımların doğmasına yol açmaktadır. Bazı hallede çok uluslu güç kullanma hakkını da ortaya çıkarmıştır. Ulus devletler ise mevcut durumlarını gözden geçirmek ve özellikle evrensel normlara uyum sağlama yeteneklerini geliştirmek için çaba sarf etmeyle uyum sağlama yolunu izlemektedirler.

Sivil toplumun güçlenmesi ile bireylerde kendisini sadece yaşadığı ulus devletin oluşturduğu toplumla bütünleşme duygusunun ötesinde uluslar arası toplumlulukla da bütünleşebilme duygusu uyandırılmıştır (Doğan, 2002: 287). Ulus devletler açısından bu durum sınırlı yönetim anlamına gelmektedir.

Küreselleşmenin itici gücü olan liberalizm devlette öncelikle ticari faaliyetlere müdahale alanını daraltmış sonra da egemenlik gücünün azalmasını sağlamıştır. 19 yüzyılda ortaya çıkan dünya toplumu fikri dünya sermaye topluluklarının artan karşılıklı bağımlılıkları tek boyutlu dünya kültürü doğal olarak ulus devletler ile ulusal kimlikler üzerinde odaklandırılmaktadır. Küresel sistemin ön gördüğü “karşılıklı bağımlılık” prensibi ancak eşit ve denk güçler arasında yaşanabileceği, dünya üzerindeki ilişkilerin güçler dengesi veya dengesizliği üzerinde oturtulduğu gerçeği düşünüldüğünde kurulmak istenen küresel sistemin büyük güçlerin egemen olduğu, parçalanmış daha küçüklerin ise kendilerine verilen görev ya da biçilen misyonlar çerçevesinde “hak ettikleri” ölçüde sistem içerisinde yer alabilecekleri tahmin edilmektedir (Aça ve Durgut, 2004: 68).

Liberalizmin ulus devlerin egemenlik alanını sınırlandırma girişimi başarılı olmuştur. Ulus devletler ise küresel siyasete karşı refleks olarak sınırları içerisinde istikrarın sağlanabilmesi için düzenlemeler yapma girişimlerinde bulunmuştur. Ülke içinde türdeş bir nüfus varlığı yaratmak için bütünleşme ve homojenleşmeyi sağlayacak araçları kullanma eğilimi içinde olmuşlardır (Bakan ve Tuncel, 2012: 60). Küreselleşme sürecinde ulus devletler etnik siyasetin artması ile birlikte çözülmeci baskı altına girmiştir. *“Dışsal olarak ulus aşırı yapıların artan gücü ekonomik ve kültürel küreselleşmenin ilerlemesi ve çevresel krizlere uluslar arası çözümler bulma ihtiyacı tarafından ulus devletlere meydan okumaktadır”* (Heywood, 2007: 172).

Küresel siyaset birçok sorunu beraberinde getirmiştir. ABD’ni son yıllarda yaşanan devlet yapılarını dönüştürme isteği özellikle orta doğu, Afrika ve Latin Amerika devletleri içerisinde iç savaşlar yoksulluk göçmen ya da mülteci sorunlarının artmasına yol açmaktadır. Ortaya çıkan her yeni sosyal, siyasi, ekonomik ve çevresel sorunlar ulus devlet açısından çözümlenecek kapsamın ötesinde olmuştur. Sorunların çözümü için uluslar arası iş birliği zarureti küresel örgütlenmeyi ihtiyaç haline getirmiştir. Aynı zaman da küresel sorunlar ulus devletlerin egemenlik alanının daralmasına birçok devleti ulusal menfaatlerinin tersi davranmaya sevk etmiştir. Sorunların mevcut otoritenin en küçük ve yerel birimde çözümlenmesi (subsidiarite) ilkesi ile şekillenen Avrupa Birliği gibi ulus üstü birliktelikler de ulusal egemenliği sınırlandırıcı etki yaratmıştır.

Siyasal anlamda küreselleşme birey, toplum devlet arasında oluşturulan ilişki ağının ve her bir ögenin taşıması gereken rollerin yeniden dağılımı ile ilgilidir. Ulus devletler bir anlamda altta yerel yönetimler üstte ise ulus üstü mekanizmalar ile ilişki şeklini değiştirmek zorunda kalmaktadır. Özellikle birey hakları ve demokratikleşme süreçleri sivil toplumun insiyatif kullanma hakkını elde etmesi ile sonuçlanmıştır. Avrupa'nın 1950'li yıllardan itibaren ekonomik faaliyetlerin bütünleşmesi ile başlayan "bloklaşma" girişimi küreselleşme karşısında ulus devletlerin tek başına gerçekleştiremeyeceği ulus üstü bütünleşme çabalarının sonucudur. Bir anlamda ulus devletlerin temsil ettiği homojenleştirme çabaları demokrasi anlayışının gelişimi karşısında katılımcılığa doğru evrimleşme sürecidir (Yalçınkaya, vd. 2012: 4-5).

Uluslar arası entegrasyonlar, küresel sivil toplum kuruluşları ile ulus devlet bünyesindeki hükümet dışı örgütler ulusal sınırların ötesinde faaliyet alanını genişletmesi ile güçlenmişlerdir. Yeni dünya düzeninde devletler küresel sermaye ve finans sisteminin ulusal kimlikleri ortadan kaldırmak isteği ile mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Dünya vatandaşlığı kavramı üzerine şekillen bu yaklaşım küresel güçler tarafından iki şekilde ulus devletlere uygulanmak istenmiştir. Birincisi "üs" olarak seçilen ve "kendi rızası ile" dönüşüme mahkum edilen ülkelerdir. İkincisi ise küresel sistemin değişim ve dönüşümüne direnen ülkelerdir. Küresel sistemin dönüşümüne direnmekte kararlı olan İran gibi ülkeler ekonomik ve askeri yaptırımlarla hizaya getirilmek istenmektedir (Aça ve Durgut, 2004: 70).

Habermas küreselleşmenin çok uluslu şirketler, küresel sivil toplu örgütleri ile uluslar arası örgütlerini küreselleşmenin itici güçleri olarak tanımlamış, ulus devleti aşındıran güçler olarak belirtmiştir. Bu güçler ile bir anlamda ulus devletlerin kaderinin küreselleşme akımının geleceğine bağlı olduğunu öne sürmektedir. Ona göre; Ulus devletlerin gücü ile küreselleşme akımının gücü birbiriyle ters orantılıdır. Küreselleşmeye öncelik verildiğinde ulus devlet yapıları güç kaybetmektedir. Ulus devlet yapıları güçlendirildiğinde ise küreselleşme akımı devre dışı kalmaktadır. Sınırların aşılması sınır tanımayan sivil toplum kuruluşlarının devreye girmesi gibi gelişmeler bütün ülkelerde dışa açılmayı ve küreselleşmeyi desteklemektedir. Küreselleşme ulus (milli) devletlerin geleceğini çok yakından etkilemektedir. Hatta ulus devletlerin varlıkları açısından artan bir tehdit unsurudur (Habermars, 2002: 7).

Bu düşünce aslında ulus devletlerin siyasal açıdan hangi çıkmaz içinde olduğunu bize göstermektedir. Eğer küreselleşmenin önünde ulus devleti tehdit olarak algılamak devam ederse dünya toplumu mantığı özellikle üçüncü dünya ülke yurttaşlarında derin izler bırakmaya devam edecektir.

Uluslararası Kuruluşlar

Toplumun her alanda gerçekleştirildiği ilişkilerin küreselleşmesine paralel olarak gelişen uluslar arası sistem anlayışının dönüm noktası II. Dünya Savaşıdır. Sanayi toplumu örgütlenme modeli ve yaşam biçimi bilgi toplumuna geçiş ile birlikte daha öncesi toplumsal yaşam biçim gereksinimlerine göre biçimlenmiş yapı ve kurumları değişime zorlamaktadır (Günsoy, 2006: 36). Ulus devletler bu değişim ve dönüşüm alanının başat aktörleri olarak hukuksal alanda egemenlik yaklaşımını uluslar arası ve ulus üstü (transnasyonel) yapılarla paylaşmak zorunda kalmıştır.

Dış ilişkiler gelişimi içerisinde iç egemenliğini sağlayan devletler ikili ve çok taraflı anlaşmalar yaparak uluslar arası normlar belirlemeye başlamışlardır. Uluslar arası normlar zaman içerisinde uluslar arası hukuk alanını ortaya çıkarmıştır. Ulus devletin egemenlik alanı daraldıkça uluslar arası yapılar ile entegrasyonlara dönüşüm hızlanmıştır. Toplumsal faaliyetlerin zaman içerisinde ulus devlet etkinlik sahasından uluslar arası nitelik kazanarak ulus üstü organizasyonlara geçmesi ile devletlerarası etkileşimlerin hem niteliği hem de alınan kararların kapsamının genişlemesi ile sonuçlanmıştır.

Uluslar arası kuruluşlar Maurice Strong'a göre; uluslar arası işbirliğini mümkün kılan vazgeçilmez yapılar ve forumlar sunmaktadır. Bunlar geleneksel yönetimler tarafından en az himaye gören yapılardır. Aynı zamanda bu yeni yapılanma toplumlar tarafından çok az anlaşılmaktadır. Anlaşılmama nedenini ise hizmet ettikleri insanlardan en uzak olan kuruluşlar olmasıdır. Bir dünya hükümetinin öncüleri değil, küresel toplumumuzun etkin bir biçimde fonksiyonunu ifa etmesi için zorunlu olan dünya sisteminin temel yapılar olarak tanımlanmıştır (Koçdemir, 2004: 426).

Uluslar arası örgütlenme yapıları küreselleşmenin etkisi ile devletlerin diğer devletler ile etkileşimini hızlı bir biçimde dönüştürmüştür. Bu dönüşümün ana kaynakları aşağıda maddeleştirilmiştir.

- Toplumsal yapıyı etkileyen her etkenin dünya geneline çok hızlı yayılıyor olması
- Bilgi toplumu sürecinin yaşanması,
- Ulus devlet yapılarını da etkileyen küresel sorunlarda hükümetlerin çözüm yetersizlikleri,
- Ulusal yönetimlerin ülke içi sorunlarını çözme yeteneklerinde azalmaların ortaya çıkması,
- Sivil toplum örgütlenme bilincinin oluşması
- Bireyselleşmenin artması ile devlet otoritesine karşı duruş kabiliyetlerinin güçlenmesidir.

Bu kapsamda resmi prosedürleri bulunan en az üye devleti bulunan kurumlar düzenleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Üye devletlerarasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların kabul edilmesiyle başlayan bu süreç, belirlenen normların uygulama işlevini yerine getirecek yürütme organlarının yapılanmasına yol açmıştır.

Uluslar arası örgütlerin ilk ilkel şekli Napolyon Savaşları'ndan sonra ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi Avrupa uyumunu birinci dünya savaşına kadar sürdüren 1815 Viyana Kongresi'dir. Birinci dünya savaşından sonra yeni uluslar arası örgüt arayışı ortaya çıkmıştır. Her devletin küresel sorunlar karşısında diğer devletlerle aralarındaki karşılıklı bağımlılığın farkına varması ile uluslar arası örgüt sayısında ciddi artış olmuştur (Heywood, 2011: 512).

Uluslar arası örgütler değişik şekillerde ortaya çıkmıştır. Sınıflandırılmaya tabi tutulduğunda;

- Üyelik: Üyeliklerin sınırlı ya da evrensel nitelikli olup olmamalarına göre.
- Yetkinlik: Sorumluluklarının konu tabanlı ya da geniş kapsamlı olup olmamalarına göre.
- İşlev: Program örgütleri ya da işlevsel örgütler olup olmamalarına göre.
- Karar verme yetkisi: Hükümetler aracılığıyla ya da ulus üstücülüğün örnekleri olup olmamalarına göre (Heywood, 2011: 512) şeklinde sınıflandırmaktadır.

Uluslar arası örgütler; hükümetler arası, hükümetler dışı olmak üzere iki kapsamda değerlendirilmektedir. Hükümetler arası kuruluşlar kendi varlığını belirleyen yasası, organları üye devletlerden bağımsız hukuki kişiliği olan üye devletlerin her birisinin aynı anda ve eşitlik prensibine dayalı yaptıkları antlaşmalar yolu ile kurulan bir varlık olarak tanımlanabilmektedir. Hükümet dışı uluslar arası örgütler ise Bir uluslar

arası anlaşma ile oluşturulmamış, uluslar arası alanda gayri ticari amaçla faaliyet gösteren ve daha çok sivil nitelikteki toplulukların bir araya gelerek oluşturdukları örgütlerdir.

Özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında uluslar arası bürokrasi kavramı yoğun diplomasi ilişkileri içerisinde ilk yaklaşım alanı küresel ekonominin yönetimi konusunda ortaya çıkmıştır. Ancak uluslar arası örgütlenme 1918 yılında ortaya konan Wilson prensipleri ile 1919 yılında düzenlenen Paris Barış Konferansı sonrası temelleri atılan Milletler Cemiyeti ile ortak güvenlik ekseninde küresel bütünleşme başlamıştır. Ekonomik alanda ise Uluslararası Para fonu (IMF), Dünya Bankası, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (GATT), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve 1995'den bu yana Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ile uluslar arası bürokratik işlemler hız kazanmıştır. İkinci dünya savaşının onarmak üzere 1944'de kurulan Dünya Bankası önemli işlev üstlenmiştir. Daha sonra bölgesel entegrasyonlar kurulmaya başlanmıştır. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Maastricht Planı kapsamında önemli ekonomik uluslar arası işbirliği kurumlarına dönüşmüştür.

Organizasyon boyutu ile tarihsel gelişim aslında yeni bir durum değildir. Ulus aşırı bağlantıların genel gelişimi ve büyüme hızı tabloda yansıtılmıştır.

Tablo 2.1: Uluslar Arası İlişkilerin Gelişimi (Organizasyon Sayısı)

Tarih	Hükümetlerarası	Hükümetler-dışı uluslararası	Tüm uluslararası organizasyonlar
1820	25	10(1855)	35
1909	37	176	213
1951	123	832	955
1964	179	1470	1897
1978	289	2420	9810
1989	300	4621	24131
1995	266	5121	41722
2002	238	6584	56686

Kaynak: Hall ve Jacques (1995) Aktaran Günsoy, Bülent, Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi, Bursa, Ekin Kitabevi, 2006, s:37 (kısaltılmıştır)

Siyasi alanda ortak güvenlik sağlanması ve sorunlara barışçıl çözüm bulmak adına örgütlenmiş Birleşmiş Milletler şüphesiz şimdiye kadar kurulmuş en önemli uluslar arası örgüttür. 1945 yılında San Francisco Konferansı sonrası kurulmuş gerçek anlamda küresel olan tek örgüttür (Heywood, 2011: 516). Fukuyama'ya göre Birleşmiş Milletlerin varlığı küresel topluma dayatılan bir dayatmadır. İnsanların dikkatlerinin dağıtılarak küresel yönetim hakkında düşünmekten alı koyan yapı olarak değerlendirmektedir. Bazı siyasi aktörler için küresel yönetimin reddedilmesi için ilişkilendirilen bir kurum olarak görmektedir (Fukuyama, 2006: 159). Özellikle güvenlik konseyi yapısı itibari ile sık sık "dünya beş devletten büyüktür" görüşü ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler egemen ulus devletlerin oluşturduğu bir örgütlenme özelliği dünya savaşları sürecinde gerçekleşen uluslar arası ilişkiler formunun sonucudur. Fukuyama'ya göre bu durum gerçekçi değildir. Bugünün dünyası ile uyumlu görmemekte ve gelecekte meşruiyet zeminini kaybedeceğini, etki alanının gerektirdiği şartları karşılayabilme kabiliyetinin ortadan kalkacağını iddia etmektedir. Birleşmiş Milletler dışında varlığı devam çok sayıda küresel yönetim yapısı bulunmaktadır. Bunlar banka anlaşmalarından internet alan adlarının standardizasyonunun sağlanmasına kadar hemen her alanda küresel yönetim gerçekleştirmektedir (Fukuyama, 2006: 159–160).

Genel olarak değerlendirildiğinde İkinci Dünya savaşından bu yana büyük bir "patlama" gösteren uluslararası kuruluşlar, dünyanın giderek karmaşıklaşan yapısı içinde, devletlerin kendi ülkeleri içinde aldıkları tedbirlere rağmen vatandaşlarına götüremedikleri sağlık, ekonomik, sosyal ve çevre yönlü bazı hizmetleri gerçekleştirmektedirler. Bu açıdan bakıldığında uluslararası kuruluşlar, çok devletli bir dünya yapısının ortaya çıkardığı bir sistem durumundadır.

Küreselleşme süreci içinde söz konusu kurumlar, ulus devletler üzerinde ekonomik alanda devlet müdahalesinin azalması yönünde yapısal, yasal ve kurumsal serbestleşme yönünde politika değişimlerine yol açarak sermayenin sınırsız dolaşımını sağlayacak etki yapmışlardır. Ulus devletlerin iç egemenlik alanına girerek özelleştirme yolu ile küresel sermayenin büyümesine çok uluslu işletmelerin çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Devletin egemenlik alanını sınırlandırması toplumu yerel ve uluslar arası kurumların piyasa destekli siyasal tercihlerini kabul etmeye yönlendirmiştir.

2.3. SOSYO-KÜLTÜREL ETKİSİ

Küreselleşme olgusunun sosyal yapı değişiminde bu kadar yaygınlık kazanması ve tüm toplumsal yapılar ile birlikte ulus devletler üzerindeki etki alanını genişletmesinin nedenlerinin başında iletişim teknolojilerinin gelişimi gelmektedir. Günümüzde televizyon, internet, cep telefonları gibi gelişmiş teknoloji sayesinde yurttaşların dış dünyaya açılması, alt kimlikleri etkilemesi, sosyal ve toplumsal yapı değişimlerini beraberinde getirmektedir. İletişim gücünün günümüz toplumlarının Kültürel melezleşmesine neden olduğu açıktır. Her sosyal yapı bir diğeri ile tarihin hiçbir döneminde bu kadar etkileşim içinde bulunmamıştır.

Ulus devletin dayanağı olan milli kimlikler üzerinde farklılıklaşmaya yol açan küreselleşme süreci ulus devletin dayanağı “yurttaşlık” ve “ulusalcılık” kavramlarını kapsamını değiştirmektedir. Toplumsal yapıdaki homojenliği sağlanması zorlaşırken “ulusal kültür” yapısı derinden etkilemektedir. Aynı zamanda mikro milliyetçilik, etnik canlanma gibi ayrıştırıcı ve çok kültürlülük gibi hemolguları gündeme getirerek ulus devlet yapısının bozulmasına yol açmaktadır (Tanrıverdi, 2017: 82–83). Günümüzde özellikle savaş, gelir adaletsizliği, insan hakkı ihlalleri gibi yaşam hakkının elinden alındığını düşünen insanlar özellikle batı devletlerinde göçmen, sığınmacı veya göçmen olarak akın etmeye başlamıştır. Yeni dünya düzeni aslında bir nevi yeni sosyal düzensizliklerine zemin oluşturarak sosyal yapıların bozulmasına, yeniden yapılanma ve tanımlama ihtiyacına yol açmıştır.

Ulus devletler homojen yapı oluşturma gayreti içerisinde oluşturmaya çalıştığı kapsayıcı ulusal bilinçle oluşan ulus kimliği kültürler arası etkileşim içerisinde egemen ya da popüler kültür toplumsal yaşantıyı belirleme yarışı başlatmıştır. Ulusal kültür oluşturma fertleri yurttaşlık temelinde ortak geçmişle bütünleştirerek ortak gelecek ile bir arada yaşama tutunma düşü küreselleşme ile sekteye uğramıştır. İletişim araçlarının gelişimi ve yaygınlaşması ulusal kültür oluşturma gayretinde çözülmeye yol açmıştır.

Kültürel boyutu ile küreselleşme, çok karmaşık bir yapı taşımakta ve sosyolojik açıdan değerlendirilmesi en önemli ancak en zor alanını oluşturmaktadır. Küreselleşme etkisi ile tikel kültürlerin eşit oranda katılımının sağlanması yolu ile karma bir dünya kültürü mü doğmaktadır. Yoksa tüm dünya batılı/modern kültürü etrafında mı birleşmektedir (Özyurt, 2012: 79). Kültürel farklılaşmanın yükselmesi ile sosyal yapının batıcı-doğucu, laik-dinci, yenilikçi-gelenekçi gibi karşıtlıklar üzerinde bölünmesi de söz

konusu olmaktadır. Kùltürler üzerinde küreselleşme etkisi türdeş öncü toplumların üretim ilişkileri ile paralel yapı taşımaktadır. Bir ürünün tüm dünyaya pazarlanabilir olması için insanlığın birbirine benzemesi gereklidir. Üreten batı kendi kùltür kodlarının belirleyicisi olan bir homojenleşme faaliyeti yürütmektedir. Ancak batı merkezli kùltürel küreselleşme kapsamı içerisinde kùltürler arası çatışma, farklılaştırma, yerelleşme gibi kavramlar ile batı dışı toplumlara kendilerini tanıma ve tanımlama imkânı da sunmaktadır.

Bu bağlam da kùltürel alandaki küreselleşme eğilimi ile nerede ise her toplum temel sorunlarını zaman ve mekandan bağımsız olarak tüm dünya ile paylaşmakta iken hem de tartışma ve çözümlerini tüm dünya yurttaşları ile ortak hale getirebilmektedir. Kùltürel küreselleşme kitle iletişim ve tüketimle birlikte ulusal bağlamından koparılan süreksizleşmiş ve değersizleşmiş post modernleşme çabası olarak da değerlendirilmektedir.

Post modernleşmenin “çok parçalılık” söylemi bir anlamda toplum sözleşmesinin yeniden fiili olarak uygulama alanı bulduğu belirtilmektedir. İletişim ağının güçlenmesi hız ve kabiliyet seviyesinin yükselmesi ile birlikte kùltür çeşitliliğini yaratan etkiler azalmaktadır. Küresel sistem içerisinde yer alan savaşlar, insan hakkı ihlalleri, çevre tahribatları, demokrasi gibi konularda tüm dünya yurttaşları benzer tepkileri vermeye başlamıştır. Küreselleşmenin kùltürel boyutunda yer alan en temel olumsuz etki ise “tüketim toplumu” tehlikesidir. Ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerin değer sistemleri küreselleşmenin etkisi ile gelişmemiş ülkelere doğru kaymaktadır. Kùltürel çeşitlilik “popüler” anlamda yerini egemen kùltüre bırakılma tehlikesi bulunmaktadır.

Küresel Sivil Toplum Kuruluşları

Uluslar arası siyaset ve küreselleşmenin ilk aktörü ulus devler ikinci aktörü uluslar arası kuruluşlar üçüncü aktörü ise sivil toplum kuruluşlarıdır. Bugün nerede ise her alanda ve konuda örgütlenmiş sivil toplum bilinci oluşmuştur. Ancak devletle toplum arasındaki ilişki, bireyin ve grupların devlet karşısında sahip olduğu hakların neler olduğu; devlet faaliyet alanını sınırlamak; böylece bireylere ve gruplara özgür bir hareket alanı yaratmakla otorite-özgürlük diyalektiğini kapsar. Sivil toplumun

oluşmasında en önemli etkenlerden biri; kentliliğin ortaya çıkması ile sıkı ilişkilerin yarattığı, kamusal alan olarak adlandırılan sosyal ilişkiler arenasıdır. Küreselleşmenin yükselişi ile devlet-sivil toplum ilişkisinin yeniden sorgulanmasını gerekli kılmıştır (Doğan, 2002: 1).

Modern sivil toplum düşüncesinin kökleri Hobbes'un felsefesinde bulunmaktadır. Ona göre her bir bireyde var olan kendini koruma arayışından vazgeçilmesi ile kendisini güven de hissettirecek alan sağlayacak olan kişi veya meclisle görevlendirmek sureti ile karşılıklılık ve gönüllülük esasına dayalı olacak olan anlaşılmasının sonucudur. Hobbes'a bu durumu mantık ve kronolojik olarak devlet örgütlenmesinden önceye taşımaktadır. Aynı zamanda toplumsal yaşamını düzenleyen kuralların bu ilkelerden hareketle gerçekleştirilmesi gerekliliğini de öne sürmektedir. John Locke ise toplumların oluşumu devlet örgütlenmesinden önce ortaya çıkmıştır görüşünü öne sürmektedir. İnsanların bir toplum sözleşmesine rıza göstermeleri durumunda, suç işleyenlere karşı doğal hukuku zorlayarak bireysel haklarından feragat etmektedirler. Toplumsal sözleşmede oybirliği aramak gereksizdir. Toplum sözleşmesi ile sivil toplum ve hükümetten oluşacak olan iki aşamalı bir düzenleme kurmaktadır. Hayatın bütün yönleri yasaya tabi olduğunda ortaya çıkan hükümet sınırlıdır (Tannenbaum ve Schultz, 2013: 223–224).

Kapitalist üretim biçiminin tüm dünyada yaygınlaşmasının da küresel sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkmasında etkisi bulunmaktadır. Dünya üzerinde yaşamını sürdüren uluslar arasında ne yazık ki bir eşit bir durum söz konusu değildir. Küresel ekonomi aktörleri gelişmemiş olan ve gelişmekte olan devletlere kendi beklentileri doğrultusunda çevresel faktörler dayatabilmektedir. Aynı zamanda dünyanın genelinde üretimin adil olmadığı gibi temel insan hakları, demokratikleşme konusunda da devletten devlete, bölgeden bölgeye farklılıklar yer almaktadır. Hükümet dışı örgütlerin varlık nedenleri veya ortaya çıkmasında bu faktörlerde etkili olmuştur (Salamon ve Lester. (2000) aktaran Ateş, 2006: 31). Ancak sivil toplum kuruluşları devletin kurumsal yapısı dışında faaliyet gösteren gönüllülük esasına dayalı örgütlenmeyi ifade etmektedir. Çok sayıda ortaya çıkan bu örgütsel yapılanmalar homojen bir yapı tanımamakla birlikte her görüşü savunan bireylerin bir anlamda küresel ittifakı sağlaması ile oluşmuştur.

Sivil toplum çok farklı anlamlarda kullanılan bir kavram olmuştur. Dar anlamı ile toplumun tümüyle ilgili teşkilatlanmış menfaatler ile devlet kurumları dışında kalan örgütsel yapıları ifade etmektedir. Geniş anlamda ise devlet dışında kalan, devleti sınırlandıran ve denetleyen, böylece başta mülkiyet olmak üzere hakların korunmasını sağlayan sosyal ilişkileri tanımlamak için kullanılmıştır. Herkesin kendi menfaatini takip edere, genelin menfaatinin azamileştirilmesi temelinde bir meşruiyet kaynağı haline gelmektedir. Sivil toplumun belirlediği bir hayatta, devlete düşen hakemlik ve çatışmalarda arabuluculuktan başka bir şey değildir. Ancak devletle toplum arasında bir ayrım yapabilmek pratikte imkânsızdır (Koçdemir, 2004: 430). Bireyin gönüllü katılımı ile ortaya çıkan yurttaş girişimleri ile “üçüncü sektör” olarak belirlenen alanda gerçekleştirilen faaliyetleri birbirinden kesin hatlarla ayırmak mümkün değildir (Doğan, 2002: 246–247).

Üçüncü sektör şeklinde tanımlanan sosyal alan devlet, ekonomi ve aile/toplum yapılarının kesişme alanı olarak tanımlanmaktadır. Üçüncü sektör ya da günümüzde yaygın kullanımı ile sivil toplum kuruluşları eski toplumların aksine bireysel iradenin ön planda rol oynamasını sağlayacak, ekonomik amaç kurulmuşmuş örgütlerin aksine kar amacı gütmemektedirler. Aynı zamanda devlet ve ailenin aksine spontane oluşan kurumlarda değildir. Bireylerin bilinçli olarak, özgür iradeleri ile bir araya gelme kararı sonucunda kamusal varlık kazanmaktadırlar. Bu nedenle anayasal olarak kamu gücü kullanmaya yetkili olan kurumlara karşı alternatif bir güç olarak görülmektedir (Doğan, 2002: 247).

Küreselleşme süreciyle ön plana çıkan uluslar arası örgütlerin varlığı ile çok uluslu işletmelerin bağımsız birimler olarak ortaya çıkmasını çoğu düşünür ulus devletlerin tek aktörlüğüne son verecek olan neden olarak görmektedirler (Bağçe, 1999: 10). Ulus devletin geleceği için sakıncalı bir diğer durum da küreselleşme beraberinde getirdiği ülkelerin bağımlılık ilişkisini “karşılıklı olma” prensibine dayalı olarak şekillenmektedir. Devletlerin birbirlerine karşı hassasiyetlerinin artması sürecinde çok uluslu şirketler belirleyici rol üstlenmiştir (Bağçe, 1999: 10). Küreselleşme olgusu, bir yandan devletlere “ulusalcı politikaları bırakın, kapılarınızı büyük şirketler, güçlü devletlere karşı korumayın” (Manisalı, 2001: 30) derken diğer taraftan AB gibi ulus-üstü örgütlenme düzeyinde ortak çıkarları koruyup ve geliştiren katılım modeli sunmaktadır. Bireyselleşmenin sosyal örgütlenmenin ulus üstü ve altı düzeylerinde

“yönetişim” yaklaşımını da sivil toplum örgütleri kullanılarak yürütölmek istenmektedir. Küresel sistem sivil toplum örgütlenme biçimlerine teşvik sunarken ulus devletleri üzerinde de “yönetişim”, “çoğulculuk”, “katılımcı demokrasi”, “insan hakları” gibi kavramlarla baskı yapmaktadır. Bu zorunluluk 1980’lerden günümüze artarak devam ederken ulus devletlerin rolü ve işlevinin biçimlenmesinde belirleyici olmuştur.

BÖLÜM 3

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK

Hangi yönü ile ele alınırsa alınsın küreselleşme toplumların kültürel yapıları da dâhil her unsuru üzerinde etkili olan bir olgudur. İdeolojik açıdan değerlendirildiğinde küreselleşmenin ne olduğunun kavranması kadar ne olmadığı bakımından da değerlendirilmesi gereken bir özel durum taşımaktadır. Bugün küreselleşmeye atfedilen sanki toplumsal değişiminin her nedeni, tek şartı ve değişim süreci olarak değerlendirilmelidir. Aynı zamanda küresel iletişim olanakların artması ile yeni fırsat alanlarının yaygınlaşarak; kültürlerin birbirine arasında sınırların kalmadığı yaklaşımı ile mutlak olarak birleşmesinin düşüncesinin oluşması gerekmektedir. Özellikle küreselleşme sürecinde kesin bir ifade ile “milli” kültürlerin parçalanacağı hatta yok olacağını dile getirmekte olmamalıdır (Talas ve Kaya, 2007: 152).

Çok kültürlülük 1980’li yıllardan günümüze modern toplumlara ve ulus devlet içerisinde oluşan sosyal düzene getirilen eleştiriler ile etkisini her geçen dönemde artıran küreselleşme yaklaşımları sonucu yaygın kullanım alanı kazanmış yeni bir sosyo-kültürel olgudur (Çelik, 2008: 319). Küreselleşmenin ve bireysel ya da kitle göçlerinin sonucu olarak ortaya çıkan kültürel çeşitlilik, içinde bulunduğumuz dünyanın çok kültürlü toplum yapısalıyla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur (Ceylan, 2015: 572). Bu yapı ulus devletlerin bütünleştirici ideal formunu tehdit eden geri dönülmez bir süreçte başlangıcını ifade etmektedir.

Kültürel bir olgu olarak küreselleşmeyi anlayabilmek için, antropologlar tarafından kültüre atfedilen değer ile hareket etmek gerekmektedir. Uluslar ve uluslar arası örgütler, bireyler ve gruplar arasında bir ağ biçiminde oluşan, yaygınlaşan ve dünyayı adeta tek bir mekana dönüştüren ekonomik, sosyolojik, siyasi ve kültürel ilişkilerin en gerektirdiği ihtiyaç “kabul görme” (Sarıbay, 2004: 39) olarak tanımlanmaktadır. Kabul görme ihtiyacını giderecek en temel unsur hiç şüphesiz kültürdür.

Birçok sosyal bilimci “kültür” kavramını açıklamaya çalışırken hem içerik olarak hem de kapsam olarak farklı değerlendirmede bulunmuştur. Raymond Williams

kültür tanımlaması yaparken “*kurumlarda ve sıradan davranışlarda bulunan belli anlam ve değerleri açıklayan özel bir yaşam biçimi*” olarak, Thomas Stearns Eliot ise “*bir milletin bütün karakteristik etkinlik ve ilgi alanlarını kapsayan*” bir olgu olarak (Tekinalp, 2005: 76) değerlendirmişlerdir. Buna benzer sayısız düzeyde kültür tanımlaması mevcuttur. Ancak ortaklık bilinci içerisinde bir arada yaşayan insanların geleceğe aktarmak istedikleri tüm değerler ve “kabul görme” yaklaşımını ortaya koyacak her türlü farklılıkları ortaya koyan bir olgudur.

Çok kültürlülük modernleşmenin getirdiği homojenlik/standardizasyon, konformizm (uyma), kurallık/düzen beklentisinin yerini küreselleşme süreci içerisinde postmodern bakış açısı ile heterojenlik, başkaldırı, kuralsızlık/kaos (Sarıbay, 2004: 35) ironisine bırakması ile önem kazanmıştır. Aynı zamanda uluslararası göçün ve iletişim kanallarının artması, ulaşımın kolaylaşması, sınırların daha ulaşılabilir olması ile birlikte insanlar ve dolayısıyla kültürler de birbirine yaklaşmıştır (Ateş ve Yavuz, 2017: 1292). Çok kültürlülük hem bir ayrışma hem bir bütünleşme aracı olarak karşımıza çıkmakta ve tartışılmaktadır.

3.1. ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK

Dünya üzerinde varlığını sürdüren hiçbir devlet toplum yapısı tek bir etnik köken ve homojen bir kültür özelliği taşımamaktadır. Farklı etnik yapı ve değişik kültürlerin bir arada varlığını koruyarak yaşaması da bir o kadar imkânsızdır. Her kültür mutlaka bir diğeri üzerinde etki yaratmaktadır. Devletler 15 yüzyıldan günümüze değişik biçimlerde toplumsal yapıların benzeşmesine yönelik bir dizi politikalar geliştirmiştir. Sosyal sistemde kültür farklılıklarından dolayı çatışmaların ortaya çıkması hiçbir yönetimin arzu ettiği durum olamamıştır. Bu anlamda bazı devletler kendi etnik ve kültürel yapısı dışında kalan “öteki” olarak ifade edilenlere mücadele etmişleridir. Farklı olanla karşı karşıya geldiklerinde ya yok etme girişimlerinde bulunmuşlardır. Ya da “ana akım” olarak ifade edilen toplumun dışlama faaliyetlerini içeren politikalar belirlemişlerdir. Bazı devletler ise farklılıkları kabul ederek bir arada yaşatma politikalarını diğerlerine oranla daha başarılı olarak uygulamışlardır (Şan ve Haşlak, 2012: 29).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ile mekan ve zaman kavramları ayrımı net bir şekilde insanlığın bir biri ile etkileşimini kolaylaştırmayı sağlamıştır. Yeni haberleşme ağlarının tesis edilmesi ile artık kapalı ve haberdar olunmayan insan neredeyse kalmamıştır. Tüm toplumsal yapılar bir diğerinden etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Etkileşimin bu denli yoğun olması hem bir arada yaşam için fayda sağlamış hem de yaşamı zorlaştırmacı etki yaratmıştır. Kaba bir ifade ile her toplumsal yapının kendisini ifade edebildiği ve küresel sistem tarafından varlığının kabul edilmesi gerekliliğini ifade eden çok kültürlük kavramı ulus devlet yapısında homojenleşme için yapılan birçok faaliyeti etkisiz hale getirmiştir. Ulusların aynı kültürel yapı içerisinde bütünleşme gayesi çok kültürlüğün kabulü ile zorlaşmıştır. Küresel toplum içerisinde yer alan en küçük kültürel farklılığın vurgulanması demokrasi, temel hak ve özgürlükler ve post modern dünya görüşünün ayrılmaz bir parçası olarak yaygınlaşmaktadır. Küreselleşmenin sosyal boyutu içerisinde sıkça gündeme gelen çok kültürlülük ayrıntılı biçimde analiz edilmesi gereken bir olgu olarak toplumsal alanlarda karşımıza çıkmaktadır.

Kültür kelimesi etimolojik köken itibariyle Latince deki “colere” fiilinden türediği ve anlamının toprağı işlemek, tarlayı sürmek, ekip-biçmek olduğu belirtilmektedir. Batı dillerindeki “cultura”, “culture”, “cultur” sözcükleri ile bugünkü anlamda ifade edilmeye başlamıştır. Dilimize Fransızcadan geçen bu kavram kelime anlamı olarak toplumun gelişim süreci içerisinde yaratılan her türlü maddi ve manevi değerler kapsayan ve bu değerleri yaratmak için gerçekleştirilen eylemleri sonraki nesillere aktarmak için kullanan, insanların doğal olarak toplumsal çevresine egemenliği ölçüsünü göstermeye yarayan araçlarının bütünü olarak anlamlandırmak mümkündür. Türk dil kurumunun sözlüğünde altı değişik anlamlandırma yapılmıştır ancak kelimenin sözlükte geçen bir diğer anlamının “tarım” olarak verilmesi bize Latince kökenin doğru tespit edildiğini kanıtlamaktadır. Tarım toplumu yerleşik düzen oluşumu anlamına gelmektedir. İnsan maddi ve manevi tüm birikimlerini doğadan veya doğa ile mücadelesini ile kazanmıştır. İnsanın doğada hazır bulamayıp doğaya kattığı her şey kültür bütünü içerisindeki parçaları oluşturmaktadır.

Toplumsal ve bireysel yaşamın oluşmasını sağlayan; dil, gelenek, düşünce, semboller, yasalar, kurallar, ahlak, kuramlar, aletler, teknikler, makineler, bilim, felsefe ve sanat eserleri gibi her tür maddi ve tinsel ürünler bütünlüğüne kültür denir (Güvenç,

1974: 97). Kültür yaratma eylemi canlı varlıklar içinde sadece insana özgü bir yetenektir. Bu tanımlama Güvenç'e göre uygarlığın ortaya çıkışında etkilidir. İnsan olmanın gereği olarak önce kendini, içinde bulunduğu toplumu sonra da doğa ve evreni anlama, açıklama, değiştirme çabalarının sonunda kültür ortaya çıkmıştır. D  ncenin kavramlaştırması, soyutlaştırması, sembolleştirmesi ve akılsallaştırması içinde doğanın insana sundu una karşılık olarak insanın kendisi için ürettiği her Şey (Güvenç, 1974: 97) olarak tanımlanmaktadır.

Bauman' a göre kültür; ayrımlar yapma etkinliğidir; sınıflandırma, ayırma, sınırlar çizme ve böylece insanları benzerlikle içsel olarak birleştiren ve farklılıklarla dışsal olarak ayıran kategorilere bölme, farklı kategorilere ayrılan insanlara atfedilen davranış dizilerini farklılaştırma etkinliği olarak tanımlanmıştır (Tanrıverdi, 2017: 139). Kültürü toplum fertlerini toplum içinde birleştiren küresel sistem içerisinde ayıcı bir olgu olarak görmektedir. Her toplumsal yapı kendi dünyaya bakış açısını belirlemiş, içerisinde yaşıyan  yeleri o anlayış ekseninde oluşturduğu değerlere sahip olması için gerekli önemi nesil boyu vererek uygarlık alanı içerisinde varlığını s rd rm   t r. Her kültür farklı bir yaşam tarzı barındırdığı için farklılıklar taşır. İnsanların inanç ve değerler sistemi sorgulanırken öncelikle zaman ya da dönem ayrımı yapılarak yaklaşılmaktadır.

Aynı kültür formu bile farklı dönemlerde farklı dünya görüşüne sahip olabilmektedir. İnsanlığın gelişim süreci içerisinde kültür sınıflandırılması evrensel, ulusal ve yerel biçimlenme ile geniş kapsamdan dar kapsam alanına göre ayrılmıştır. Bu sınıflandırma içerisinde evrensel kültürün kapsayıcılı ının tüm dünya coğrafyası katılımcılarının üreten tüm dünya bireyleri olduğu aşıkardır. Ancak ulusal kültür oluşum aidiyeti coğrafya ve kan ba ının Şekillenmesi bir sınırlandırmayı da ortaya çıkarmıştır. Yerel kültürler daha küçük alan içerisinde bir nevi ulusal ve evrensel kültüre muhalif olarak değerlerini ya atma ve gelecek nesillerle aktarma gayesi taşımaktadır. Hangi tür ve  e itte olursa olsun değişik kültür formlarının bir arada bulunmasına çok k lt rl l  k denmektedir. Farklılıkların tanımlanması ve bir arada olması anlamında kullanılabilir.

Bu kullanım hem tasvir edici hem de normatiftir. Tasvir edici olarak; bir toplum içerisinde varlık gösteren inançları ve yaşam formu içerisinde olmuş pratiklerden oluşan farklı hislerin bütünleşmesi ile yaratılan iki veya daha çok sayıda grubun varlığından

ortaya çıkan kültürel çeşitliliği ifade etmektedir (Heywood, 2007: 167). Modern ulus devletlerin birçoğunu kuruluşunda birden fazla etnik köken, farklı dini inançlar ulusal kültürden farklı bölgesel kültürü kapsayacak şekilde (Özyurt, 2012: 205) örgütlenmiş olması bir gerçekliktir. Ulus inşa sürecinde alt kültürlerin zamanla kaybolup homojenleşmenin sağlanacağı varsayımı üzerinde yoğunlaşmıştır. Çok kültürlülüğün normatif bir terim olarak anlamlandırılması ise farklı kültürel gruplara saygı göstermek ve kabul görme hakkı ile ahlaki olarak var olan kültürel çeşitliğin daha geniş biçimde toplumun geneline yönelik fayda temelinde toplumsal çeşitlilik bir pozitif onaylamayı ima etmektedir (Heywood, 2007: 167). Bu anlamda çok kültürlülük temelde bireylerin kendini tanıma genelde ise bireyin toplum içerisindeki yerini belirlemede kullanılan yaşam biçimini belirleyen unsurların tespit edilmesidir. Habermas çok kültürlülüğü tanımlarken toplumlarda var olan yaşam biçimlerinin eşit haklarla birlikte yaşaması temeline dayandırmaktadır. Ona göre her yurttaş ailesinin yaşam biçiminden devraldığı kültür mirasını yaşam düzeni içinde kendi dünyasında var etme ve çocuklarını kendi yaşam biçimi yüzünden ayrıma uğramaksızın aynı toplum yapısı içinde büyütme fırsatını sağlamak anlamında daha mikro bakış açısı ile değerlendirmiştir. (Habermas, 2013:147).

Çok kültürlük kavramının kaynağında “çokluk”, “çoğulculuk” (Pluralism) olan felsefe yatmaktadır. Çoğulculuk; tek cinsten olmak yerine çeşitliliğin, aynılık yerine farklılığın, tek bir şey yerine çok sayıda şeyin önemini vurgulayan görüş (Cevizci, 2005: 419–420) olarak tanımlanabilir. Avrupa’da çeşitlilik olgusunun anlaşılması temelinde öncelikle azınlık olarak kabul edilen grupların toplumun çoğunluğu tarafından korunması yaklaşımı kabullenilmiştir. İkinci olarak her türlü farklılık, özerk bölgelerin var olması veya çeşitli dil ve dinlerin tek bir yönetim altında tanımlandığında devlet yönetimi zayıflamaz kabullenmesidir. Kültürel çoğulculuk anlayışının benimsendiğini göstermektedir. Üçüncü kabullenme ise insan hakları temelinde yer alan temel hakların güçlendirilmesi yaklaşımıdır (Canatan, 2009: 80-81).

Bu üç kabullenme ile birlikte ulus devlet içinde yaşamlarını sürdüren yurttaşlar, Habermas’a göre iki farklı durumla baş başa kalmışlardır. Bunlardan ilki bilgi uyumsuzluğu (kognitivite dissonanz) olarak tanımlanmıştır. Ulusal kimliğin baskın duruma geçmesi ile sonuçlanan daha katı davranış biçimlerine yol açan farklı kültürlerden olanların birbirleri ile anlaşma durumudur. İkincisi ise melezleşerek

farklılaşma (hybride differenzierung) olarak nitelendirdiği yerel kültürlerin küresel kültüre uyum sağlayarak homojen bir yaşam formuna geçiş süreci (Tanrıverdi, 2017: 206–207) olarak tanımlamıştır. Kültürel melezleşme aynı zamanda melezleşerek farklılaşma yeni dünya düzeni içerisinde medya gücünün küreselleşme üzerindeki etiksi bakımdan önemli bir unsurdur. Çok uluslu şirketler medya aracılığı ile popüler kültür yayılımında etkin görev üstlenirken yeni bir tüketim toplumu anlayışını da inşa etmişlerdir. Dünyanın her yerinde aynı elbiseyi giyen, aynı yemeği yiyen, aynı müziği dinleyen, aynı filmi izleyen, aynı dille haberleşen yeni bir toplumsal yapı söz konusudur.

Çok kültürlülüğün ortaya çıkmasında bir diğer unsur; imparatorluk ve sömürge dönemlerinden kalan etnik, dinsel ve kültürel farklılıklara sahip insanların özellikle batı devletlerinde toplumsal yaşam için siyasal sorun olarak görülmesidir. Amerika ulusçuluğu uygulanırken milyonlarca yerli sistematik olarak asimile edilmiştir. Afrika kökenli Amerikalılar uzun yıllar temel vatandaşlık bazında eşit haklara sahip olamamıştır. Toplumsal bütünlüğü sağlamak için farklılıkların sorun olmaktan çıkarabilecek kavramsal çerçeve sunmak için “çoğulculuk” olgusu geliştirilmiştir.

Charles Taylor, liberal toplumlarda farklı yaşam pratikleri içinde var olan kültürel farklılıklar siyasal düzlemde tanımlanması ve eşit şekilde saygın kabul edilmesini çoğulculuk olarak ifade etmektedir. Çoğulcu bir toplumda, bireyin kendi kimliği ile var olabilmesi hayati öneme sahiptir. Eğer farklı kültürlerin tanınmaması durumu ortaya çıkarsa yaşam tarzları uluslar kültürün baskı altında kalmaktadır (Taylor, 2014’den aktaran Bingöl, 2017: 74).

Avrupa devletlerinde ortaya çıkan ayrışmaların bütünleştirilmesi düşüncesi ulus devletin meşruiyetine tehdit olarak algılanmıştır. Bu aynı zamanda ulus devletin geleceğine bir meydan okuma olarak adlandırılmıştır. Toplumun birlik, ortaklık ve tekdüzeliğini bozan “çeşitlilik” yaklaşımına vurgu yapması (Canatan, 2009: 80) ile çok kültürlülüğü ulus devlete karşı küreselleşme ideolojisi olarak değerlendirenler de bulunmamaktadır. “*Çok kültürlülük, çeşitlik ve zenginlik olarak anlaşılmamalıdır*” (Erkal, 2005: 198–203). Düşüncesini savunanlar ağırlık kazanmaya başlamıştır.

“Çokkültürcülük” terimini kullanmak yerine “çok kültürlü toplum”dan bahsetmek gerektiğini öne süren düşünürlerden olan Bauman çok kültürcülüğü; kültürel çeşitlilikten öte, kültürlerin çeşitliliğini ima emesi yönü ile yanıltıcı bir terim olarak

değerlendirmektedir. Bu anlamda ima edilen durum kültür çeşitliliğin bir biçimde kendi içine kapalı kültür sistemlerinin bütünlüğünü çağrıştırmasındandır. Kültürün ana birleşenleri olan; norm, değer ve kurallar birbirlerine bağımlı kültürel sistemler oluşturmaktadır. Çok kültürlülük kavramı siyasi veya idari nedenlerle ayrılmış ancak yan yana yaşamayı sürdüren dışı kapalı kültür alanlarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Toplum içerisinde yer alan bir bireyin herhangi bir kültürü terk edip başka bir kültür alanına girmesinde bir engel söz konusu değildir (Bauman, 2000: 208–209).

Devlet- toplum ilişkisi üzerinde değerlendirme yapan Berry'e göre; eğer “bir etnik köken, din ya da kültür korunmalı ve geliştirilmeli midir?” soru ile “ülkedeki farklı gruplar arasında olumlu ilişki kurulmalı ve geliştirilmeli midir?” sorusuna “evet” şeklinde cevap alınması “çok kültürlük” politikalarının uygulanırlığı sonucunu bize sunmaktadır.

Tablo 3.1: J. W. Berry'ye Göre Dört Temel Toplumsal İlişki Biçimi

Ülkedeki etnik-dini ya da kültürel farklılıklar korunmalı ve geliştirilmeli midir?	Ülkedeki bu farklı kümeler arasında olumlu ilişkiler kurulmalı ve geliştirilmeli midir?	SONUÇ
Evet	Evet	Çok kültürlülük
Hayır	Evet	Asimilasyon
Evet	Hayır	Ayrımlaşma
Evet	Hayır	Etnik Kırım

Kaynak: İçduygu, Ahmet, “Çokkültürlülük, 'Türkiye Vatandaşlığı Kavramı İçin Toplumsal Bir Zemin”, Türkiye Günlüğü, Sayı 33, Ankara, 1995, s.121-122

Kongar ise küreselleşme ile çeşitlilik yaklaşımını benimseyen yeni bir anlayışın da giderek yoğunlaştığını belirtmektedir. Ülkedeki en küçük kültürel çeşitliliğin korunmaması dünya kamuoyunda elektronik medya yolu ile anında duyulmaktadır. Bu temel insan hakları anlayışının yaygınlaşarak çeşitliliğin korunması demokrasinin dayandığını ana öğelerden olan özgürlüğün ayrılmaz parçası olarak değerlendirilmeye başlandığını belirtmektedir (Kongar, 2008: 2). Bu durum Habermars'ta tarihsel süreçte çoğunluk kültürünün “milli kültür” olarak kabul edilmesi ile siyasi kültürle özdeşleşme

halini bozmak zorunda kalacağı (Tanrıverdi, 2017: 207) bir sonuca bizleri taşıyacaktır. Çeşitliliğin tanımlandığı sistemlerde toplumun genelinin içselleştirmek zorunda kalacağı “milli kültür” yada çoğunluk kültürü kalmayacaktır.

Kültür ve tarih birliği anlayışı Fransız devriminin getirmiş olduğu ulus devlet olgusunun temel unsurlarından birisidir. Her kişi ya da toplum kendisini diğerlerinden ayıran karakteristik yapıya sahiptir. Ulusal karakterin oluşmasında; ülkenin bulunduğu coğrafi şartların, dinin, tarihi olayların, ekonomik durumun, maddi ihtiyaçları temin etme araçları ve şekillerinin, komşuları ile olan dostluk ve düşmanlık ilişkilerinin payı söz konusudur (Niyazi, 2006: 151). Kültür ve tarih birliği kurgusunun oluşturulması, toplumun türdeşleşmesi açısından son derece önemlidir. Milli kimlik tarihsel süreç içerisinde şekillenir ve kültürel değişimler bir ferdin ömründe görebileceği kadar hızlı gerçekleşen unsur değildir. Aynı zamanda kültürler kendilerini şekillendirirken mitler yaratır. Toplumun değerler sistemi bir diğer toplum ile düşmanlıktan da oluşabilir.

Her millet diğer milletler ile ilişkilerini unutamaz örneğin kurtuluş mücadelesi sırasında Türk milletinin bağımsızlık savaşına destek olan bugünün Pakistan’ı o zamanın Hint Müslümanları ile Azerbaycan da yaşayan Türkler bizim açımızdan diğer uluslardan daha iyi olarak algılanmaktadır. Özellikle ulusal bütünleşme için ortak sevinç ve kederlerin unutulmaması geçmişten gelen birikimlerin canlı tutularak kültürel gelişim ve bütünleşme sağlanabilir. Kültür etkileşim halinde olan birçok farklı kimliklerin harmanladığı alandır. Dünyanın değişik alanlarında birbirinden farklı olarak var olan kültürel yapılar o bölgelerin toplumlarını doğrudan etkilemekte, ulus olma bilincinde temel öğelerden biri olmaktadır. Çok kültürlülük bunun tam tersine ulusal bilinci parçalayacak, bölecek, toplumun homojen yapısını etkileyerek ulus devletin meşruiyet kaynağı olan ulusa dayanma gayesini sekteye uğratacak etki yaratmaktadır. Ulus devletler eğitim sistemini ve düşünce yaşam biçimin iç kültür ve tarihsel geçmişle buluşturarak değerler sistemi inşası ile toplusal bütünleşme çalışmaları yapmaktadır.

Ulus devlet kendi ulusal kültürünü diğer kültürler ile etkileşim veya çatışma şeklinde toplumuna benimsetir. Bu durum aynı zamanda uluslar arası kültür rekabetini yaratmaktadır. Kültürler açısından sanat eserleri hangi alanda olursa olsun bir zenginlik ve gelişim unsurudur. Ulusların diğer ulus kültürünü zayıflatmak isteği kendi içinde müdahalelere karşı önlemler alınmasına dışarıda ise küreselleşme ile çok kültürlük yaklaşımı ile diğer kültürü zayıflatma girişimine dönüşmektedir.

3.1.1. Çok Kültürlülüğün Tarihsel Gelişimi

İnsanlığın tarihsel birikimi içerisinde kültürlerin oluşumu binlerce yıl süren ortak değerler üzerinde bağlılıkların ortaya çıkması ile başlamıştır. Kültürel farklılıklar ya da kültürün çokluğu bu kapsamda insanlık tarihi kadar eskiye götürülebilmektedir. Özellikle imparatorluklar çağı diyebildiğimiz 20 yüzyıl öncesi dönemlerde var olan her devlet çok kültürlü bir yapıyı hayatın olağan akışı içerisinde binlerce yıldır sürdürmeyi başarmıştır. Yahudilik hariç diğer tüm dinlerde etnik ayrım söz konusu olmamış modern döneme gelene kadar toplumlar farklılıkları ile bir arada yaşama kabiliyetini sürdürmüşlerdir.

Kymlicka'nın ifadesi ile günümüzde yaklaşık 200 bağımsız devlet, 600 dil grubu ile 5000 civarında etnik grup (Kymlicka, 1998: 25) yaşamaktadır. Söz konusu bu çeşitlilik bir günde ortaya çıkmış bir durum değildir. Her etnik grup ve kültür yapısı bir diğerinin varlığını tehdit etme lüksüne sahip değildir. Her toplumsal aynı zamanda bir uyum içerisinde yaşama zarureti için bir diğerini tanıma zorundadır.

Çok kültürlülük olgusu sosyal bilimler literatüründe yeni bir kavram olmakla birlikte kültürlerin çoğulluğu durumu yeni bir durum değildir. Çeşitli kültürler tarihsel düzlem içinde aynı zaman diliminde bir arada var olmayı gerçekleştirmiştir. Her kültür bir diğeri ile tamamen etkisiz ve ilişkisiz ya da içine kapanık bir halde olmamıştır. İnsanlık tarihi aynı zamanda kültürlerin kesintisiz etkileşim ve mücadele tarihidir.

Çok kültürlülüğü tarihsel boyutta değerlendirmek için kategorize etmek gerekirse ulus devlet oluşumları öncesi ile ulus devletler sonrası olarak iki dönem belirlenebilir. Ulus inşa süreçleri her toplumun aynı anda gerçekleştirdiği bir durum değildir. Ayrıca her etnik yapının ulus bilincine sahip olması ya da bağımsız devlet olma ihtimali de söz konusu değildir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yaklaşık beş bin etnik grup yine yaklaşık iki yüz civarında bir siyasi yapı içerisinde varlığını sürdürmek zorundadır.

Günümüz dünyasını kavramak için geçmiş yüzyılın insanlık tarihine ne gibi değişiklikler getirdiğini derlemek gerekmektedir. Hobsbawm 21. yüzyılı anlamak için iki gelişmeyi kavramak gereğini öne sürmüştür. Birincisi insan türünün teknoloji ve ekonomik faaliyet vasıtasıyla gezegeni değiştirme becerisinde gözlemlenen muazzam ve kalıcı hızlanma süreci ikincisi ise küreselleşmedir (Hobsbawm, 2008: X). Çok kültürlülük yeni dünya düzeni veya düzensizliğinin ortaya çıkardığı 20. yüzyıl

gelişmelerinin bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Özellikle dünya savaşları, ekonomik krizler, dünya genelinde nüfus hareketliliğinin artması, ulus devletlerin ve uluslaşma sürecinin hızlanması ile kimliklerin tanımlanması bu yüzyıla denk gelmektedir. Sanayi ile birlikte ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler aynı zamanda fahlılıkların ortaya çıkmasında önemli etki yaratmıştır. Bilginin yaygınlaşması ve kolay ulaşılabilir hale gelmesi de farklı kültürlerin birbirlerini tanımlarına ve birbirlerinden etkilenmelerine fırsat tanımıştır. Dolayısıyla bu kültür ve kimlik çeşitliliği aynı zamanda da bir uyum problemini de ortaya çıkarmıştır (Başaran, 2017: 239).

Büyük anlatılara duyulan güvensizlik olarak tanımlanan postmodern durumun, II. Dünya Savaşı sonrasında Batı dünyasının sanat, siyaset, eğitim ve diğer toplumsal kurumlarda moderniteden kopuşunu temsil ettiği varsayılır. Aydınlanmacı aklın birçok pratiğinin iflas etmesi, burjuva toplumunda yaşanan yozlaşma, küresel savaşların yarattığı yıkım, modernitenin tek tipleştirici anlayışı XIX. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan moderniteye duyulan güvensizliğin, XX. yüzyılın ikinci yarısında zirveye taşınmasına neden olur. Bilimden sanata, eğitimden siyasete, edebiyattan felsefeye hemen hemen her alanda modern paradigmalar sorgulanarak göreceliği, farklılıkların birlikteliği, çok sesliliği ve çok kültürlülüğü savunan bir söylem 1950'li yıllardan itibaren belirmeye başlar. 1970'lerde bu söylemin adı tam olarak konulur: Postmodernizm (Bingöl, 2017: 71-72).

Çok kültürlülük olgusu her ne kadar çok eskiye dayanıyor olsa bile son yüzyılın temel dayanaklarından biri haline gelmiştir. Bu değişimin gerekçeleri ise;

1. 21. yüzyıldaki genel savaş ve barış sorunu,
2. Dünya imparatorluklarının geçmiş ve geleceği,
3. Milliyetçiliğin doğası ve değişim içindeki bağlamı,
4. Liberal demokrasinin hangi yönde ve nasıl evrileceği,
5. Siyasal şiddet ve terör sorunu (Hobsbawm, 2008: x),
6. Uluslar arası kuruluşların etki alanlarının yetersizliği,
7. Sivil toplumun güçlenip güçlenmemesi,
8. Göç ve mülteci sorunlarına karşı çözüm bulmama,
9. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişim ile medya,
10. Gelir dağılımı adaletsizliği ile işsizlik,
11. Çok uluslu işletmelerin kültür erozyonu olarak sınıflandırılabilir.

Çok kültürlülüğünün oluşum sürecinde dikkate alınması gereken bir diğer unsur savaşların ortaya çıkardığı tahribatlardır. Özellikle 20. yüzyıl nerede ise kesintisiz bir

savaş yüzyılı olmuştur (Hobsbawm, 2008: 1). Savaşlar özellikle sivillerin savaşlardan etkilenme oranı da giderek artmaktadır. I. Dünya Savaşında ölenlerin sadece %5'i sivil iken, II. dünya savaşında bu oran %66 ya çıkmıştır. Bugün ise savaşlardan etkilenen insanların %80-90'ının siviller olduğu genel kabul gören varsayım (Hobsbawm, 2008: 5) olduğu söz konusudur. II. dünya savaşı sırasında Hitler'in yapmış olduğu katliamların ardından BM'nin de desteklemesiyle ırkların ve halkların eşit olduğu düşüncesi (Başaran, 2017: 241) etkili olmaya başlamıştır.

Kymlicka, Batı dünyasında çok kültürlülük olgusunu kategorize ederken devletlerin çok kültürlüğe bakış açısını yükseliş ve iniş dönemleri olarak değerlendirmektedir. İlk üç zaman dilimi yükseliş dönemini diğer zaman dilimleri ile bakış açısı değişiklikleri çok kültürlülük politikalarının iniş dönemi olarak ifade etmiştir. Ona göre tarihsel süreç:

- 1948–1965 kolonileşme hareketlerine karşı bir tavır takınılması,
- Irksal ayrımcılığa karşı bir mücadele ortaya konulmaya başlanması,
- 1960'larda çok kültürlülük ve azınlık hakları için verilen mücadelelerin ortaya çıkmaya başlaması (Başaran, 2017: 241),
- 1970-1990'ların ortalarına kadar çeşitlilik tanımlanmasında artış ile uluslar arası örgütler tarafından ulus inşa sürecinde homojenliğin reddedilerek uyum sürecinin başlatılması,
- 1990'ların ortalarından sonra “asimilasyonun geri döndüğünü”, kimliklerin ve ortak değerlerin güçlendirilerek ulus inşa fikirlerinin yaygınlaşması ile çok kültürlülük politikalarından geriye dönüşün yaşandığını (Kymlicka, 2012: 299) şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Çok kültürlülüğün batı demokrasilerindeki gerileme süreci popülist sağcı politikaların güçlenmesi ile ifade edilmektedir. “Danimarka Danimarkalılarıdır” fikirlerini savunan Danimarka Halkının Partisi'nin hareketi buna bir örnektir (Kymlicka, 2012: 300). Günümüzde batı dünyasında yükselen aşırı sağcı siyasal hareketler ulus devletlerde çok kültürlü politikalardan dönüşlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca mülteci sorunu ile karşı karşıya kalan batılı devletlerde güvenlik politikaları özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra yaygınlaşmıştır. Gelişmiş batı ekonomilerinde yaşanan durgunluk ve işsizlik oranlarındaki artışın etkisi de önemli düzeydedir.

3.1.2. Dünyada Çok Kültürlülük Uygulamaları

Modern dönemde ulaşım ve iletişim alanında yenilikler; tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş ve buna bağlı olarak kırsal alanlardan şehirlere göç ile başlayan bir süreçle kültürel farklılıklar yaygınlaşmıştır. Sömürgecilik döneminde çevre ülkelere, sömürgecilik sonrasında ise merkez ülkelere doğru uluslar arası göç ulus devlet yapılarında oluşturulmaya çalışılan homojen yapıyı sarsmıştır. Modern dönemde bürokrasinin gelişmesi, zorunlu askerlik, zorunlu eğitim gibi uygulamalarla devletin sosyalleştirme ve gözetleme yeteneğindeki artış, şüphesiz kültür karşılaştırmaları ve kimlik sorunlarında bir yoğunlaşma meydana getirmiştir (Özyurt, 2012: 184).

Modernitenin eleştirisi ile batıda başlayan çok sesli, çok kültürlü siyaset anlayışı Avrupa Birliği, Amerika ve Kanada'nın gündeminde zorunluluk olarak ortaya çıkacak nedenler barındırmaktadır. Batı aydınlanma hareketinin modernite karşıtlığı çoğulculuğu gündeme getirmiştir. Batının birlikteliğini de “çoğulculuk” perspektifinde görülmesi de şaşırtıcı değildir.

Günümüz toplumları sosyolojik anlamda zaten çok kültürlü yapıya sahiptir. Bu çok kültürlü yapı genel ifade ile iki temel olguya bağlanmaktadır. Birincisi modern ulus devletlerin birçoğunun birden fazla etnik, dini ve bölgesel kültürü kapsayacak şekilde inşa edilmiş olmasıdır. İkincisi ise boyutları ve yönü zaman içerisinde değişen göç olgusudur (Özyurt, 2012: 205). Her devlet ulus inşa sürecinde kültürel farklılıkları değişik yönlerde kendine özgü çözümleme süreci yaşamıştır. Uluslaşma süreci içerisinde alt kültürlerin zamanla kaybolacağı ve devletin ideolojik aygıtları kullanılarak homojen bir ulusal kültür yaratılacağı ön görülmüştür.

Uluslardan devlet yaratmak yerine devletlerden ulus çıkarmak görüşü ekseninde hareket eden liberal uygulamalar ülke sınırları içerisinde herkesin devletle özdeşleştirileceği “eşit yurttaşlık” bilincinin geliştirileceği savını yıllarca uygulamışlardır. Söz konusu katı uygulamalar ulusallığın alt kültürleri eritme, yok etme ve asimilasyon süreci bakımından görece başarılı gibi olsa da özellikle 1960 sonrası küreselleşmenin etiksi ile yavaşlamış ve tersine dönmüştür. Bir araştırmaya göre Kuzey Amerika Kızılderililerinin nüfusu 1970 yılında 700.000 iken 1980 yılında bu rakam 1.400.000'e yükselmiştir (Sarıbay, 2004: 40). Bu artış Kızılderili nüfus patlamasından değil Amerika da kimlik tanımlama girişimlerinin sonucudur.

Çok kültürlülük bir toplumdaki güç ve yetki yapıları ile doğrudan olarak ilgilenmeden kültürel çeşitliliği yüceltirken, azınlık ya da çoğunlukta olan gruplar arasındaki güç dengesizliği üzerine yoğunlaşmamıştır (Williams & Berry, 1991'den aktaran Lajunen, 2011: 60). Bireylerin (cinsiyet, etnik temel, ırk, din, kültür, gelir düzeyi gibi) birçok değişkeni farklılıkları artırıcı etki olarak görmemek gerekir. Toplumsal yapı içerisinde bireyin sadece "insan" olmasından ötürü değer atfedilmesi gerekliliği çok kültürlülük ekseninde vurgulanmaktadır. Bu bakımdan Çokkültürcülük, modern toplumun kültürel bakımdan türdeş olmadığının bir tespiti ve bu çeşitliliğe barışçıl bir şekilde yaklaşıldığının ifadesidir (Ceylan, 2015: 573).

Modernleşme ve batılılaşmanın ürünü olan ulusal kültürler, şimdi bir anlamda modernliğin ileri boyutu olan küreselleşme tarafından çok kültürlülük yönünde değişime uğratılmaktadır (Özyurt, 2012: 208). Aynı zamanda küreselleşen dünyada ekonomik faktörlerden devlet denetimine bağlı emek faktörü, hükümetlerin sosyal hizmetler ve istihdam politikalarını belirleyici olmuştur. Özellikle ABD, Kanada, Avustralya, İngiltere, Fransa ve Almanya'nın çok kültürlü yapı taşımasında sınır aşırı göçler etkili olmuştur.

Dünya üzerinde yaşanan reel tecrübeler sonucunda ortaya çıkan kültürel çeşitlilik aynı devlet çatısı altında bir meşruiyet krizi yaşanmadan birlikte yaşamının yollarının aranmasına neden olmuştur. Hem devletin devamı hem de çeşitliliğin devamı açısından demokratik bir çözüm olarak ortaya atılan siyasal sitemin yeni adı çok kültürcülüktür (Ceylan, 2015: 573).

Özellikle sanayileşmiş batı devletleri göçmen azınlıkları ulusal kültürleri ile bütünleştirme çabaları içerisinde politikalar üretmek zorunda kalmışlardır. Günümüzde devletlerin çok kültürlülüğe bakış açılarının değerlendirmesi için belirlenen sekiz başlıktan oluşan politikalar "Çok Kültürlü Politika İndeksi"ni ortaya koyarak hükümetlerin göçmen ve azınlık politikalarında karşılaştırma olanağı sunmaktadır.

Çok kültürlülük politikalarının (ÇKP) uygulanma süreci içerisinde devletlerin standart bir düzlemde kıyaslanması işlevini gören politikalar:

- Çok kültürlülüğün merkezi ve/veya bölgesel seviyede ve belediye seviyesindeki anayasa, mevzuat ya da parlamento tarafından onayı;
- Çok kültürlülüğün okul müfredatında benimsenmesi;

- Kamu medyası ya da medya için lisans alınırken etnik temsilin/hassasiyetin dâhil edilmesi;
- Kıyafete yönetmelikte ya da yasalarla veya davalarla muafiyet tanınması;
- Çifte vatandaşlığa izin verilmesi;
- Kültürel aktiviteler için etnik grup organizasyonlarına maddi destek sağlanması;
- İki dilde eğitimin ya da ana dilde dersin finansmanının sağlanması;
- Dezavantajlı (zor durumda) konumda olan göçmen grupları için pozitif ayrımcılık yapılmasıdır (Kymlicka, 2012: 327–328).

Tablo 3.2: Göçmen Azınlıklara Yönelik Çok kültürlülük Politika Endeksleri: 1980, 1990, 2000, 2010

ÜLKELER	Yıllara Göre ÇKP Endeksleri			
	1980	1990	2000	2010
Avustralya	5,5	8	8	8
Avusturya	0	0	1	1,5
Belçika	1	1,5	3,5	5,5
Kanada	5	6,5	7,5	7,5
Danimarka	0	0	0	0
Finlandiya	0	0	1,5	6
Fransa	1	2	2	2
Almanya	0	0,5	2	2,5
Yunanistan	0,5	0,5	0,5	2,5
İrlanda	1	1	1,5	4
İtalya	0	0	1,5	1,5
Japonya	0	0	0	0
Hollanda	2,5	3	4	2
Yeni Zelanda	2,5	5	5	6
Norveç	0	0	0	3,5
Portekiz	0	1	3	3,5
İspanya	0	1	1	3,5
İşveç	3	3,5	5	7
İsviçre	0	0	1	1
İngiltere	2,5	5	5	5,5
Amerika Birleşik Devletleri	3,5	3	3	3

Kaynak: https://www.queensu.ca/mcp/annual_data

Not: Tablo devletlerin yukarıda belirlenmiş sekiz politikadan herhangi birini gerçekleştirmeleri sonucunda bir puan almaları şeklinde düzenlemiştir.

Bu tabloda yer alan Avustralya ve Kanada da “*‘farklılığı’ kutsayan, grup aidiyetlerini ve haklarını önceleyen, devletçe aktif şekilde desteklenen çok kültürlülük modeli*” (Duman, 2011: 239) benimsenmektedir.

Liberal demokratik devletlerde yer alan yukarıdaki sekiz politika 1980 den günümüze göç alan yönetimlerin Hollanda ve ABD dışındaki diğer 19 devlette olumlu yönde geliştiğini göstermektedir. Özellikle 2000 yılına kadar sürekli gelişim gösteren Hollanda da ki göçmen politikaları 1980 de 2.5, 1990 da 3, 2000 yılında 4 seviyelerine ulaşmıştır. 2010 yılında 2 seviyelerine düşmesi özellikle 11 Eylül saldırısı sonrası islamafofi ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika da ki savaşlar sonrası ortaya çıkan mülteci hareketlerinin etkisinde politikalarını en çok değişikliğe uğratan devlet olduğunu göstermektedir.

2016 yılında Hollanda parlamentosu “göçmenlerin uyumunu” sağlamak için vatandaşlığa geçiş sürecini beş yıldan yedi yıla çıkartma kararı almıştır (BBC News, 2019). Hollanda da kesintisiz olarak 7 yıl yaşayan kişiler vatandaşlık, seçme seçilme hakkı elde edebilecektir.

Ancak yukarıda söz konusu olan politika uygulamaları göçmenlerin vatandaşlık aidiyetlerini sağlamaya yöneliktir. Demokratik devletler insan hakları temelinde birçok değer sistemini inşa etmek zorundadır. Göçmen gruplarının yerel halk ve ulusal azınlıklarla entegrasyon süreci olarak ta değerlendirilebilmektedir.

Sınıfsız, adil ve kapsayıcı bir biçimde ortak bir yaşama biçimi kurma çabası daha çok göç alan devletlerde yoğun tartışma ve uygulama alanı bulmuştur. Çok kültürlülük yeni bir vatandaşlık inşa süreci için araç olarak kullanılmıştır. Kymlicka bu durumu çok kültürlülük; “*her şeyden önce insan hakları ideallerine dayanan ve eski gayri medeni ve antidemokratik hiyerarşi ve dışlama ilişkilerinin yerine geçen yeni demokratik vatandaşlık modelleri geliştirmekle ilgilidir*”(Kymlicka, 2012: 305) şeklinde tanımlamaktadır. Çokkültürcülük kavramı ise, “*kültürel farklılıkların (çok kültürlülüğün) tanınması ile ilgili olan dominant kültürün dışındaki kültürel farklılıkları dışlamaması*” (Anık, 2012: 118) olarak ifade edilebilir.

3.1.2.1. Kanada

Çok kültürlülük politikalarını anayasasında tanımlayan ilk ülke Kanada'dır. Çok kültürlülüğü mevcut kuruluş düzlemi içerisinde gelir seviyesinin yüksek, coğrafi alanının geniş ve ekonomisinin sürekli emek ihtiyacını karşılamak için dünyanın en fazla göçmen talep eden ülkeleri arasında olması ile bir nevi zorunlu biçimde uygulamak zorunda kalmıştır.

Coğrafi keşifler sonrasında eski kıta denilen Batı Avrupa devletlerinde yaşayan insanların göç etmesi ile kurulmuştur. İngiliz ve Fransız egemenliği altında uzun süre yaşayan toplumsal yapı her iki kültürün de normlarını taşımaktadır. 1867 yılında Kuzey İngiliz Amerikası Akti ile günümüz devlet yapısının temelleri atılmıştır (Özensel, 2012: 62). Anayasal monarşi ile yönetilen Kanada temsili anlamda İngiltere kraliçesine bağlıdır. Kurucu unsur olarak hem İngiliz hem de Fransız milleti kabul edildiği için iki resmi dili olan bir devlet yapısı bulunmaktadır. 1541 yılında ilk yerleşim alanı olan Quebec Fransızlar tarafından inşa edilmiştir (Başaran, 2017: 244). 1791 yılında aşağı ve yukarı Kanada olarak yönetimsel bazda ikiye ayrılmış 1841 yılında çıkarılan birlik yasası ile bugün ki federal yapının temelleri atılmıştır. Günümüzde 10 eyalet ve 3 bölgesi bir siyasi yapısı vardır.

Göçmen azınlıklara uygulanan çok kültürlü politikalar endeksi bakımından 7.5 düzeyinde dünyada Avustralya'dan sonra ikinci sırada olmasına rağmen toplumsal uyum, siyasi entegrasyon ve istikrar oluşturma bakımından dünyanın ilk önemli siyasi pratiğini sunmuş devletidir. Aynı zamanda çok kültürlülük politikalarının uygulanması ekseninde dünyanın diğer devletlerine rol model olma özelliği taşımaktadır.

1960 yılından itibaren göçün serbest olduğu ve çok kültürlülüğün teşvik edildiği Kanada'nın 2019 yılı itibari ile nüfusu 37.279.811 (wikipedia, 2019) kişiden oluşmaktadır. Her yıl ortalama yetmiş binin üzerinde göçmen gelmektedir. Sadece Toronto da 109 Etnik/topluluk ve 100 ün üzerinde dil konuşulmaktadır (Özensel: 2012: 66). Kanada gerçek anlamı ile bir göçmen ülkesidir. 27 Haziran'ı ise "Kanada Çokkültürcülük Günü" olarak kutlanmaktadır

1968-1984 yılları arasında Başbakanlık görevi yürütmüş Pierre Trudeau öncülüğünde 1971 yılında çıkarılan "Charter of Rights and Freedoms" (Hak ve Özgürlükler Temel Yasası) ile çok kültürlülük uygulamaları hukuksal olarak güvenceye kavuşmuştur. Trudeau'un ifadesi ile hak ve özgürlükler yasası çok kültürlülük

politikasının amacı belirlemiştir. Trudeau bu durumu “*kültürel kıskançlıkların ve ayrılıkçı tutumların yıkılması*” olarak tanımlanmaktadır.

Kanada’nın çok kültürlülük politikaları tanımlanırken kullanılan en önemli metafor “salata kasesi” (salad bowl) olarak ifade edilmektedir. Kanada çok kültürlülüğünde tıpkı bir salatayı oluşturan sebzelerdeki çeşitlilik gibi her farklı kültürün serbestçe yaşayabileceğine vurgu yapılmaktadır. Bu anlamda da Kanada tarzı bir çok kültürlülük modeli ortaya çıkmakta ve bu özelliğiyle de Kanada, Amerika ve Avrupa merkezli çok kültürlülük yaklaşımlarından ayrılmaktadır (Başaran, 2017: 245–246).

Bugünkü devlet yapısı bir başbakan ile birlikte (başbakan aynı zamanda gençlikten sorumlu bakanlığı da sürdürmektedir) 30 bakanlık bulunmaktadır. Bakanlıklar arasında cinsiyet dağılımı 15 kadın 15 erkek şeklindedir. Kabine de bir Müslüman 3 Sih (Sih: Müslümanlık ile Hindu inancı karışımı olan genellikle zorunlu olmamsına rağmen etnik sayılabilecek özellikler barındırmakta olan yaklaşık 500 yıllık kültürel arka planı olan din) inancını taşıyan ayrıca 2 engelli bakan mevcuttur. Aynı zamanda 2015 yılında kurulan kabine 2 yerli üye ile Kanada tarihinin en çoğulcu bakanlar kurulu oluşturulmuştur (Hürriyet: 2015). 2015 yılından bu güne başbakanlık görevini yürüten Justin Trudeau’nun “*kanada gibi bir kabine*” değişimi ile ifade ettiği yapı Kanada’nın çok kültürlü yapısına vurgu yapmaktadır. Bu yapıya en güzel örnek olarak kabine üyelerinin akıcı şekilde konuştuğu diller: İngilizce, Fransızca, Farsça, Dari, Arapça, Pencabi, Hintçe, Urduca, Ukraynaca, Polonyaca ve İtalyanca (Amerika Bülteni: 2015) verilebilmektedir.

2015 yılından önce çok kültürlülük bakanlığı diye anılan Göçmenlik Bakanlığının ismi Göçmenlik, Vatandaşlık İşleri ve Mültecilik Bakanlığı olarak değiştirilmiştir. Uluslararası Gelişim Bakanlığı (Fransızca konuşan topluluklardan sorumlu olması sebebi ile), Kadınların Sosyal Durumu Bakanlığı, İstihdam, İşgücü ve İşçi Bakanlığı, Aile, Çocuk ve Sosyal Değişim Bakanlığı bakanlıkları çok kültürlü devlet politikalarının uygulanması bakımından önem taşımaktadır.

Çok Kültürlü Politikaların (ÇKP) etkisini izole etmeye çalışan az sayıdaki araştırmalardan biri Irene Bloemraad (2006) tarafından yapıldı. Bloemraad bu çalışmada Boston’daki ve Toronto’daki Vietnamlı göçmenlerin entegrasyonunu karşılaştırdı. Bu mukayesenin ilginç bir özelliği iki grubun bu ülkelere gelmeden önceki karakteristik özelliklerinin aslında benzer olması. Aynı zamanda, aşağı yukarı aynı eğitim, varlık, dil becerileri vb. seviyeleriyle geldiler. Buna rağmen Vietnamlılar Toronto’da Boston’da olduklarından daha etkili bir şekilde politik anlamda entegre oldular. Bloemraad, Kanada çok kültürlülüğünün bunun açıklamasında merkezi bir rolü olduğunu söylüyor. Kanada’nın

ileriye yönelik öngörülere dayalı ÇKPleri Vietnamlıların katılımlarının olumlu karşılandığı net sembolik mesajını verdi ve ayrıca bu toplumun self-organizasyonu (kendi kendine organize olması) ve politik temsili için somut maddi ve lojistik destek modelleri sağlamıştır. Bloemraad'ın çalışması ayrıca bu iki şehirdeki Portekiz toplumu ile ilgili olarak da benzer bir sonuç ortaya koydu. Aynı şekilde Portekiz'den gelenler benzer özelliklerle oralara gitmiş olsalar da Toronto'da Boston'da olduklarından daha fazla politik olarak entegre olmuş durumdadır. Ayrıca Kanada'daki göçmenlerin eğitimleri üzerine düzenlenen OECD raporunda, okullardaki dilsel ve kültürel çeşitlilik üzerine üretilen politikaların başarılı sonuçlar verdiği gösterilmiştir (Kymlicka, 2012: 308).

Kanada çok kültürlülüğü değerlendirilirken Fransız kökenli Kanada vatandaşlarının demografik olarak çoğunluk olduğu Quebec eyaleti üzerinde durulması önem arz etmektedir. Quebec'cliler diğer Kanadalılardan farklı olarak Fransızca konuşuyor olması ile 1960'lı yıllarda başlayan Quebec milliyetçiliği ekseninde iki kez Kanada'dan bağımsızlık talebinde bulunmuşlardır. 20 Mayıs 1980 yılında gerçekleştirilen ilk referandum 4.367.584 Quebec bölgesi seçmenin %85,6 katılımı ile 1.485.852 seçmenin evet 2.187.991 seçmenin hayır demesi ile sonuçlanmıştır (wikipedia: 2019). İkinci referandum 30 Ocak 1995 yılında gerçekleştirilmiş, 5.087.009 Quebec bölgesi seçmenin %93,52 katılımı ile 2.308.360 seçmenin evet 2.362.648 seçmenin hayır demesi ile sonuçlanmıştır. 1980 referandumda %40,44 evet %59,56 hayır oy oranları sonuçlanmıştır (wikipedia: 2019). Aradan geçen 15 yıllık süre sonucunda 1995 referandumda %49,42 evet %50,58 hayır çıkması Quebec'clilerin bağımsızlık mücadelesinden kolay vazgeçmeyeceğini göstermek bakımından etkilidir. Kendisi de Kanada vatandaşı olan Kymlicka bu durumu "*federal hükümette ayrılıkçı hareketi köreltmek için bir takım düzenlemelerin devreye sokulmasını sağlaması*" (Kymlicka, 2012: 304) bakımından değerli görmektedir.

Kanada'nın 1971 yılında dünyanın diğer devletlerinden önce genel bir çok kültürlülük politikası belirmesinde öncelik Quebec'te oluşan ayrılıkçı milliyetçiliğin yükselmesidir. Quebec'cliler kendilerini Kanada devletini kuran iki ana unsurdan biri olarak tanımlarken, yasal sistem içerisinde kendi kültür yapılarının İngiliz kültürü etkisi altında yok olmasını engellemeye karşı bir direnişi de barındırmaktadır. Yerel kimliklerini federal sistem içerisinde tanımlama çabaları Kanada da birçok yasal düzenlemeye girmiştir. Örneğin elliden fazla kişi çalıştıran şirketlerde kullanılacak dilin Fransızca olmasını zorunlu hale getirmektedir (Taylor, 2000: 63).

Quebec eyaletinin Kanada'nın göçmen politikaları üzerinde büyük bir denetim hakkı, Fransız dilini geliştirmek için gerek duyulan güçlerin çoğu, kendi emeklilik planlarını yapabilme ve yurt dışında diplomatik temsil hakkı, federal hükümetten yıllık

olarak ödediği vergilerden 3.1 milyon Kanada doları fazla ödenek almak ve geçilen 30 yıldan bu yana Kanada Başbakanlarının Quebec’li olması gibi birçok ayrıcalık ve özgürlük elde etmeyi başarmışlardır (Parekh, 2002: .238). “Quebec modeli” şeklinde ifade edeceğimiz ve Kanada devletinin tüm dünyaya “çoğulcu”, “katılımcı” çok kültürlülük politikalarının başarılı olacağını göstermesi bakımından önemlidir. Diğer çok kültürlülük politikaları uygulayan devletlere örnek teşkil etmektedir.

3.1.2.2. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği aralarında yüzlerce yıl süren kanlı ve engellenemez savaşlar dönemi sonunda devletlerarasında kalıcı barışın sağlanması için 1945–1950 yılları arasında fikirsel temelleri atılan bölgesel nitelikli uluslar üstü yapı olarak örgütlenmiştir. 9 Mayıs 1950 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulması önerisi ile Belçika, Federal Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda devletleri arasında “ortak pazar” kurulması ile temelleri atılmıştır (avrupa.info.tr). 2013 yılı itibari ile 28 üye devletten oluşan ekonomi, sosyal politika, serbest dolaşım, eğitim, istihdam, ortak Pazar konularında ittifak içerisinde bir yapı taşımaktadır. Bu yapı temelde “Eşgüdüm”, “Uyumlaştırma” ve “Mevzuat Birleştirme” yöntemleri kullanılarak yürütülmektedir.

Nüfusu 500 milyona ulaşan AB sınırları içinde, serbest dolaşım hakkı mevcut olup, 4 sınıf vatandaş tipi ortaya çıkmıştır;

- 1- AB vatandaşları,
- 2- AB’ye vizesiz girebilenler,
- 3- AB’ye yasal olarak yerleşmiş 3. ülke vatandaşları,
- 4- AB’nin vize istediği vatandaşlar (Özcüre, 2010: 282)

Avrupa’da İngiltere, Almanya, Fransa, İsviçre, İsveç gibi ülkeler yüksek bir çeşitlilik taşımaktadır. Bu ülkeler kendilerini çok kültürlü tanısalar da tanımasalar da yaşanan etnik çeşitlilik inkâr edilemez bir boyutta bulunmaktadır (Şan ve Haşlak, 2012: 29). Avrupa devletlerinin üniter, bölgesel ve federal olsun her birinde küçük veya büyük ölçekte kültürel kimliğe yer verildiği gözlemlenmektedir. Bu tanımlanma ulusal kimliklerin alt kategorisi olarak şekillenmiştir. Avrupa devletlerin birçoğu aynı zamanda ulus devlet anlayışına ulaşma biçiminde birçok devletçiğin ve bölgesel kimliğin birleşimi sonucunda oluşmuştur. 15. yüzyıl İspanya’ında başlayan uluslaşma sürecini ilk tamamlayan devletler de Avrupa oluşmuştur.

Avrupa çeşitliliği hem ulus devletlerin oluşumunda etkili olurken hem de günümüz çok kültürlü yapısı ve çok kültürlülük politikaları ulus devlet düzeyinden ziyade Avrupa Birliği gibi ulus üstü bir nitelik ekseninde gelişmiştir. Birçok Avrupa devleti kuruluşunda mevcut olan birçok bölgesel kimlikle ulus devlet yapısını oluşturmuştur.

Bu günün birçok Avrupa devleti içerisinde bölgesel kimliklerin varlığını ulusal yarara aykırı görememektedir. Fransız Cumhuriyeti Fransız halkının devletidir; Fransız halkının bölgesel özellikler göstermesi ulusal kimliğin bölgesel kimlikleri içerdiği anlamına gelmektedir. Fransa da yaşayan Basklar “serbest idare” hakkı aracılığı ile yerel yönetim seçimlerine katılma hakkı vardır. İspanya’ da ise bu durum imparatorluklarda görülen çok milliyetli yapılarda kullanılan teknik güncelleştirilmiştir. Farklılıkların korunması ile oluşturulan sentezleme süreci geçerlidir. İspanya’da yaşayan bir Katalan kendi kimliğini koruyarak, diğer Katalanlar ile birlikte siyasal özerklik hakkını kullanan bir İspanyol’dur. Herhangi bir Katalan İspanyol vatandaşlığına bağlı olarak AB devletlerinde iş kurma, seyahat etme, yerleşme hakkını taşımaktadır. Aynı zamanda Fransa da yaşayan bir Basklı da hiçbir pasaportu göstermeden İspanya’daki Bask şehirlerine yerleşebilmektedir (Nalbant, 2000: 340).

Bu iki örnek çok uluslu ve çok kültürlü yapının Avrupa Birliği yurttaşlarının tamamını kapsayan küreselleşmenin belki de zorunlu kıldığı bir bütünleşme ve gelişmenin sonucudur. Ekonomik topluluk olarak devletlerin bağımsızlıkları koruyarak örgütlenme biçiminin geldiği son durumu çok iyi anlamlandırmaktadır.

Avrupa ülkelerinde toplumsal yapı ile ilgili olarak tartışılan önemli konulardan biri devletin etnik gruplar ile ilişkisinin belirlenmesidir. Bugününün Avrupa devletlerinin nerede ise tamamı kendi içerisinde geçmişten beri var olan birçok azınlık ile sonradan ülkelere kabul ettikleri göçmenlerden oluşan ulus devletleridir. İspanyadaki Basklar ile Almanya’daki Türkler bu açıklamaya örnek olabilir. İskandinavya’da yer alan “Sami” azınlığının olması durumu gibi bazı Avrupa devletlerinde yerli azınlıklar bulunmaktadır. Batı Etnik sorunların çözümünde uygulanabilir ve kalıcı uygulamalar ile toplumsal barışın sürdürülebilir olduğu görüşünü benimsenmiştir. Devletlerde yer alan yurttaşların yaşam kalitesinin yükseltilmesinde de azınlık çoğunluk arasındaki sorunların çözümü zorunlu görülmüştür (Lajunen, 2011:

58). Ancak son dönemde Avrupa birliği devletlerinin çok kültürlülük politikaları ciddi eleştiri almakta çokça da tartışılmaktadır.

Özellikle Batı ülkelerinin çok kültürlülük politikalarından tavizler vermesi ve Müslüman ülkelerden gelen göçmenlere karşı ayrımcı bir tutum sergilemesi de bu durumu destekler niteliktedir. Özellikle son dönemde Suriyeli göçmenler bağlamında yaşanan tartışmalar ve gelişmeler Avrupa'nın hem kendi içerisinde hem de dünya perspektifinde çok kültürlü bir birlikteliğe ve anlayışa sahip olup olmadığı yoğun bir biçimde tartışılmakta ve eleştirilmektedir (Lajunen, 2011: 58).

3.1.2.3. Türkiye

Türkiye ulus devlet inşasını II. Mahmut dönemi ile kurumların merkezileşme süreci ile başladığını ifade etmemiz gerekmektedir. Osmanlı Devlet yönetimi yaklaşık 600 yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu kadar uzun süre yönetim sürdürmek değişim yaşamadan mümkün değildir.

Osmanlı imparatorluğu kendine özgü bir yapı taşımaktadır. İmparatorluğun yakın çevresinde, üniter ve merkezi devletin ana öğeleri aşamalı olarak kurulurken; aynı süreç, ayrıcalıklı eyaletler adı verilen bir anlamda “siyasi bölgeler” niteliği de taşıyan idari yapılanmalar bulunmaktadır (Nalbant, 2000: 113). Osmanlı devlet yönetimi geniş bir coğrafyada çok çeşitli etnik ve kültür yapısı içerisinde millet kavramını “dinsel topluluk” ekseninde değerlendirmiştir.

Merkezileşme sürecinde federal tipte bir oluşum gerçekleşmemiş ve bu çok renkli doku, sancılı bir süreçten geçerek ayrılmış ve ulus devletlerin doğal yatağı olmuştur (Nalbant, 2000: 113).

Türkiye tarihsel olarak Fransa'yla özdeşleştirilen anti-etnik ulus devlet modelini benimseyen ülkelerden biri olarak sınıflandırılmaktadır (Aktürk, 2018: 74). Türkiye cumhuriyeti iki düzeyli bölgesel yapıyı barındıran bir devlet üzerine kurulmuştur. Bu iki düzeyli yapı Arıcaklıkları eyaletler (ayanlar) ve dinsel topluluklardan oluşmaktadır. Cumhuriyet bu iki yapı ile mücadele etmiş ve her ikisini de ortadan kaldırmıştır. Bu durum Fransa devlet oluşumundaki taşra devletçiklerinin ortadan kaldırılması ile merkezileşmenin başlatılmasına benzemektedir (Nalbant, 2000: 339).

Türkiye’de çeşitlilik özel ve kamusal alan ayrımına tabi tutulmuştur. Özel alana tabi olduğu ve hukuki düzen içerisinde çatışmasız kaldığı sürece devlet tarafından güvence altındadır. Kamusal alana girdiğinde resmi dil ve ayrıcalıklı hak talepleri ile

karşılaşılma durumu söz konusudur. Bu talepler ulus devlet pratiği henüz yerleşmemiş olan Cumhuriyetin bütünlük ve ulusal güvenliğine tehdit olarak algılanmaktadır.

Küreselleşme sürecinin Türkiye’de ulus devlet yapısını zayıflattığı görüşü ekseninde kimlik siyaseti yapan siyasi görüşlerin fikir öncülüğünü yapan entelektüeller 1990’lı yıllarda ortaya çıkmıştır. 1978’den günümüze eylemlerini sürdüren ayrılıkçı terör örgütünün entelektüel destekçileri ile üniter yapıyı savunan milliyetçiler arasında sürekli fikir mücadelesi bulunmaktadır. 2000’li yıllarda iktidarı elinde bulunduranlar; “İlımlı İslam”, “Milli Görüş”, “Yeni Türkiye”, “İkinci Cumhuriyet” gibi metaforlar geliştirmişlerdir. Cumhuriyetin kuruluş değerleri ile İslami düşünce ve İslami düşüncenin “Kemalizm”le mücadelesi süreci başlatılmıştır.

Türkiye’de 1990’ların başlarında ortaya çıkan İslamcı düşünce ile aynı dönemde Batı’da yaygın olan postmodern düşünce arasında dikkat çekici benzerlikler olduğu (Çelik, 2008: 325) görülmektedir. Post modernist düşünce farklılıkları önceleyerek yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, özerklik, merkezi yapının zayıflatılması gerekliliğini öne sürmektedir. İslamcı düşünce yapısı ise Medine Sözleşmesi ekseninde çok kültürlülüğün yerine dinsel farklılıklar baz alınarak “çok hukukluluk” kavramı üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Her kültürün kendi değer mekanizmasını koruyucu yapısı ile uyumludur.

Tüm dünyada 1960 yılında başlayan çok kültürlülük politikalarının devlet organları ve siyasete etki etmesi Türkiye’de 1980 sonrasında görülmektedir. Ancak diğer ulus devletler farklı bir oluşum süreci olduğunu da belirtmekte fayda vardır. Fukuyama’nın günümüz milliyetçiliğinin belirleyicisi olduğunu iddia ettiği modern milliyetçilere örnek olan “*ulusal kimliği geleneksel anayurt çerçevesinde pekiştirmek*” (Fukuyama, 2006: 329) şeklinde tariflendirdiği bir sürecin sonucu olduğu söylenebilir.

Osmanlı devleti yıkılmadan önce bir milliyetçilik akımlarına nasıl bütünleştirici ideoloji bulacağı konusunda birçok deneme sunmuştur. Sahip olduğu “milletler sistemi” çeşitli etnik, dinsel grupları bir arada tutmaya yetmemiştir. Özellikle 19. yüzyılda etnik milliyetçilik akımlarına karşı, “*yöneticiler tarafından alternatif milliyetçi projeler olan Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük devreye sokulmuş ancak önerilen siyasal birlik formları çeşitli nedenler ile gerçekleştirilememiştir*” (Çiller, 2015: 47). Osmanlı yönetiminde devletin yurttaşlarına verdiği kimlik “Osmanlı” üst kimliğidir. Cumhuriyet döneminde ise milleti bütünleştirici kimlik tanımlaması “Türklük” olarak belirlenmiştir.

Ancak Atatürk'ün ulusçuluk anlayışında “Türklük” kavramı bir etnik olarak yüceltilerek diğer kimliklerin Türk kimliğinde asimilasyonu ön görüşüne dayanmamaktadır.

Kendisini her şeyden önce Türk milliyetçisi olarak tanımlayan Atatürk cumhuriyet döneminin ulusçuluk yaklaşımını “ırk ve köken” birliğine dayandırmış olsa dahi tarihin hiçbir döneminde Türk Milliyetçiliği “ırkçılık” üzerine şekillenmemiştir. Bunu gerekçelendirirken ulus devleti oluşturan milletin tarihsel arka planını sunmakta ve kültürel etkileşimin kaçınılmaz olduğunu aşağıdaki ifadesinde göstermektedir.

Türk milletinin her kişisi, bir takım farklarla ve fakat umumi surette birbirine benzer. Bazı yapılaş farklarını ise tabii bulmak lazımdır. Çünkü Mezopotamya, Mısır vadilerinden başlayan malum tarihten evvel Orta Asya, Rusya, Kafkasya, Anadolu, dünkü ve bugünkü Yunanistan, Girit, Romalılardan evvel Orta İtalya, velhasıl Akdeniz sahillerine kadar yayılmış ve yerleşmiş ve bu başka başka iklimlerin tesiri altında, başka başka cinslerle binlercesene yaşamış, kaynaşmış bu kadar eski ve bu kadar büyük bir insan cemiyetinin bugünkü çocuklarının tamamı tamamına birbirine benzemeleri mümkün müdür? Türk kavmini yalnız bir noktada, iklimi aynı dar bir mıntıkada belirmiş zannetmek doğru değildir (Atatürk, 1931: 41).

Atatürk'e göre dünya üzerinde belirli bir coğrafi alana yayılmış ve oralarda yaşayan ailelerin aşamamalar halinde ve bütünleşmeler yolu ile milleti oluşturduğu ifade edilebilir. Türklerin oluşum süreci ona göre; “Sop” (Klan), “Boy” (Kabile), “Öz” (Aşiret), “El” (Medine, Şehir) merkezileşerek bütünleşmesi ile mümkündür (Atatürk, 2010: 41).

Cumhuriyet döneminde Türklüğe atfedilen milliyete bakış açısı 1982 anayasasında 66. maddede yer alan ve aynı zamanda “Atatürk Milliyetçiliği”nin de özeti olan “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir” ifadesinin özeti “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür” (Anayasa, 1982: 66) şeklinde düzenlenmiştir.

Atatürk Türk Milletini oluşturan öğeleri:

- Siyasi varlıkta birlik,
- Dil birliği,
- Yurt Birliği,
- Irk ve menşe birliği,
- Tarihi karabet (yakınlık),
- Ahlaki karabet (yakınlık) (Atatürk, 2010: 372) olarak sınıflandırmıştır.

Türk Milletinin oluşumunda yukarıda belirttiği ve millette var olduğunu tespit ettiği unsur aynı zamanda diğer milletlerden Türk Milletini ayıran özellikler olarak değerlendirmiştir. Atatürk yukarıda belirttiği öğeleri bütünüyle taşıyan başka bir milletin olmadığını da dile getirmiştir. Yukarıda belirtmiş olduğu ırk ve menşe (köken) yaklaşımı kişilerin iradi ifadesi ile aidiyet hissini belirtmektedir.

“NE MUTLU TÜRKÜM DİYENE” sözüyle de “iradi milliyetçilik” ilkesini benimsenmiştir. Anayasanın başlangıç ilkelerinde *“Hiçbir faaliyetin Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihî ve manevî değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâpları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği”* (Anayasa, 1982: Değişik: 3/10/2001-4709/1 md.) ifadesi ile iradi milliyetçilik Türk vatandaşlarına emanet edilmiştir. Burada söz konusu olan 66. madde de belirtilen “Türk” olan değil vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi kapsayıcı olma durumudur.

Türkiye ulus inşa sürecini misak-ı milli prensipleri ekseninde günümüz cumhuriyet sınırları içerisinde 1923 Lozan Anlaşması ekseninde şekillendirmiştir. Osmanlı devletinin sahip olduğu çok kültürlü yapı Türkiye cumhuriyetine miras kalmıştır. İmparatorlukların kaçınılmaz olarak çok etnili ve kültürel çeşitli yapısı söz konusu olsa da kurucu unsurların hakimiyetinden bahsetmemekte yanlış olur. Dünya tarihinde varlığını sürdürmüş her imparatorluğun kendisini şekillendirdiği hakim bir milli unsur söz konusudur. Lozan Anlaşması ile tanımlanmış cumhuriyet döneminde hiçbir sosyal ögeye ayrıcalık tanınmamıştır. Hakları Lozan Barış antlaşmasıyla güvence altına alınan gayrimüslim azınlıklar Rum Ortodoks, Ermeni Apostolik, Süryani, Keldani, Yahudiler, Yezidiler ve diğerleridir. Anlaşma metninin 38. maddesi ile 44. maddeleri arası “azınlık” unsurlarının yaşam alanının belirlendiği maddelerdir.

- Türkiye'nin tüm halkı, din ayırt edilmeksizin, yasa önünde eşit olacaktır (Lozan 39. Madde).
- Gerek din, basın ya da her türlü yayın konusunda ve gerek toplantılarda herhangi bir dili serbestçe kullanmasına karşı hiçbir sınır konulmayacaktır. (Lozan 39. Madde).
- Resmi dilin varlığı kuşkusuz olmakla birlikte, Türkçeden başka dil ile konuşan Türk yurttaşlarına yargıçlar önünde kendi dillerini sözlü olarak

kullanabilmeleri için gerekli kolaylıklar gösterilecektir(Lozan 39. Madde).

- (...) Harcamaları kendilerince yapılmak üzere, her türlü yardım, dinsel ya da sosyal kurumları, her türlü okul ve benzeri öğretim ve eğitim kurumları kurma, yönetme ve denetleme ve buralarda kendi dillerini özgürce kullanma ve dinsel ayinlerini serbestçe yapına bakımından eşit bir hakka sahip bulunacaklardır (Lozan 40. madde).
- Bu maddelere Uyulmadığı durumlarda (...) Türkiye Hükümeti ile Milletler Cemiyeti Meclisi, (Birleşmiş Milletler) birlikte, Avrupalı hukukçular arasından bir üst hakem atayacaktır (Lozan 42. madde).

Ulus devlet kurulduktan sonra gerçekleştirilen ilk nüfus sayımı 1927 yılında gerçekleştirilmiştir. 1927 yılında Türkiye'nin nüfusu 13.648.270 kişidir (TÜİK, Genel Nüfus Sayım İstatistikleri). Söz konusu azınlıklar etnik kökenlerine bakılmaksızın sadece dini farklılıklarına göre belirlenmiştir.

Türkiye'de yaşayanların büyük bir bölümü (%99,2) Müslüman'dır (TÜİK, Türkiye'de Dini Hayat Araştırması, 2014). Kişilerin ait hissettikleri mezhepler %81,96'sının Sünni Hanefi, % 9,6'sının Sünni Şafii ve %5,02'inin Alevi olduğu ortaya çıkmaktadır (Konda, 2019: 24). 2014 yılı genel nüfus 77.695.904 kişidir. Kendisini Müslüman olarak tanımlamayan kişi sayısı 2014 nüfus oranlamasına göre 621.567'dir.

Türkiye kendi içerisinde çok çeşitli bir yapıya sahip olmasının yanında kuruluşundan bugüne devam eden göçmen akını ile de karşı karşıyadır. Ülkemize, 1922'den günümüze kadar 6,5 milyondan fazla kişi göç etmiştir. Türkiye'ye çalışma, eğitim ve diğer amaçlarla gelmiş olan yabancılara ilişkin rakamlara bakıldığında son 15 yılda yaklaşık 3,3 milyon yabancının ikamet izni aldığı kaydedilmiştir (Göç İdaresi, 2019). Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan 2017 yılı uluslararası göç istatistiklerine göre Türkiye'ye göç edenlerin sayısı sadece 2017 yılında bir önceki yıla göre %22,4 artarak 466 bin 333 kişi olmuştur. Aynı zamanda Türkiye'den başka ülkelere 2017 yılında göç eden kişi sayısı da bir önceki yıla göre %42,5 artarak 253 bin 640 olmuştur (europa.eu, 2019). Bu verilere Suriyeli göçmenler dahil edilmeden ortaya çıkarılmıştır. Tek bir yılda bu kadar büyük nüfus değişimi kültürel yapının sürekli dinamik bir özellikle değişik kültürlerle etkileşim içerisinde olduğunu göstermektedir. Ancak Türkiye'deki Suriyeli sayısı 2019 Mayıs ayı itibari ile toplam nüfusun %5 ine

dayanması ile 4'ü büyük şehir olmak üzere 81 ilin 7'sinde nüfusun %10 seviyesine yükselmesi toplumsal yapıyı sarsan etkisi ile gündeme gelmektedir.

Tablo 3.3 : Türkiye Göç İstatistikleri

Cumhuriyet Sonrası Dönemde Türkiye'ye Gelen Göçmen Sayıları		
Yıllar	Geldiği Ülke/Bölge	Gelen Sayısı
1856–1979	Kafkasya	1.500.000 (yaklaşık)
1922–1938	Yunanistan	384.000
1923–1945	Balkanlar	800.000 (yaklaşık)
1933–1945	Almanya	800
1988	Irak	51.542
1989	Bulgaristan	345
1991	Irak	467.489
1992–1998	Bosna	20.000
1999	Kosova	17.746
2001	Makedonya	10.500
2011- Mart 2019	Suriye	3.600.000 (yaklaşık)
Toplam		6.851.622
*Bu sayıya çalışma ve eğitim gibi amaçlarla gelen yabancılar dahil değildir. Veriler araştırmacı tarafından tablo haline getirilmiştir.		

Kaynak: <http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi> 363 380 (Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2019)

2018 yılı itibari ile adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre 82.003.882 (TÜİK, Genel Nüfus Sayım İstatistikleri) kişinin yaşadığı kültürel dinamikleri geçişken bir yapısı bulunmaktadır. Temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye dönüşme, yönetim anlayışında ulusaldan daha çok yerel ve ulus üstü olanın öne çıkmaya başlaması, küreselleşme, yeni aidiyet ve kimlik tartışmaları gibi değişme ve yenileşme dinamikleri ülkemizi de derinden (Konda, 2019: 1) etkilemektedir. 2006 yılında KONDA tarafından 79 ilde yaşayan 47.958 kişi ile yüz yüze yapılan görüşme yönetimi ile Türkiye'nin toplumsal yapı araştırması gerçekleştirilmiştir.

Kişilerin etnik kimliklerini belirlemeye dair “Hepimiz Türk vatandaşıyız ama değişik kökenlerden yörelerden olabiliriz; siz kendinizi, kimliğinizi ne olarak biliyorsunuz veya hissediyorsunuz?” sorusu sorulduğunda 100'ün üstünde farklı cevap verilmiştir. Kişilere herhangi bir seçenek sunulmamış ve yönlendirme yapılmamıştır (Konda, 2019: 14). Araştırma şirketi tarafından verilen cevaplar 15 grupta kategorize edilmiştir.

Tablo 3.4. Türkiye'nin Etnik Kimlik Dağılımı 2006

Kimlikler	Deneklerin İfade Ettiği Yüzde (%)	Konda Tarafından Düzenlenen Yüzde (%)
Türk	81,33	78,1
Kürt ve Zaza	9,02	13,4
T.C. Vatandaşı	4,45	3,8
Yerel Kimlikler	1,54	1,5
Müslüman Türk	1,02	0,9
Arap	0,75	0,7
Göçmen	0,40	0,4
Genel Tanımlayanlar	0,36	0,3
Alevi	0,35	0,2
Kafkas Kökenli	0,27	0,3
Balkan Kökenli	0,22	0,2
Gayri Müslim	0,10	0,1
Asya Türkleri	0,08	0,1
Diğer Ülkeler	0,05	0,0
Romen	0,03	0,0
Toplam Yüzde (%)	100	100

Kaynak: Konda Araştırma (2019) "Toplumsal Yapı Araştırması 2006: Biz Kimiz?",
<http://www.konda.com.tr/index.php?sf=11> , (31 Mayıs 2019).

Yapılan araştırmada etnik kimlik dağılımı 18 yaş üstü deneklere yapıldığından bölgesel doğurganlık oranları değişikliklerine göre araştırma şirketi Türkiye nüfusu içinde Türklerin %76,03 ile Kürtlerin %15,68 diğer etnik gruplar toplamının ise % 8,3 olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışma verileri Türkiye'nin etnik çeşitliliğini göstermesi bakımından önemlidir. Ancak etnisite temeli ulus inşa süreci yaşamamış yukarıda belirtilen 15 kategorideki hiçbir kimlik "azınlık" olarak değerlendirilmemekte Türk Milletinin asli unsuru olarak kabul edilmektedir. Milletler Cemiyeti döneminden bugüne "azınlık" kavramı etnik azınlık, dilsel azınlık ve dinsel azınlıklar olarak

sınıflandırılmaktadır. Türkiye Lozan Anlaşmasında bunların tamamını reddetmiştir. Yalnızca gayrimüslimlerin “azınlık statüsünde olduğunu” kabul etmiştir.

Toplumsal yapı araştırmasında Türkiye’nin çok kültürlü yapısı ortaya koyacak bir diğer unsur “anadil”dir. Deneklere “Anadiliniz hangisidir, yani annenizden öğrendiğiniz konuşma diliniz hangisidir?” ve “Aile içinde günlük yaşamda hangi dil kullanılmaktadır?” soruları yöneltilmiş ve çıkan sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.5 Türkiye’de Anadil dağılımı

Diller	Yüzde
Türkçe	84,54
Kürtçe- Zazaca	12,98
Arapça	1,38
Diğer Diller	1.11

Kaynak: Konda Araştırma (2019) “Toplumsal Yapı Araştırması 2006: Biz Kimiz?”, <http://www.konda.com.tr/index.php?sf=11> , (31 Mayıs 2019).

Kimliğini “Türk” olarak söyleyenlerin bir yüzde 4.08’i anadilinin Kürtçe olduğunu söylemiştir. Ayrıca, kimliğini Kürt ya da Zaza olarak belirtenlerin yüzde 8.82’si anadilini Türkçe olduğunu söylemiştir (Konda, 2019: 19). Konuşulan diller arasında da bir geçişkenlik olduğunu görülmektedir. Ayrıca kimliğini “TC Vatandaşı” olarak söyleyenlerin yüzde 14,0’ünün anadili Kürtçe-Zazacadır. Anadili Kürtçe olanların içinde kendisini “Türk” olarak tanımlayanların bulunması asimilasyon olarak değerlendirilmiştir (Konda, 2019: 19).

Türkiye’de ulus anlayışı “çeşitlilik içinde bütünlük” yaklaşımından uzak durarak yerel, bölgesel özellikler “benzer hale getirme” sürecine maruz bırakılmıştır (Nalbant, 2000: 339). Uzun süre boyunca devlet çeşitlilik karşısında tarafsız kalmak durumunda olmamış bir dizi programlar ile yönlendirici olmuştur. Ulus devlet inşa süreci açısından değerlendirildiğinde çokta yanlış olduğu değerlendirilemez. Ancak bazı uygulamaların abartıldığını da belirtmekte fayda vardır.

Türkiye açısından çok kültürlülük yaklaşımları değerlendirildiğinde 1923’ten başlayan ulus devlet yapısı 1980 yılına kadar çift kutuplu dünya da “denge” siyaseti altında kültürel anlamda herhangi bir tehdit ortamı yaşamıştır. Soğuk savaş sonrasında tek patronlu küreselleştirme süreci ortaya çıkınca gündem değişmiştir. Din ve kültür ağırlıklı “Medeniyetler Çatışması”, “Büyük Orta Doğu” ve “Genişletilmiş Ortadoğu”

tezleri tartışılmaya başlanmıştır. Küresel sistem Türkiye'ye çok milletli ve çok hukuklu bir model hazırlığı (Erkal, 2005: 155) içerisinde “Yeni Osmanlıcılık” ve “Türkiyelilik” yaklaşımı ile uluslaşma süreci reddedilmektedir. Bu aynı zamanda Türkiye'nin sürüklenmek istendiği “Küresel Kısaç” olarak tarif edilmektedir. Özellikle cumhuriyetin ve Atatürk devrimlerinin yerli yerine oturtulmamasındaki etkenler Manisalı'nın tanımlaması ile küresel sistem içerisinde Türkiye; Ekonomik çıkar çatışmalarının “sınır ülkesi”, ideolojik çatışmaların tampon bölgesi, Doğu ve Batı Kültürleri ile Din çatışmalarının “Fay Hattı” üzerinde kırılma noktalarının tam ortasındadır (Manisalı, 2001: 58–59).

Türk milletini oluşturan unsurlar dil, tarih ve kültür birliğini Türklük ekseninde buluşturabilirse içsel ve dıştan gelecek her türlü tehdit etkisizleşecektir. *“Yani farklı etnik kökenlerden de gelseler aynı coğrafi, kültürel, toplumsal ortamda yaşayan insanlar – kendi etnik kimliklerine sahip olmakla birlikte – ırksal bir aidiyet içermeyecek Türklük kavramı içindedir ve bu ülkenin bütününe kapsayacak bir önermedir”* (Çelik, 2008: 329).

Özellikle son yıllarda “çözüm süreci” gibi etnik temelli çok kültürlük politikaları ülkemizde ağır bedellerin ödenmesine yol açmıştır. Türkiye ulus devlet inşa sürecinde olan “genç” bir devlettir. Atatürk Milliyetçiliği son yıllarda AB uyum sürecinde eksen kayması yaşamakta özellikle Kürtler ve Aleviler “sorun” olarak adlandırılmaktadır. Türk Milleti etnik ve dinsel gruplarını kendi kültürel zenginliği içerisinde barındırmaya devam edecektir. Son yıllarda “Ekümenik” ve “Ruhban Okulu” tartışmaları da Lozan anlaşmasında açıkça belirtilmiş Gayrimüslim azınlıkların hak ve statüleri üzerinde baskı sürdürmeye ulus devlet yapısına tehdit oluşturmaya devam etmektedir.

Ülkemizde çok kültürlük tanımlanırken Fransızların Korsika örneğindeki gibi ulusal kimliğin altına bölgesel kimlik tanımlanma süreci söz konusu değildir. Çünkü hiçbir Korsikalı kendi kimliğini ulusal Fransız kimliği ile eşit görmemektedir. Ya da İspanya'nın Bask bölgesine tarihsel ve kültürel varlık tanımlaması Bask halkına ülke ve ulusal kimlik vermemektedir. Bölgesel taleplerin öngörülebilir bir sınırı da yoktur. Türkiye herhangi bir talebi gerçekleştirdiğinde ucunun nereye varacağını ön görememektedir.

3.2. MİKRO MİLLİYETÇİLİK

Çok sayıda “seçilmiş kültür”den meydana gelen, kültürel bakımdan parçalanmış bir dünya aynı zamanda bir etnik tarihselcilik dünyasıdır (Smith, 1994: 137). Her ulusun kültürel eksenini içerisinde diğerlerinden farkını ortaya çıkartan karakteri vardır. Ulusu merkeze alma ve ayrı bir önem atfetme anlayışı ekseninde yer alan milliyetçilik fikirleri hem bütünleştirici hem de farklılaştırıcı etki yaratmaktadır.

Kimlik, etnisite ve etnik kimlik tanımlamalarındaki ortak yön, kolektiflik ve bir gruba aidiyettir. Milliyetçilik sıralanan kavramlarla ortak bir yöne sahiptir. Çünkü milliyetçilik hem dil ve din gibi kolektif yapılarla beslenmekte hem de etnisite gibi ayrımlaştırıcı ve ayırıcı vasfı ile birlikte farklılık yaratma duygusunu bireyler üzerinde oluşturabilmektedir (Yanık, 2013: 232). Milliyetçilik ideolojisinin ulusun yanı sıra toplumsal yaşamın temeli olarak siyasi birimler ortaya çıkarması ulus devleti şekillenirken, aynı zamanda gurupların kendisini ulus olarak tanımlamak ve bağımsız ulusal devlet adlandırmalarında teşvik edici bir yönü kendi içinde barındırmaktadır (Yanık, 2013: 233)

Günümüzde beş binden fazla etnik bulunması buna karşılık birleşmiş milletlere üye 192 devlet ile gözlemci statüsünde olan Vatikan ve Filistin yönetimlerini de dâhil ettiğimizde 194 belirlenmiş sınırlar içerisinde bağımsız hükümetlere sahip devlet vardır (BM Ankara Enformasyon Merkezi). Her bir toplumsal yapı kendi coğrafyasında bağımsız hareket etme olanağına sahip olamamıştır. Ancak uluslar arası rekabet içerisinde etnik, mezhepsel farklılıklar diğer devleti zayıflatıcı etken olarak kullanılmıştır.

Wilson Prensiplerine göre her milletin devlet kurabileceği siyasi zemini modern çağın üslubudur. Milliyetçilik ideolojisi içerisinde bulunduğu çağ ve şartlar altında ortaya çıkmış modernliğin nesnel toplumsal koşulları ve değerlerini yansıtır. Ulus devletlerin kültürel ve politik bütünlüğü için önemli bir aidiyet kimliği olarak biçimlenmiştir. Yeni koşullar yeni politik, kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişmelerle birlikte milliyetçilik de paradigmatik egemenliğini kaybetmeye başlamıştır (Yıldırım, 2006: 181). Küreselleşme, neo liberalizmin ve postmodernizm anlayışlarının etkisi ile modernizmin bütüncül yaklaşımı yerini parçalı ve kültürel farklılıkları tanımlamış bir sosyal ve siyasi alan ortaya çıkarmıştır.

Öymen'e göre bu durum küreselleşmenin devletlerden bağımsız olarak sosyal yapı içerisindeki bireyi temel aktör olarak görmesi ile yerelleşme, alt kimlik ve kültürlerin tanımlanması işlevi taşımasındandır. Teknolojik gelişmeler bireye ulaşımı kolaylaştırmış küreselleşmenin birey üzerindeki etkisini artırmıştır (Öymen, 2000: 30). Bu durum her ulus devletin temel çabası içinde etnik guruplar üzerinde ulusal bilinç ekseninde bütünleştirmeye doğru yönlendirmiştir. Aynı zaman da kendi etnik gurupları tanımlamak istemezken, komşu devletin etnik unsurlarını kışkırtarak bir anlamda mikro ulusçuluğun canlanmasına yol açılmıştır. Batı kapitalizmi merkezli bir küresel emperyalizm de aynı oyunu daha güçlü bir biçimde oynayarak küresel tekelci şirketler üzerinden ulus devletlere savaş açarken etnik meseleleri kaşırmaktan geri durmamaktadırlar. Etnik mesele mikro ulusçuluk olarak yeniden siyaset gündemine getirilirken, ulus devletleri ortadan kaldıracak düzeyde bir etnik yapılanma mikro ulusçuluk cereyanları üzerinden daha küçük eyalet devletçiklerine geçişi sağlamaya çalışmaktadır (Mungan, 1998:15–19). Küçük eyalet devletçikleri çok uluslu şirketler açısından da daha kolay mal ve sermaye transferi anlamına gelmektedir. Siyasi yapıların küçülmesi Bauman'ın yeni dünya düzensizliği tezi ile örtüşmektedir. Sosyal yapıların küçülmesi ise tüketim toplumuna geçişte önemli rol oynamaktadır.

Çok kültürlülük, kimlik ve ötekilik gelişmiş batı ülkelerinin masasında çözüm bekleyen en önemli sorunlardan biri olarak görülebilir. Kapitalist dünyanın zenginliği ve gücü artar, zenginlerle fakirler arasında uçurum büyürken, diğer kimliklerin bastırılması ile oluşan bilinç modern dünya için milliyetçi kimlikler tehlikesini yaratmaktadır (Tekinalp, 2005: 75).

Milliyetçilik iki söylem biçiminde küresel sistemde yer almaktadır. Birincisi kendi ulus değerlerini diğerlerinden ayırmak için; "tepkici, radikal, karşıt ve çatışmacıdır". İkincisi ise küreselleşme etkisi ile ulusal değerleri ve örgütlenmeleri aşan ve ulus devleti işlevsiz kılma tutumlarına karşı "savunmacıdır". İki eksen söz konusu olduğunda klasik "ulus milliyetçiliği" ve etnik milliyetçilik karşılıklı bir etkileşim içinde birbirlerini tetikleyerek çeşitli sorunlara yol açmaktadırlar. Eğer milliyetçilik radikalleşir ise etnik çoğulculuk yaklaşımı ulus devletler açısından tehdit unsuru haline gelir. Korumacı yaklaşımlar ve tepkisel hareketler biriktirerek çatışma potansiyelleri artmaktadır. Eğer etnik milliyetçilik radikalleşir ise çeşitli şiddet eylemleri ile otorite yaratmak yaklaşımına evrimleşir ki bu da ulusal satıhta ihtiyaç duyulan istikrar ve

düzeni bozmaktadır. Küresel dünyanın bütün coğrafyalarında etnik şiddet, milliyetçilik talepleriyle insanları, toplumları, kültürel ve sosyolojik dokuları paramparça etmektedir (Yıldırım, 2006: 182).

Ernest Gellner'in ifadesi ile bütün dünyada yedi yüzü önemli sayılabilecek sekiz bin "doğal dil" vardır. Ancak iki yüz ulus olması nasıl ifade edilmeli şeklinde değerlendirme yapılması gereğini işaret etmektedir. Fukuyama bu bilginin sorgulanmasında "*Eski ulus devletlerin birçoğu, Bask azınlığın da yaşadığı İspanya gibi, iki ya da daha fazla gruptan oluşuyor ve tümünün kimliğini tanımak gibi bir baskı altında bulunuyor*" (Fukuyama, 2006: 326). Tespitini ortaya koyarak insanın sürekli ve "doğal" bir şekilde, bütün zamanlar için bir ulusa bağlı olmadığını dile getirmektedir. O halde "ulusal yeniden tanımlama" ya da "özümseme" her toplum yapısında ortaya çıkabilecek bir olgu olur ki toplumsal değişim kaçılmazdır.

Ulus devletlerin toplumsal ve özellikle ekonomik alanda işlevsizleştirilmesi ile toplumu oluşturan kesimlerin bir arada olmasını sağlayacak gücünü azaltmaktadır. Toplumsal yapıda ortaya çıkan yoksulluk, yerellik ve marjinalleşme dayanışma ihtiyacını artırarak ulus içerisindeki alt kimlikleri ön plana çıkarmaktadır. Ekonomin küreselleşmesi ile de uluslar arası pazarlar kurulması ulusal pazarların yerini alması ile sosyal devlet işlevini de kaybeden ulus devlet içerisindeki farklı etnik ve dini kimliklerin aidiyet hisseleri zayıflamakta, ulus devlete bağlılık bedeni kalmamaktadır. Özellikle etnik kimliklerin radikalleşmeleri üzerine gelişen siyasi söylemler ulusal düzeyde kaosa yola açmaktadır (Selçuk, 2012: 129).

Uluslararası kaos durumu çok kısa süre içerisinde bölgesel etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bugünkü ulus devlet yapılarında ortaya çıkan çatışmalarda mikro milliyetçilik akımlarının etkisi vardır. Özellikle dinsel ve etnik kimlikler üzerinden çıkan çatışma ortamı bulunduğu ulus devlet yapısında dengenin bozulmasına siyasi kurumların yapılarının bozulmasına ve iç huzursuzluk çıkmasına sebep olmaktadır. İç çatışmaya dönen bu farklılaşma devletlerin dağılması ile sonuçlanmaktadır. Mikro milliyetçilik bütün bir ulusun geleceğini tehdit ederken milliyetçilik ise politik bir güç olarak toplumu birleştiren değerler sistemini sunmaktadır.

Eğer milliyetçiliğin politik güç olma özelliği ortadan kaldırılmak gerekiyorsa, daha önceki dönemler dini kurumların yaşadığı dönüşümü yaşayıp hoşgörülü hale gelmesi gerekmektedir. Ulusal içindeki etnik gruplar kendi dil ve kimliklerini

korumasında bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak kimlik ağırlıklı politikalar ile değil de kültür ağırlıklı politikalarda şekillenmesi gündeme gelmelidir. Uluslar özel yaşam alanlarında kendisini yüceltebilir örneğin Fransızların şaraplarıyla, Almanların sosisleriyle övünmeyi sürdürmesinde bir sorun bulunmamaktadır. Avrupa'daki en ileri liberal demokrasileri temsil eden devletlerin birçoğunda kimliklerin belirleyici olduğu milliyetçilik yaklaşımı görülmektedir. 19. yüzyıl milliyetçiliğinden farklılaşmış bir karakter taşımaktadır. 19. yüzyılda ortaya çıkan halk ve ulusal kimlik kavramlarının olgunlaşması sonucunda Avrupa toplumlarının milliyetçiliği belirginleşmiştir. Özellikle Hitler'in çöküşünden bu güne, Batı-Avrupa'da kendi milliyetini öteki milliyetler üzerinde egemenlikle tanımlama girişiminde bulunan bir milliyetçilik türü çıkmamıştır. Egemen milliyet fikrinin tersine en modern milliyetçiler Atatürk'ün milliyetçilik fikrini benimsemişlerdir. Atatürk milliyetçiliğinde devleti oluşturan ulusal kimliği geleneksel anayurt çerçevesinde pekiştirmek uygun görülmüştür. Bu anlamda milliyetçiliğin bütün gelişmiş biçimlerinin bir "Türkleşme" süreci yaşadığı söylenebilmektedir (Fukuyama, 2006: 329).

3.3. GÖÇ

Göç; gönüllü veya zorunlu şekilde, uzun ya da kısa dönemli, bireysel ya da kitlesel gerçekleşen yaşam alanı değişimdir. Aynı ülke sınırları içerisinde olursa iç göç farklı ülkeye geçiş şeklinde gerçekleşirse dış göç denilmektedir. İnsan doğası gereği yaşamını sürdürmek için çaba sarf etmesi gerekir. Genellikle ekonomik faktörler sebebi ile insan daha iyi yaşam sürdüreceği mekan arayışı içine girmektedir. Küreselleşme ekseninde mekan kavramını zamandan ayrılması ile toplumlar arası geçişkenlik demografik alanda yaygınlaşmıştır. Uluslar arası göç; birleşmiş milletler tarafından ülkesinden ayrılarak başka bir ülkede yaşamını planlayan kişinin bu işlemi bir yıldan fazla sürede gerçekleştirmesi olarak tanımlanmıştır.

İnsanların yaşadıkları alanı terk ederek farklı alanda yaşama isteği değişik nedenlerle gerçekleşmektedir. Bunlar;

- İklim kaynaklı göç: Kuraklık, kıtlık, doğal afetler gibi etkilerle gerçekleşir.
- Ekonomik kaynaklı göç: Az gelişmiş ülkelere doğru daha çok iyi yaşam arzusu için gerçekleşir.

- Siyasal kaynaklı göç: Savaş, terör, siyasal baskı gibi nedenlerle kişinin yaşama hakkını sürdürebilmek için gerçekleştirdiği göçtür.
- Eğitim kaynaklı göç: Belirli bir süre içerisinde eğitim almak süre tamamlanınca geriye dönüş yaklaşımı içerisinde gerçekleşir.
- Beyin göçü: Az gelişmiş ülkelerde nitelikli eğitim almış bireylerin daha uygun statü, daha yüksek gelir ve daha iyi çalışma ortamı için gelişmiş ülkelere gitmeleri şeklinde gerçekleşir (Aksoy, 2012: 294–295).

Küresel sitem içerisinde çok kültürlü sosyal yapıların oluşması hangi etkenle gerçekleşmiş olursa olsun toplumlar arası gerçekleşen göç hareketlerinin sonucudur. Göç alan sosyal yapı göç eden toplum ile etkileşerek kültür çeşitliliğini de gerçekleştirmektedir. Etkileşim her zaman olumlu sonuçlar doğurmaz çok kültürlü yapılar içerisinde kültür uyumsuzluğu gerçekleşir ise birçok problem alanı da ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme süreci göç, göçün yapısı ve biçimi üzerinde etkili olmuş ve yeni göç biçimlerin ortaya çıkmıştır. Örneğin uluslararası göçün politik yapısı, sanayileşmiş ülkelere doğru olan ekonomik temelli göçler, küresel ekonomi içerisindeki göçmen işgücünün yapısı, uluslararası göçün yeni formları, göçmenlerin yerleştikleri devletlerdeki sosyal yapıya entegrasyon süreçlerinde izlenen politikalar değişmek zorunda kalmıştır. Bu durum küreselleşmenin de bir nevi sonucudur.

Çağımızda geline bu nokta, göç eden kimsenin kim olduğundan başlayarak, göç edilen yerin niteliklerine kadar küreselleşme olgusu pek çok göç faktörünü etkilemekte ve her göçün diğerinden farklı olmasını beraberinde getirmekte, bu da göç üzerine çalışan sosyal bilimcilerin genelleme yapabilme olasılığını zayıflatmaktadır. Dolayısıyla bu gelişmeler içerisinde karmaşıklaşan yapı, yapılan çalışmalardaki göç ve göçmen ayrımını yok etmektedir (Çağlayan, 2006: 89).

İnsanlığın yaşadığı tarihsel döngüler bazen göçü zorunlu hale getirmiştir. Ülkeler arası gelişmişlik düzey farklılığı devam ettikçe göç devamlılığı sürecektir. Özellikle işsizlik, yoksulluk, gelir adaletsizliği daha kaliteli yaşam arzusu ve güvenlik ihtiyacı insanları doğduğu ve yaşadığı yeri terk etmeye zorlamaktadır. Özellikle nüfusun yaşlandığı gelişmiş ülkelerde yabancı işgücüne ihtiyaç vardır.

Ekonominin yapısal değişimi ile birlikte işgücüne olan talep yapısında da farklılaşma yaşanmaktadır. Bu bağlamda vasıflı işgücü açısından küresel işgücü

piyasası her geçen gün biraz daha genişleyerek alternatiflerini arttırırken, vasıfsız işgücüne olan talebin hızla daralması, bu grubun küreselleşme sürecinden dışlanmasına, yoksullaşmasına ve büyük bir ümitsizliğe kapılmasına neden olmaktadır (Bozkurt, 2000: 43).

Her ulus devlet nerede ise bakanlık düzeyinde örgütlenerek ulusal göçmen politikaları belirleyerek emek ihtiyacını yerleşik toplumsal yapı ile entegre etmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu durum ulus devletlerde güvenlik unsurunu tehdit etmektedir.

Sınırları uluslar arası kurumlar tarafından tanınmış ulus devletlerin ilk meşruluk dayanağı siyasi kurumlar yolu ile güvenliğin sağlanmasıdır. Düzensiz göç ve mülteci hareketleri ulus devlet içersinde yaşamını sürdüren bireylerin doğal olarak elde ettikleri yurttaşlık formunu diğeri ile paylaşmak istememesi ile sosyal denge içerisinde yeni bir çatışma alanı çıkmaktadır. Birleşmiş milletler düzensiz göçün önüne geçilmesi ve insanların güvenli yollardan göç etmesini sağlamak için çalışmalar yapmaktadır. İnsan tacirlerinin engellenmesi göçe maruz kalan çocuk ve kadınların korunması engellemek için göç anlaşması yapmaktadır. Birleşmiş milletler raporlarına göre bugün dünyada 258 milyon göçmen bulunmaktadır. Kapitalist ekonomik sistemin gelir adaletsizliği ile tek kutuplu dünya düzeninin diğeri ülke yapılarını dönüştürme projelerinin sonucu olarak ne yazık ki tüm dünya kitsel göç hareketleri ile mülteci sorunu yaşamaktadır. Bazı devletler mülteci kabul ederken bazı ülkeler sınırlarında aşırı güvenlik uygulamaları ve sert göçmen politikaları ile mültecileri reddetmektedir.

Ekonomik düzeylerdeki aşırı dengesizlik daha önceleri ulus devlet ölçeğinde ele alınmıştır. Ulus devletler içerisindeki bölgeler arası dengesizlik değişik programlarla giderilmeye çalışılmış ancak başaramamıştır. Göçmen ve mülteci sorunu dünya ölçeğinde çözümü aranan bir boyuta yükselmiştir.

Birçok yazar tarafından göçün küresel bir olgu haline gelmiş olduğu kabul edilmektedir. Ancak 1970 sonrası çok daha fazla ülkenin göçten etkilendiği ve göçmenlerin kökenleri ile sosyo-ekonomik statülerinin eskiye oranla büyük farklılıklar gösterdiğini ifade etmek için kullanılmıştır (Hirst ve Thompson, 2003: 51). Sanayileşme öncesi dönemde özellikle “köle ticareti” ekseninde Afrika’dan Amerika’ya taşınan milyonlarca kişi “zorunlu” göçe maruz kalmıştır. Sanayi sonrası “mülteci”, “sığınmacı” ya da devletlerin emek piyasasındaki açığını giderek “gönüllü” iş gücü göçü yaşanmaktadır. Dünyada en fazla göç alan devlet ABD olmuştur. Kuruluşu da bir nevi

göçmenler tarafından gerçekleştirilen Amerika 1850 yılına kadar zorunlu göçmen politikaları ile hiçte iyi anılmamaktadır. Dünya genelinde küresel ekonomik koşullar içerisinde kuzey'in gelişmişlik Güney'in ise siyasi belirsizlik, savaş ve terör yüzünden açlık ve yoksulluk sorunları insanları harekete sevk etmiştir.

Birleşmiş Milletlere göre dünya nüfusunun neredeyse %3'ünü oluşturan göçmenler başka ülkelerde "misafir işçi" ayrıcalıklarını elde etme çabaları ile yaşadıkları ülkeleri terk etme eğilimi içerisinde. Doğu-Batı arasında başlayan küresel göç dalgası son kırk yılda boyutu ve hızı artarak; güney-kuzey yönünde artarak, eski sömürge ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru değişmiştir. "Ulus Ötesi" göç küreselleşme ile bağlantılı değişen ekonomik ve siyasi ilişkiler temel nitelikli parçası haline gelmiştir. Küresel kapitalist üretim hareketli hale geldikçe göçmen işçilerde işgücü talebinin yüksek arzının az olduğu ülkelere doğru hareket etme eğilimi içerisinde (Balam ve Dillman, 2015: 534–538).

İnsanların başka ülkelerde daimi yerleşme talebinde bulunma yollarından biri de mülteciliktir. Irk, din, siyasi görüş, mezhep farklılıkları, belli bir sosyal gruba üyelik gibi nedenlerle yaşadığı ülkede adli takibata maruz kalmaktan korktukları için doğdukları ülkeye dönememe ya da ayrılmış insanları kapsamaktadır. Mülteciler en az gelişmiş ülkelerdeki toplam göçün %23'ünü oluşturmaktadır (Balam ve Dillman, 2015: 543).

Uluslaşma sürecini tamamlayamamış ulusal ekonomi inşa edememiş ülkeler barından Kıta Afrika'sı ile Güney Asya (Hint alt kıtası) fakirlik çemberini kıramamış, hammadde üreticisi ve satıcısı konumunda kalmıştır (Kazgan, 2009: 69). Nüfus artış hızları yüksek olan bu devletler salgın hastalıklar, iç savaşlarla küresel göçte önemli etki yaratmıştır. Gelişmiş ulus devletler ise göç dalgalarına karşı kendi güvenlik politikaları ekseninde sınır güvenliği refleksi içerisinde girmiştir.

Güvenlik, yurttaşlık ve sosyal devlet uygulamalarıyla beraber kendi halkının gözünde en üst düzeyde meşruluk şansını elde edebilen ulus devletler, dış baskılar ile gündeme getirilen özelleştirmeler yüzünden ekonomik güçlerini ellerinden kayırırlarken, kendi ekonomilerinin yönetimini küresel şirketlerin oluşturduğu yenedünya yapılanmasına terk ediyorlardı (Çoşkun, 1997: 392). Sermaye çevreleri ulus devletlerin sınırlarının ortadan kalmasına bireyselleşmenin önünü açarak tüketim toplumu formunu küreselleşmeyi kullanarak daha yaşanılır dünya düşü kurdurmışlardır. Ulus devletlerin güç kaybetmeleri yoğun bir devlet tartışmasını beraberinde getirirken,

karşı çıkılan ulus devlet yapısının gelecekte dünyanın bir kaotik ortama sürüklenmesinin önlenmesi açısından gerekli olduğu ortaya çıkmıştır.

Fukuyama 1993 yılında son yıllarda ortaya çıkan özellikle siyasi istikrarı bulunan, gelir dağılımı adaletli, sosyal politikaları gelişmiş ülkelere göç hareketlerinin yoğunlaşacağı tespitinde bulunmuştur. Ne yazık ki haklı çıkmıştır. Nerede ise tüm devletler göçmen hareketliliğinden nasibini almıştır. “ Göç dalgası son zamanlarda daha da yükseldi ve tarihsel dünyadaki politik altüstlükler sonucunda bu, bir gecede dev bir sele dönüşebilmektedir (Fukuyama, 1993: 336). Bu durum binlerce Suriyeli mültecinin Avrupa birliği devletlerine ulaşmak için Makedonya ve Bulgaristan sınırlarında ya da Yunanistan adalarındaki görüntüleri aklımıza getirmektedir. Her devlet göçmen ve mültecileri ulusal sınırları içerisinde güvenlik tehdidi olarak algılamaya başlaması da bir diğer göç hareketliliğinin sonucudur.

Yeni güvenlik anlayışı ile birlikte; uluslararası terörizm, organize suç örgütleri, siber terör, saldırma amacı güden devletler, konvansiyonel ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması gibi tehditler, ulusal fiziki varlığa yönelmiş tehditler arasına girmiştir. Ulusal veya küresel ekonomiye ya da finans piyasalarına saldırılar, refaha, çevreye, sağlığa yönelen tecavüzler ile göçler ve mülteci hareketleri de ulusal çıkarları zedeleyen tehditler olarak öne çıkmıştır. Yine evrensel demokratik değerlere, insan hak ve hürriyetlerine saldırılar ortak değerlere yönelen tehditler olarak sıralanmışlardır (Erdoğan, 2013: 265).

3.4. ÇOK KÜLTÜRLÜLÜĞÜN DÖNÜŞÜMÜ VE SON DÖNEM KÜLTÜREL GELİŞMELER

Dünya tarihinde birçok devlet ve bunların çatısı altında farklı kültürler yaşamıştır. Aynı ülkede yaşayan farklı kültürlere karşı çeşitli politikalar uygulanmıştır (Millet Sistemi, Angluyum Modeli, Eritme Potası). Postmodern dönemin politikası olarak karşımıza çıkan ise çok kültürlülük (Ceylan, 2015: 571) ya da “salata kasesi” olarak adlandırılan çok kültürcülük politikalarıdır. Küreselleşme bir taraftan göçü arttırmakta, diğer yandan göç kanallarını yaygınlaştırmaktadır (Erat, 2017: 207).

Tanımsal olarak çok kültürlülük var olan kültürel çeşitliliği anlatır. Örneğin bir ülkedeki farklı etnik gruplara özgü farklı kültürel yapılar çok kültürlülük olarak

tanımlanabilir. Tanımsal düzeyde, Türkiye de dahil tüm Avrupa ülkelerine çok kültürlü diyebiliriz (Lajunen, 2011: 58). Dünya üzerinde insanlığın tarihsel serüveni içerisinde ortaya çıkan etnik yapılar ve kültürel çeşitlilikler devletin ideolojik aygıtları kullanılarak tümüyle ortadan kaldırmak veya sosyal yapıyı homojenleştirme çabaları ekseninde yok edilmek istenmiştir. Ancak bu bütünleştirme çabası en çok göçmenlere uygulanmıştır.

Göçmenlerin ulus-devlet temelinde vardıkları ülkelerde sosyo-politik topluluğun üyesi olma sürecini açıklayan entegrasyon kavramı, ilk zamanlar asimilasyon odaklı geliştirilen sonraki süreçte çok kültürcülüğe kayan birbirinden farklı türleri içerisinde barındırmaktadır (Erat, 2018: 83). Asimilasyoncu düşüncede toplumun yaşam biçiminin koruyucusu olarak devletin, kültürel azınlıkların baskın ulusal kültür içinde asimile olmalarını ve farklı kültürlerinin tüm izlerinden kurtulmalarını sağlama hakkı ve görevine sahip olduğu varsayılmaktadır (Parekh, 2002: 252).

Çok kültürlülük, 1970'lerde ve 1980'larda popüler bir söylem haline gelmiş; 1990'lı yılların başından beri yaşanan olaylar ve son zamanlarda yayılan İslamafobia, göçmen karşıtlığı, yabancı düşmanlığı, neo-faşizm ile eski popüleritesini kaybetmiştir. Postmodern söylemin farklılıkların bir arada bulunmasına gösterdiği ilgiyi abartılı bulan kesimler, çok kültürlülüğün bir düşten ibaret olduğunu savunurlar (Bingöl, 2017: 75-76).

Çok kültürlülük politikalarının oluşum gerekçesi üç sürecin devletler üzerindeki etkileri ile nedenselleşmiştir. Bunlardan ilki küreselleşmedir. Evrenselde bütünleşmeyi getirirken kültürel anlamda çeşitliliğin artmasına yol açmıştır. İkincisi neden uluslar arası göçmen hareketleridir. Göçün oluşturduğu etkiler ulus devletlerde yönetim yapılarının değişimi ile kültürel entegrasyon sorunlarını beraberinde getirmiştir. Üçüncü ve son etki alanı ise ulus üstü örgütlenmelerdir. Özellikle mülteci ve azınlık haklarının korunması bağlamında ulus devletleri etkileyici bir rol üstlenmektedir.

Günümüzde çok-kültürlülük ideolojisi krizdedir. Akademik araştırmaların sonuçları, uygulanan politikaların etkileri ve birçok ülkenin vatandaşları arasında yaşananlar çok kültürlülük ideolojisinin bir devlet için sürdürülebilir bir yaklaşım olmadığını göstermektedir (Lajunen, 2011: 59).

Çok başarılı bir göçmen politikası izleyen Kanada, göçmenlerin istihdamı ve kendi kedilerine yeterlilikleri konusunda da çalışmalar yapmaktadır. Bu bakımdan da Avrupa'dan keskin bir biçimde ayrılmaktadır. Örneğin 2004 yılının OECD verilerine

göre yerli Kanada'lılar (Kanada doğumlu olanlar) arasında işsizlik oranı yüzde 6.5 iken Kanada'ya dışarıdan göç edenler (Kanada dışında bir yerde doğanlar) arasında bu oran yüzde 7.8'dir. Avrupa ülkelerine bakıldığında ise aradaki bu farkın çok fazla açıldığı görülmektedir. Avusturya'da bu oran yüzde 4.3'e yüzde 11.2 düzeyindeyken, Hollanda'da yüzde 3.6'ya yüzde 10.3 seviyelerindedir. Bu veriden de anlaşılacağı gibi Avrupa ülkeleri göçmenlerin istihdamı konusunda faydalı politikalar üretememektedir (Banting, 2010 aktaran Başaran, 2017:247)

Göçmen grupların homojen ve heterojen olması çok kültürlülük politikalarının başarısını belirlemektedir. Kylimcka'ya göre; göçmenlerin tek bir ülkeden gelmeyip, pek çok farklı ülkeden geldiği zaman çok kültürlülük politikaları başarı ile gerçekleşecektir. Örneğin Kanada'da dünyanın hemen hemen her köşesinden göçmen bulunmakta ve göçmenler arasında hiç bir etnik grup %15'den fazla yer tutmamaktadır. ABD ile karşılaştırıldığında, sınırdan dolayı, fakir bir ülke olan Meksika'dan gelenler toplam göçmenlerin % 50'sini oluşturmaktadır. Aynı şekilde İspanya ya da Fransa ya gelen göçmenlerin çoğu Kuzey Afrikalıdır (Kylimcka, 2012: 324).

Miller günümüzde devletlerinin çok kültürlülük yaklaşımını; *“Çok-kültürlülük politikalarında çok-kültürlülük idealizminin etkisini görmemiz kaçınılmaz olmasına rağmen birçok ülkenin (örneğin Almanya, Hollanda gibi) çok-kültürlülük idealizmini devlet politikası olmaktan çıkardığını ama hala bazı çok-kültürlülük politikaları uyguladığını görmemizde yarar var”* (Lajunen, 2011: 58) şeklinde değerlendirmektedir.

Transatlantik Eğilimler adıyla yayımlanan ve kamuoyu algısını ölçen anketlere göre 2014'te Avrupa'da çoğu insan (%40) hükümetlerinin mültecilere karşı daha kısıtlayıcı politikalar üretmesini istemektedir. Bu oran ABD'de %38'dir, ancak yanıt verenlerin %45'i yasadışı göçmenlere yasal statü verilmesinden yanadır. Avrupalılar %55 ile Avrupa Birliği içi göçten endişe duymazken; ankete katılanların %56'sı dışarıdan göçe karşıdır (GMF, 2014 aktaran Erat, 2017: 206)

Örneğin yabancılara karşı en hoşgörülü ülkelerden biri olan Hollanda 1980'lerde bir taraftan göçü sınırlandırmaya, diğer taraftan azınlıkları toplumla bütünleştirmeye çalışmıştır. Yerleşik yabancılara oy hakkı tanınmış ve çok kültürlü bir yapının inşası için çaba gösterilmiştir. 1990'lı yıllarda öz kimliği koruyarak bütünleşme yerine azınlıklara verilen yardımların kesildiği, çifte vatandaşlığın kaldırıldığı kimlik eksenli politikalar geliştirilmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde asimilasyon savunulmaya devam

etmiş ve göç karşıtı parti koalisyon ortağı olmuştur. Bugün Hollanda’da hala yabancı karşıtlığı önemli bir problemdir (Canatan, 2007: 167–170).

2010 yılında Alman Başbakanı Angela Merkel çok-kültürlü toplumun Almanya’da tamamen başarısızlığa uğradığı şeklindeki görüşünü açıklamıştır (BBC News, 2010), Merkel’e göre değişik kültürlerden kişilerin yan yana mutlu bir şekilde yaşayacağı kavramı doğrulanmamış ve Almanya’daki göçmenleri Alman toplumu ile daha fazla bütünleşmesi gerektiği gerçeği ortaya çıkmıştır. Şubat 2011’de İngiltere’nin Başbakanı David Cameron “devlet çok-kültürlülüğü”nü eleştirerek son yılların pasif toleransının çok daha azını ve daha aktif düzeyde sert uygulanan liberalizmi görmek istediğini belirtmiştir (BBC News, 2011). İngiltere’de Canterbury Başpiskoposu Rowan Williams’ın açıklamalarında görebiliriz. Williams İngiltere’deki müslümanlar için şeriat kurallarının bazı kısımlarının uyarlanıp uygulanmasının toplumsal birlikteliğin sürdürülebilmesi için kaçınılmaz görüldüğü görüşünü savunmuştur (BBC News, 2008).

Avrupa Konseyi’nin ülke vatandaşı olmayan ancak ikamet edenler için bir takım haklar içeren “Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılımına İlişkin Sözleşme”si bunun örneklerinden biridir. Sözleşme ifade ve düşünme özgürlüğü, bilgi edinme hakkı, danışma meclisi kurma, dernek kurma ve yerel düzeyde seçmeseçilme hakkını içermektedir. 1992’de imzaya açılan sözleşme 1997’de yürürlüğe girmiştir. Ancak sözleşmeyi Avrupa Konseyi’nin 47 üyesinden sadece 13 tanesi imzalamış ve 9 devlet yürürlüğe koymuştur (Council of Europe, 2016 aktaran Erat, 2017: 209)

Modernitenin doğrudan veya dolaylı yoldan neden olduğu ve insan var oluşunu tehdit ettiği uygulamalarının üstesinden postmodernistler, her türden farklılığın yan yana durması ile geçileceğine inanırlar. Çoğulculuğun, çok sesliliğin ve çok kültürlülüğün savunuculuğunu yapan postmodernistlerin düşlerinin kolay kolay gerçekleşmeyeceği son yıllarda yaşanan olaylar ile iyice belirtmiştir (Bingöl, 2017: 73).

BÖLÜM 4

KÜRESELLEŞME YAKLAŞIMLARI VE ULUS DEVLETİN GELECEĞİ

Son bin yılın üç yüz elli yılında ortaya çıkan ve gelişen ulus devlet anlayışı yaşamımızı, toplum anlayışımızı, uluslar arası ilişkilerinin biçimlenişini büyük oranda etkilemiştir (Tekeli ve İlkin 2000: 113). Ulus devletler son yıllarda küreselleşmenin etkisi ile birçok yapısal aşınmaya ve dönüşüm ihtiyacı ile karşı karşıya kalmıştır.

Ekonomik temelli bir süreç olan küreselleşme, uluslararası kuruluşların ve uluslar arası şirketlerin taşıyıcılığında, aslında kapitalist ekonominin ve onun yarattığı yaşam biçiminin küreselleşmesi olarak değerlendirilmektedir. Küresel kapitalizmin önündeki en büyük ve ciddi engel ise ulus-devlettir. Bu bağlamda söz konusu iki yapı arasında bir çekişmenin yaşanması kaçınılmazdır ve geleceğin dünyasını da bu çekişme belirleyecektir. Açıkçası denilebilir ki küreselleşmenin geleceği ulus-devletin dayanma gücüne, ulus-devletin yarını ise küreselleşmenin baskısına bağlıdır (Türe, 2009: 41).

Küreselleşme temelli tartışmalardan da anlaşılacağı üzere, ulus-devletin tarihsel süreçteki oluşumunu sağlayan büyük kapitalist dönüşüm, bu sefer de yeni ve belli ölçülerde farklı etkilerle, ulus-devletin meşruiyetini azaltma/yok etme amacıyla kendini göstermektedir. Küreselleşmenin kapitalizmin bir aşaması olduğu düşüncesinin haklılığını ortaya koyan bu sav, birçoklarınca emperyalizmin ya da kapitalist mantığın kendini yenilemesinin bir ön koşulu olarak kabul görmekte, küresel kapitalizmle ulus-devlet ilişkisinin açıklanmasında hakim olan bir bakış açısı oluşturmaktadır (Esgin, 2001: 185).

Ulus devletler açısından küresel örgütlenme düzeyi konusunda sıkıntılar bulunmaktadır. Dünya genelini ilgilendiren olaylara karşı birleşmiş milletler gibi ulus üstü yapılar bulunmasına rağmen ülkeler arası denklik söz konusu değildir. Özellikle dünya devletlerinin bir arada gerçekleştirme sorumluluğu taşıyan durumlarda ulus devletler veya onların bağlı bulundukları ortaklıklar müdahil olamamakta ya da yetersiz kalmaktadır. Bu durumu Fukayama; “dünya bugün müşterek eylemi meşru kılacak yeteri kadar uluslararası kuruma sahip değildir ve meşruiyet ile verimlilik arasındaki şartlar daha iyi dengeleyecek yeni kurumlar oluşturulması, gelecek kuşağın başlıca

görevi olacaktır”(Fukuyama, 2006: 158–159) diye özetlemektedir. Ulus devlet yapılanmasının 15. yüzyıldan bugüne sürekli değişim ve gelişim sunmasının sonucunda “siyasi evrim” geçirmesi ile kurallara bağlı, sorumlu ve devlet dediğimiz dikey yapılarda kurulduğunu makul düzeyde teşkilatlanma düzeyine sahip olduğunu belirtilmektedir. Ancak uluslararası kurumları değerlendirirken yatay sorumluluk sağlayacak herhangi bir kurum olmadığını ön görülmektedir. Uluslar arası ilişkilerde yatay sorumluk kurulması küreselleşmenin küresel sisteme verdiği zararı ortadan kaldırabilir görüşünü Fukuyama’nın yeni tezidir.

Ulus devletlerin yatay sorumluluk taşıması küreselleşme anlayışının tanımlanmasında, toplumların ekonomik ve kültürel olarak gittikçe birbirlerinin içlerine girmeleri anlamına gelmesi ile binlerce mil uzaklıktaki teknolojik bir değişim veya yeni yatırım, yurtiçinde iş kayıplarına, yeni kültürel etkilere ya da çevresel hasara yol açmaktadır. Bu yüzden ülkelerin, daha doğrusu ülkelerin içindeki siyasi unsurların, insanları egemen yönetim dışında etkileyebilme kabiliyetleri aşırı derecede artmıştır. İkinci olarak, ABD’nin küresel sahnedeki fiili ağırlığı, doğal bir dengesizlik yaratmıştır: ABD, dünyadaki birçok ülkeyi etkileyebilir, ama bu ülkeler Amerika üzerinde eşit ölçüde bir etki yaratamaz olduğu gerçeğidir (Fukuyama, 2006: 159).

Tüm bu yaklaşımlardan hareketle diğer bölümlerde genel boyutları ile ulus devlet yapısında küreselleşmenin etki alanları tanımlanmış günümüzde mevcudiyeti tartışılan ulus devlet gelecekte nasıl var olacağı bu bölümde değerlendirilecektir.

4.1. KÜRESELLEŞME YAKLAŞIMLARI

Kavramsal olarak küreselleşme; yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin ortaya çıkması ile Batılı (Amerikan) fikirlerin ve kültürlerin yaygınlaşmasıyla dünyanın her tarafında insanlar ve devletler arasında görülen karşılıklı bağımlılığı tanımlamak için 1985 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Genellikle şu özellikleri ile ön plana çıkmaktadır:

- Yeni teknolojiler ve iletişim sistemleri ile ticaret ve sermayenin hareketliliğine dayanan, hızlı ve yoğun karşılıklı bağlantılı olma durumunu yansıtan ekonomik süreçtir.
- Ulusal ve bölgesel piyasaların tek küresel piyasa ile bütünleşmesidir.
- Devlet otoritesini zayıflatan ve onu kısıtlamalardan arındırmış piyasa güçlerini geçiren siyasi süreçtir.

- Yoğun şekilde artan karmaşık kültürel bağlantıları ve karşılıklı bağımlılıkları yansıtan kültürel süreçtir (Balam ve Dillman, 2015: 43–44) .

Bu durumda, Weber'in belirttiği gibi, ulus kültürel dünyayı; devlet politik dünyayı simgeliyor ise globelleşme bu iki dünya arasındaki bağı parçalamaktadır.

Bunun iki sonucu vardır:

- Ulusun açıklayıcı ilkesi, kendi içinde aslında her zaman var olmuş kültürel ve sosyal farklılığa/ heterojenliğe belli bir sabitlik getirmek olduğundan küreselleşmenin etkileri karşısında bu sen derece zorlaşır: ulusun kendi heterojenliği (ırk, etni, alt kültürler) ön plana geçer ama her biri kendi başına milliyeti tanımlayıcı ana öge olmaya yönelir.
- Devlet kötü, dolayısıyla minimize ve yok edilmesi gereken bir kurum olarak görülmeye başlar.

Şimdi ise, küreselleşmenin etkileri bağlamında gündeme gelen, heterojenliklerin, kendi içinde bölünmez oluşlarına yapılan vurgudur. Yani daha önce ulusa atfedilen özelliklerin şimdi mikro topluluklara (cemaatlere) atfedilmesi sivil toplumu güçlendirirken egemenliğin meşruiyetini sarsmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkmış görünen 'kriz' devletin hangi bölünmez topluluğa dayanacağına bocalamaya başlamasından kaynaklanmaktadır. Sarıbay bu durumu "Eğer bir ulusu meydana getiren 'kültür' ise tanım itibarıyla post modern bir ulusu meydana getiren de 'popüler kültür'dür" (Sarıbay, 1998: 18) şeklinde tanımlamıştır. Popüler kültür ulusal kültür yada ortak kültür demek değildir. Tam tersine, popüler kültür; temsil ettiği kitlenin heterojenliğinin her bir ögesini (yaş, statü, sınıf, cinsiyet, etnik köken...) (Sarıbay, 1998: 18) yansıtmaktadır.

Küreselleşmeye ilişkin bu farklı yaklaşımlar farklı tanımları da beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede yapılan tanımlara baktığımızda küreselleşme olgusunun körlerin fili tanımlaması gibi tanımlanmış (kimisi bacağını tutarak ağaç gövdesi demiş, kimisi dişini tutarak mermer kılıç demiş, kimisi de kulağını tutarak büyük bir kepçe demiştir) olduğunu görürüz (Kongar, 2002: 18).

Küreselleşmenin etkisiyle beraber, iki kutuplu dünyanın sona ermesi devletlerin egemenliklerinin doğasını radikal bir değişime uğratmıştır. Küreselleşmenin uluslar arasılaşmayla aynı anlama gelmediğinin altı çizilmelidir. "*Küreselleşme sadece uluslar*

arasındaki bağların yakınlaşması değil, aynı zamanda ulusların sınırlarını aşan küresel sivil toplumun ortaya çıkışı gibi süreçleri de içermektedir” (Giddens, 2000: 153). Giddens’a göre ulus devlet bu bağlamda şimdiye kadar deneyimlemediği risk ve tehlikelerle baş başa kalmaktadır. Toplumun kozmopolit özellikler kazanması ulusal sınırların ötesindeki yapılar ile doğrudan ya da dolaylı etkileşimin zorunluluğuna girmiş bulunmaktadır.

Tablo 4.1: Küreselleşmenin Kavramlaştırılması: Üç Eğilim (küreselciler, şüpheciler, dönüştürücüler)

	Aşırı Küreselleşmeciler	Şüpheciler Küreselleşme karşıtları	Dönüştürücüler
Yeni Olan Ne?	Küresel bir çağ	Ticaret Blokları	Görülmemiş düzeyde karşılıklı bağımlılık
Baskın Özellikler	Küresel kapitalizm küresel sivil toplum	Eskisine göre birbirine daha az bağlı dünya Yoğun ve yaygın küreselleşme	Yoğun ve yaygın küreselleşme
Ulus-Devletlerin Gücü	Azalıyor ve aşınıyor	Güçlenmiş ve artmış	Yeniden kurulmuş ve planlanmış
Küreselleşmenin İtici Gücü	Kapitalizm ve teknoloji	Devlet ve piyasalar	Modernitenin birleştirici gücü
Sınıf Kalıpları	Eski hiyerarşilerin aşınması	Güneyin gittikçe marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Baskın Motif	Mc Donalds, Madonna vb.	Ulusal çıkar	Politik toplumun dönüşümü
Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması	İnsan odaklı yeniden düzenleme	Uluslararasılaşma ve bölgelleşme	Bölgeler arası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi
Tarihsel Yörüngesi	Küresel uygarlık	Bölgesel bloklar ve uygarlıklar çatışması	Küresel entegrasyon ve parçalanma
Özet	Ulus devletin sonu	Uluslararasılaşma devletin desteği ve kabulü	Küreselleşme devletin gücü ve dünya sistemini dönüştürüyor

Kaynak: Held; McGrow; Goldblatt & Perration’dan aktaran Bozkurt, Veysel, Küreselleşmenin İnsani Yüzü, Alfa Basım Yayın, İstanbul, 2000, s:24

Küreselleşmenin boyutları kapsamında değerlendirme yapmak gerekirse hemen her toplumsal alana etki eden küreselleşme ulus devletin meşruiyetini sorgular hale gelmiştir. Ekonomik, siyasal, kültürel, güvenlik, teknolojik, iletişimsel, çevresel, demografik boyutlar taşıyan küreselleşme ile tüm sosyal yapı yeniden dizayn edilmektedir. Ancak küreselleşmenin etki alanı her yeri sararken kürselleşmeye karşıda farklı açılardan değerlendirme gelmektedir. Üç farklı eğilim içerisinde birincisi küreselleşme yanlıları “aşırı küreselleşmeciler, radikaller, hiperglobalist”, ikincisi küreselleşme karşıtları “şüpheciler, skeptial” ve üçüncüsü ulus devletin yeniden yapılanması gereğini savunan dönüşümcüler “transformationalist” dir.

4.1.1. Küreselleşme Yanlıları

Endüstrileşme ile birlikte uluslar arası piyasa daha önemli bir duruma geçmiş, siyaset ve ulus devlet politikaları artık önemini yitirmeye başlamıştır. Nerede ise devlet politikaları artık uluslar arası piyasalar ve çok uluslu şirketler tarafından etkilenir konuma gelmiştir. Bu gelişmeler karşısında dünya toplumun ulus devletin yerini alacağını, küresel düzeyde bir “dünya vatandaşlığı” kavramının ve yeni toplumsal örgütlenme şekillerin belirlemeye başladığını savunmaktadırlar (Tanrıverdi, 2017: 31). Ayrıca küresel piyasanın gelişimi, toplum içinde daha yüksek rasyonalite gerektirmektedir. Kürselleşme ile piyasa, politikanın yerini almıştır. Çünkü piyasa mekanizması hükümetlerden daha rasyonel çalışmaktadır (Hablemitoğlu, 2005: 19). Görüşü hâkimdir. Küreselleşme yanlıları iki düzeyde değerlendirilmektedir. Olumlu yaklaşan Neo liberal görüş savunucuları;

- Küreselleşme siyasal sistem içerisinde ulus devletlerin etkisini azaltmaktadır.
- Küreselleşme ile ekonomik etkenler siyasi etkenlerin önüne geçmiştir.
- Piyasalar devletlerden daha güçlü ve rasyoneldir.
- Küresel ekonomide kazananlar ve kaybedenler vardır. Modernitenin merkez-çevre yapısı yerine “yeni küresel işbölümü” yükseliyor.
- Küreselleşme ilk gerçek uygarlığın habercisidir.
- Artan iletişim alt yapısı küresel uygarlığın kültür karışımı ile ulus devlet yok olacaktır.
- Bireyler kendi özgür iradelerini ve tercihlerini ortaya koyabilirler.

Küreselleşme yanlıları içerisinde Olumsuz yaklaşan Neo Marksist veya radikaller görüş savunucuları;

- Küreselleşmenin sosyal parçalanmaya, kültürel belirsizliğe, çatışma ve şiddete yol açmaktadır.
- Çağdaş küreselleşme baskıcı küresel kapitalizmin temsilcidir.
- Küreselleşme sürecinde birçok insan yetersiz yaşam koşullarında yaşamaktadır.
- Küreselleşmeyi ortaya çıkaran etkenler devletin kontrol işlevini uluslar arası örgütler ile sermaye çevrelerine bırakmıştır.
- Refah sistemi kurulma düşüncesi ortadan kalkmış hem toplum içinde hem de uluslar arası eşitsizlikler artmıştır.
- Sivil toplum kuruluşları sermayenin hizmetçisi olmuş, işlevsizleşmiştir.
- Küreselleşme kimlikler üzerinden toplumsal dışlanmayı beslemektedir.

Görüşlerini savunmaktadırlar (Günsoy, 2006: 18). Ayrıca Radikallere göre, küreselleşmenin toplumsal yapılar içerisinde birçok yararı olduğu görüşünü de iddia etmektedirler. Bunlar:

- Küresel ekonomik büyümenin ana kaynağı olacak, ekonomik büyüme ile yeni gelir ve servet artışları yaratılacak, ekonomik büyüme daha iyi yaşam koşulları sunacak, politik istikrara katkıda bulunacak,
- Uluslar arası sermaye piyasaları ile bütünleşen ekonomisi istikrarlı ülkeler hızlı bir ekonomik büyüme sürecine girecek,
- Eğitim ve teknoloji geliştirme alt yapısı etkin, güçlü sosyal sermaye ve nitelikli işgücüne sahip ülkeler rekabet gücü kazanacak,
- Yaratıcılık ve teknolojik gelişmeler hızlanacaktır (Tanrıverdi, 2017: 33).

Küreselleşme yanlıları; “*Neo liberal politikaların uygulanması ile serbest piyasa ekonomisinin mikro anlamda bireyin faydasını ve makro anlamda ekonominin genel dengesini sağlayacağını düşünmektedirler*”(Bayar, 2008: 32). Birçok neo liberal görüş savunucusuna göre küreselleşme, ilk gerçek küresel uygarlığın kurucusu olarak değerlendirilmektedir (Hablemitoğlu, 2005: 21). Piyasa özgürlüğü sağlandığında devletten daha rasyonel çalışan piyasaların denge düzeyine kendiliğinden gelebileceğini öne sürmektedirler. Küresel ekonominin yükselişi, yeni bir dünya düzeninin de temelini oluşturacak radikal bir dönüşümüne temel olacaktır. Bu nedenle devletler ekonominin

yaşam alanına müdahil olmamalı özellikle piyasa hareketleri üzerinde vergi sistemleri veya gümrük uygulamaları ile sınırlandırma getirmemesi gerektiğini savunmuşlardır. *“Ekonomik liberalizasyon, deregülasyon ve özelleştirme faaliyetlerinin sonuna kadar uygulanması gerektiğine inanmaktadırlar”* (Bayar, 2008: 32).

Aynı zamanda Aşırı küreselleşmeciler olarak değerlendirilen küreselleşme yanlıları küresel düzeyde kültürel karışım (hyperdization), küresel yayılma ve yönetim kurumlarının doğuşu ile ulus devletlerin sonunun geldiğini (Hablemitoğlu, 2005: 21) yeni dünya düzeni kurallarının küresel sivil toplum örgütleri ile uygulanmaya başladığı üzerinde yoğunlaşmışlardır. Devletlerin küçülmeye başladığını hatta egemenlik alanları kontrol etme işlevinden uzaklaştığı da iddia edilmektedir. Bu görüş savunucularının temel yaklaşımlarından biri de küreselleşme sürecini desteklenmesi gerekliliğidir. Küreselleşme süreci desteklenmekle kalınmamalı yayılması için gerekli adımların atılması görüşü de yaygındır. Aşırı küreselleşmecilere göre, *günümüzde ulus devletler siyasi otoritenin hakimiyetini kaybetmiş ve ulus-devlet temelinde kurulmuş olan uluslararası sistem anakronistik (zaman dilimi ile uyumsuz) bir yapıya dönüşmüştür. Bu nedenle, küresel olarak entegre olan piyasalar, ulus-devletin ekonomik işlevlerini devralmaktadırlar* (Bayar, 2008: 32).

4.1.2. Şüpheciler (Küreselleşme Karşıtları)

Küreselleşme yanlılarının karşısında yer alan bu grup “kuşkucular” olarak da adlandırılmaktadır. Başından sonuna kadar küreselleşme olgusunu ulus-devlet lehine eleştirmiş, adeta küreselleşme ve dinamiklerine karşı savaş açmışlardır. Onlara göre küreselleşme büyük bir aldatmacadır (Esgin, 2001: 188). Küreselleşmenin geçmişine (19. yüzyıla) bakarak, o dönemde de önemli derecede para ve mal hareketinin oluşmuş olduğunu söylemektedirler. Günümüzde hala birçok ülkenin oldukça katı bir biçimde uyguladıkları ulusal sınır kontrollerine karşılık, 19. yüzyılda insanların pasaport bile kullanmadıklarını iddia ediyorlar. Kuşkucular, dünya ekonomisinde duvarların kaldırılması yönündeki günümüzde yaşanan gelişmelerin, 100 yıl öncesine benzer bir duruma geri dönüşten başka bir şey olmadığını iddia ediyorlar.¹ Kısacası, küreselleşmenin yeni bir süreç olduğunu kabul etmiyorlar. Herkesin bu terimle bu kadar ilgili olmasını zamanla ideoloji haline gelmesine bağlıyorlar. Onlar için küreselleşme, refah devletini yok edecek minimal devlet ve hükümeti amaçlayan çevrelerin sık sık

kullandığı basit bir terimdir (Bozkurt, 2000: 21). Giddens'in ifadesi ile genellikle sol görüş etrafında toplanmışlardır. Ona göre kuşkucular *“küreselleşme nosyonunu, refah sistemlerini ortadan kaldırmak ve devlet harcamalarında kısıntı yapmak isteyen serbest piyasacıların ortaya attığı bir ideoloji”* olarak tanımlamaktadır (Tanrıverdi, 2017: 33).

Küreselleşme karşıtlarına göre;

- Küreselleşme yeni bir süreç değildir. Zamanın ideolojisidir.
- Geçmişteki küreselleşme eğilimleri daha güçlüdür.
- Küreselleşme büyük işletmelerin totaliter kurumların tiranlığıdır.
- Bölgeselleşme küreselleşmenin alternatifidir.
- Bütünleşmeyi değil farklı kültürler, uygarlıklar ve bölgeler arası yeni çatışmaları beraberinde getirmiştir.
- Küresel eşitsizlik sürekli artmaktadır.
- Küresel uygarlığın doğusu yerine köktencilik veya saldırgan milliyetçilik güçlenmektedir.
- Dünya ticaretinin çoğu gelişmiş ülkelerin kendi arasında yapılmaktadır.
- ABD, Kanada, Japonya ve Batı Avrupa ulus devletleri halen bütün gücünü korumaktadır.
- Uluslar arasılaşma devletin kabulü ve desteğine bağlıdır (Günsoy, 2006: 19).

Görüşleri ile birlikte küreselleşmeyi diğer olumsuzluklarını da ortaya koymaktadırlar. Küreselleşmeye olumsuz bakanlar bu sürecin sömürünün ve emperyalizmin ağırlıklı olarak ekonomik açıdan zenginler lehine bir tablo ortaya çıkardığını dolayısı ile adaletsizliğe yol açtığını ileri sürerek;

- Küreselleşme dışında kalan ülkelerde ekonomi, rekabet gücünü yitireceğini,
- Yaratılan gelir ve servet artışlarının dağılımı adil olmayacak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arası fark daha da belirginleşecek, gelir dağılımındaki bu bozulma ülkelerde toplumsal ve siyasal gerginliklere, çatışmalara yol açacak, politik istikrar bozulacak,
- Ekonomik büyümenin yarattığı servetin paylaşımı büyük aktörler arasında çıkar çatışması yaratacak, ekonomik istikrar sağlayamamış

lkeler sermaye hareketlerinden yararlanmayacak ve ekonomik büyüme için yeterli kaynak bulamayacak, dünya ekonomisi giderek daha kırılgan bir yapıya girecek ve küresel krizlerden çıkış süresi uzayacak,

- Teknoloji ve bilgi üretmeyen, sosyal sermayesi zayıf ülkeler, rekabet güçlerini giderek kaybedecektir (Tanrıverdi, 2017: 34-35).

4.1.3. Dönüşümcüler

Bu görüşün savunucuları küreselleşmeyi modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görmektedirler (Bozkurt, 2000: 22). Günümüzde dış ilişkiler ağı ile ulus devlet yapısı içerisinde ayırım yapmanın imkansız olduğu, ulusal pazarların yerini küresel pazarların aldığını, ulus devletlerin yeniden yapılanması gerektiği görüşünü savunmaktadırlar. Üretim ilişkilerinde üç ana sektör olan tarım, sanayi ve hizmet ayırımında tüm ekonomilerin hizmet sektörüne bağımlı hale geldiği görüşü yaygındır. İletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ile kültürel ilişkiler daha fazla karşılıklı etkileşimi sağlamış, eski yapılar dönüşüme uğramak zorunda kalmıştır.

Bozkurt' un McGrevv'den aktardığı ana düşüncede Dönüşümcüler, ulusal hükümetlerin otoritelerini ve güçlerini yeniden yapılandırmayı kabul ettiği takdirde, hem aşırı kreselleşmecilerin "egemen ulus devletin sonunun geldiği" iddialarını, hem de küreselleşme karşıtı kuşkucularının "hiçbir şey değişmedi" tezini reddetmektedirler. Evrenselci Aydınlanma düşüncesi ile modernitenin bir türevi olarak değerlendirilen, küreselleşme süreci, ulusal hükümetlerin gücünü yeniden yapılandırıyor. Dönüşümcüler, küreselleşme konusunda, kuşkuculardan daha ziyade, radikallere yakın durmaktadırlar (Bozkurt, 2000: 23).

Dönüşümcüler, ekonomik, kültürel ve toplumsal açıdan dünyayı kuşatan küreselleşmenin yadsınamaz bir gerçek olması nedeniyle tüm yaşamımızı etkisi altına aldığı kanısındadırlar. Özellikle piyasaların çok uluslu şirket egemenliği karşısında yetki ve işlev alanı daralan ulus devletlerin küresel yasalar ekseninde yeniden yapılandırıldığında eski gücüne kavuşacağını iddia etmektedirler. Ayrıca küreselleşme yanlıları ile karşıtlarının daha çok ekonomik açıdan yaklaşımlarının aksine siyasal, teknolojik ve kültürel boyutunun dikkate alınması düşüncesini savunmaktadırlar (Tanrıverdi, 2017: 35).

Dnşmclere göre;

- Küreselleşme sonuçları tahmin edilmeyecek olan karmaşık süreçtir.
- Küreselleşme siyasal bir güçtür.
- Geçmiş dönemlerden çok daha bütünleşmiş küresel pazar oluşmuştur.
- Ekonomi hizmet sektöründe yoğunlaşmıştır.
- Ulus devletler yeniden yapılanmalıdır.
- Küresel sorunlar ulus devletleri daha geniş bir üresel sisteme entegre etmektedir.
- Dünyadaki her toplumsal yapını etkileyen değişimin merkez gücüdür.
- Dış yada uluslar arası ile iç işleri arasında açık bir ayırım söz konusu değildir (Günsoy, 2006: 19).

Bu bağlamda özetlenmeye çalışılan küreselleşmeye bakış açıları sonucunda temel farklılık: liberaller ve Marksistler kapitalist piyasa ekonomisi içerisinde doğal olarak iyimser ve kötümser yorumlamaya eğilmektedir. Ancak ulus devleti aşan küresel bir uygarlığın varlığı konusunda hem fıkirdirler. Diğer yandan milliyetçi-sağ eğilimli yazarlar ile devletçi-sol eğilimli yazarlar da küreselleşmeye şüpheli bakış açısında hem fikir olmuşlardır (Günsoy, 2006: 19). Her açıdan sorgulanmakta olan ulus devletlerin daralan siyasal, ekonomik ve toplumsal ilişkileri yeni işlevler ile karşılama çabası içerisinde.

4.2. ULUS DEVLET YAPISINDA ORTAYA ÇIKAN DEĞİŞİMLER

Ulus devlet, küreselleşme ilişkisi içerisinde iki yaklaşım ortaya çıkmadadır. Kimi düşünürler ulus devletin varlığı korumaya devam ediyor ancak işlevini yitirmiştir derken bazıları da ulus devlet bu süreçlerden güçlenerek çıkmayı başarmıştır görüşündedir. Ulus devletin yerini ikame edecek başka bir siyasal aktör bulunmamıştır.

Evrensel ölçekte yaygınlık gösteren günümüzde meşru yönetim modeli olarak görülen ulus-devlet yapısal olarak üç türlü oluşum göstermektedir. Birinci grup ulus devletler ulus devletin ortaya çıktığı Batı Avrupa devletleri ile yakın çevresinde yer alan devletlerdir. İkinci grup devletler ise Amerika kıtasında gözlenen, yerli halkın soykırım ile ortadan kaldırılması ve yerine tümüyle göçmen bir nüfusun getirilmesiyle oluşturulan ulus devletlerden oluşmaktadır. 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan sömürgeleikten sıyrılma hareketleri sonucu oluşan ulus devletler ise üçüncü grubu oluşturur (Erözden, 1997: 11–13). Her ulus devlet aynı dönem ve aynı şartlar altında

kurulmamıştır. Bu bakımdan her ulus devlete küreselleşme aynı etkiyi göstermemektedir.

İnsanlığın gelişimi içerisinde ekonomik anlamda kendisini şekillendiren küreselleşme “ulus üstü” tanımlamalarla siyasi, hukuksal, kültürel etkilerini ulusal sınırları aşarak topluma ulaşmayı başarmıştır. Ekonomik faaliyet alanları coğrafi bölümlenmeyi geçersiz kılarak mekânı aşp, ulus devlet ölçeği de, “ülke topraklarına dayanan zorunluluk” kalmamıştır (Guehenno, 1998: 29). Bu yaklaşım ulusal egemenlik alanının daralması şeklinde yorumlanmaktadır.

Egemenlik ulus devletin en fazla vurgu yapılan özelliğidir. Ulus devlette egemenlik kavramı iki unsuru içermektedir. Bunların ilki, “olumsuz” hiçbir şeyle bağımlı olmama, diğeri ise “olumlu” her şeyi zorlayabilmedir. Yine egemenlik, yetkinin en üst kullanım biçimidir (Pustu, 2005: 33). Bu anlamda egemenlik devletin kendi yetkilerini ve temel hukuk kurallarını serbestçe belirleyebilme hak ve yeteneğidir. Ulus devlet, devletin egemenliği ve ulusal egemenlik esasına dayanmakta, ulusların karşılıklılık ilkesi uyarınca uluslararası ilişkilerde eşitliğini öngörmektedir. Bugünkü şekillenme içerisinde ulus devlet karar mekanizmaları içerisinde tek aktör olma özelliğini kaybetmektedir.

Günümüzde küreselleşme ulus devletlere etkilerin tüm dünyaya dağıldığı “krizler” çağı aşağıdaki sorunları da beraberinde getirmiştir:

- Çoğu ülkede yüksek işsizlik oranları
- Ulus devletlerde korumacı ticaret tedbirleri alınması yönünde talep artışı
- Endüstrileşmiş devletler tarafından önerilen liberal politikaların endüstrileşmemiş devletlerde başarısız olması
- Ortadoğu, Güney ve Güneydoğu Asya ve Afrika’nın birçok kısmında etnik, dini sınıf tabanlı çatışmaların artması
- Devletler arasında gıda, açlık, enerji ve çevre korunması gibi konularda uzlaşamama
- Çok sayıda uluslar arası örgüt ve hükümet dışı yapılanmalar
- İnsani faaliyetlerin azalması
- Devlet içinde ve devletler arası göç hareketinin hızlanması
- Küresel terör ve güvenlik sorunlarının artması

- İnsanların gergin, korku ve stresli yaşaması (Balam ve Dillman, 2015: 26-27).

Küreselleşme ulus devletin egemenlik alanına üstten çok uluslu kuruluşlar ile alttan ise yerelleşme, çok kültürlülük, mikro milliyetçilik, özerklik ve mezhepsel ayrışmalar olarak hem toplumsal türdeş yapıyı hem de ulusal bilinç ile örgütlenme şeklini aşındırmaktadır.

Aynı zamanda siyasi otoritelerin etki alanı ve hükmetme gücünü bilişim sistemleri gelişmesi ile yoğun bilgi ve fikir akışını kontrol gücünü kaybetmesi milli politikalar üretmesini zorlaştırmaktadır. Üretim ilişkilerinin ve sermaye hareketlerin çok hızlı olması küresel etki içerisinde kalan ulus devletlere milli ekonomi uygulama alanı bırakmamıştır. Küresel entegrasyonun genişlemesi, dünya ekonomisinin yapısının farklılaşması, siyasi ve ekonomik aktörlerin değişmesi gibi gelişmelerle birlikte artık günümüzde ulus devletin bağımsız politikalar inşa etme olanağı hemen hemen yok denecek ölçüde azalmıştır.

Ulusal sınırlar içerisinde yetkili organlar tarafından hukuk yaratma eylemi de küreselleşme ile uluslar arası anlaşmalara katılım zarureti içerisinde dönüşümüne uğramıştır. Ülke içi egemenliği uluslar arası normlara uygun kanun yapma şeklinde daraltılmıştır.

Ulus devlet erkinin aşılmasında yerel yönetimlerin giderek güçlenmesi, merkezi devlet olanaklarının, yetkilerinin ve sorumluluklarının kendi içindeki alt birimlere devredilmesidir. Yerel yönetimler mali, idari, ekonomik düzlemde özerkleşmesi merkezi devlete bağılılıkları azaltmıştır. Aynı zamanda ulus devletleri tepeden ve tabandan aşındırma yolu ile sadece “ara örgüt” haline dönüşmesi sürecine doğru gidiş söz konusudur (Kazgan, 2009: 19). Merkezi kurum ve organların etkisinin azalması bireyselliğin önem kazanmasına yol açmıştır. İnsanların davranış kalıplarını global bir kültüre göre ayarlama dayatması küreselleşme ile küresel kültür oluşturma ekseninde ortaya çıkmıştır.

Sosyo-kültürel dünyayı simgeleyen ulus ile siyasal dünyayı simgeleyen devlet arasındaki bağı parçalayarak şu sonuçlara yol açmaktadır;

- Birincisi; küreselleşmenin etkileri karşısında, ulusun kendi içerisinde var olan kültürel ve sosyal farklılığa serbestlik getirmesinin zorlaşması, kendi içindeki

heterojenliğin ulusun önüne gelmesi, her bir kesimin kendisini ulusal tanımlayıcı olarak göstermesidir.

- İkincisi ise; devletin negatif, minimize edilmesi gereken bir kurum olarak gösterilmesi, görülmesi sonucu sosyal ve kültürel heterojenlikler siyasal meşruluğa ihtiyaç duyarken, devletin de kendisine meşru bir dayanak arayışı içinde olmasıdır” (Sarıbay, 2000: 104).

Küreselleşmeyle birlikte mekan algısı değişerek klasik sınır algısı yerini çok uluslu şirketler, bölgesel entegrasyonlar, hükümet dışı kuruluşlar gibi yeni küresel ve bölgesel aktörlere bırakmak zorunda kalmıştır. Devletin egemenlik gücünde yaşanan bu dönüşümle birlikte karar alma noktasında kimi zaman doğrudan kimi zamansa dolaylı bir güç unsuru olarak ulus-devletin yanında üç temel aktör ön plana çıkmıştır.

Küreselleşme süreciyle birlikte ulus devletin yapısında ve işleyişinde meydana gelen önemli değişiklikler şöyle özetlenebilir:

- Küreselleşme sürecinde devletlerarasındaki etkileşimin şekli değişmiştir. Hükümetler arasındaki ilişki modeli, toplumlara ve uluslararası örgütlere kaymıştır.
- Ulus devlet, uluslararası insan hakları düzenine karşı sorumlu hale geldi, egemenlik alanı ve rolü bu uluslararası düzen tarafından tanımlanır oldu. Ulus devletin amaçları ve uygulamaları, yalnızca kendi ulusal sınırlarının veya çıkarlarının korunmasıyla sınırlı olmaktan çıkmıştır.
- Ulus devlet ekonomi düzlemindeki yetkilerini de küreselleşme sürecinde giderek ulusüstü kurumlara devretmeye başladı. Ulus devlet’in ekonomi düzlemindeki yetkilerinin ulusüstü kurumlara devredilmesinde Dünya Bankası, IMF, OECD ve GATT gibi örgütler önemli rol oynamıştır.
- Ekonomik ve kültürel bağlar da ulus devlet yapısı içindeki hükümetlerin gücünün ve etkinliğinin azalmasına yol açmıştır. İletişim ve ulaşım alanındaki teknolojik gelişmeler, pazarlar ve toplumlar arasındaki sınırların kalkmasına neden oldu, ulus devletlerin ulusal ekonomik politika izleme imkanları azalmıştır.
- Uluslararası ilişkilerin yoğunlaşmasıyla devletler arasında akdedilen iki taraflı ve çok taraflı anlaşmaların sayısının artması da ulus devletin iktidarını zayıflatmıştır.

Küreselleşme, iç politikanın sınırlarını genişleterek devletin karar alma süreçlerini dönüştürdü, egemenliğin yerleştirildiği siyasal mekanı uluslararası alana açtı. Küreselleşme süreciyle birlikte ortaya yeni bir siyasal mekan çıkmıştır.

Küresel boyutta bu yeniden yapılanma da amaç; mal, hizmet, sermaye için dünya pazarı serbestleştirme/özelleştirme yolu ile kurulan küresel pazar ile yerel yönetimlerin doğrudan ilişki kurmasıdır (Kazgan, 2009: 18). Ulus devletler ekonomik faaliyet alanında yeniden yapılanma sürecinde hem ulusal pazarı hem de milli girişim faaliyetlerini koruyacak politikalar belirleyemez hale gelmiştir. Ulus devletin egemenlik alanında elinde bulunan tek güç vatandaşlık ilişkilerini belirlediği emek piyasasıdır. Küresel sistem emek piyasasına müdahale alanı bulamamıştır. Ancak ulus üstü örgütlenmeler insan hakları konusunda zayıfta olsa etki etmektedir.

Ulusal ekonominin korunması, geliştirilmesi milli işletmelere öncelik verme ve ekonomiyi yerel ihtiyaçlara göre karşılama işlevleri sonra ermektedir. Uluslar arası sermaye ulus devletten kaynaklanan herhangi bir dirençle karşılaşmadan faaliyet alanını genişletirken, yerel yönetimlerin özerkleşmesi ile yerel kültürel çeşitliliğin sağlanması ile yeni siyasal yapılanmaya “doğrudan demokratik” taban oluşturulmaktadır (Kazgan, 2009: 19).

4.3. ULUS DEVLETİN GELECEĞİ

Dünya genelinde toplumların uluslaşma ve ulus devlet kurma süreçleri aynı anda gerçekleşmemiştir. Eric Hobsbawm eşitsiz ve eşzamansız küreselleşme süreçlerinin genel sonuçlarını: “*Küresel ekonominin temel yapısı, dünyanın siyasi yapısından gittikçe kopmakta ve onun sınırları üzerinden geçmektedir*” sözü ile açıklamıştır. Bunun ulus devletlerin kimlik inşa edici potansiyeli için yaratacağı yankılar dev boyutlardadır: Toprağa ve iktidara sahip olan devletin tersine, milletin diğer unsurları ekonominin küreselliği tarafından ayaklar altına alınabilir ve kolayca alınmaktadır. Etnilik ve dil bunun iki bariz örneğidir. Devlet iktidarını ve zorlama gücünü çekip alın, bunların görece önemsizlikleri açıkça ortaya çıkacaktır (Bauman, 2000: 50).

Küreselleşmenin ulus devletlerin kendi, içerisinde ve aralarında eşitsizliği ciddi derecede şiddetlendirdiğini ortaya koymuştur. Bir başka ifadeyle, ekonomik küreselleşme sürecinin yarattığı kazançların ve kayıpların paylaşımı bölgesel bloklar,

devletler, şirketler, toplumlar ve bireyler arasında adaletli gerçekleşmemektedir (Bozkurt, 2000: 37).

Modern politikaların görevi devletin gücünü ehlileştirmek, devlet faaliyetlerini, ona hizmet eden insanlarca meşru görülen amaçlar doğrultusunda sürdürmek ve güç kullanımını yasal çerçeveye uydurmak (Fukuyama, 2012: 23–24) olarak tanımlandığı görüşünü savunan Fukuyama'ya göre modern devletler, evrensel olmaktan uzaklaşmıştır. Aynı zamanda modern ulus devletin ortaya çıkışı ve yayılmasında ortaya çıkan farklılıklar dünyadaki bütün yönetim biçimlerinin batılı modern ulus devlet modeline dönüşeceği kabulü olan “siyasi gelişme” düşüncesi küreselleşme ile sonra ermiştir (Koçdemir, 2004: 441). Yönetişim kavramı ile birlikte küreselleşmenin uluslar arasılaşma boyutu ulus devletin ilk önce “egemenlik” boyutunu etkilemeye başlamıştır.

Devletin toplumlar üzerindeki hakimiyet kurması açısından, devletler arasında yapılan birbirinin iç işlerine karışmaması anlaşmaları önemli olmuştur. Modern dünyada ulus devletin yönetim kapasitesinin gelişimi soğuk savaş yılların sonrasında özellikle ulusların makro ekonomik yönetimlerinde zayıflamasına karşın devletlerin esas kurum olma niteliklerini korumalarını sağlamıştır. Bu süreçte ulus devletlerin egemenlik boyutu ile geleceği;

- Hem ulusal hem de uluslar arası düzeyde ulus devletler ekonomik yönetişimde önemli rol oynayacaklardır.
- Yeni ulusalar arası pazar yönetişim biçimleri ve diğer ekonomik süreçler başlıca ulusal yönetimleri gerektirmektedir.
- Devletler artık daha az “egemen” varlıklar olarak işleyecekler, uluslar arası idareye daha çok katılacaklardır.
- Ulus devletin esas işlevi ulus üstü ve ulus altı yönetim mekanizmalarının sorumluluklarını tanımlamak ve meşrulaştırmak olacaktır.
- Devlet sınırları her ne kadar aşınmış olsa da sınır kontrolü ve kitlelerin denetim işlevi devlete aittir.
- Bireyin “ulusallaşmış”lıklarının korunması ile kişi uluslar arası düzeyde meşru kılınmaktadır (Hirst ve Thompson, 2003: 204).

Yaklaşımları ile uluslararası hukuk sistemi içerisinde tek egemen güç olma konumunu sürdürmektedir.

Günümüzde sömürgecilik, emperyalizm, askeri işgal geçerli yöntemler olmaktan çıktığından, uluslararası şirketler, çıkarlarını uluslararası hukuk aracılığıyla korumaya çalışmaktadırlar. Bu şirketler aynı zamanda teknoloji transferinin de en önemli aktörü olarak sermaye ve teknoloji yoğun sektörlerle yaptıkları yatırımlar yoluyla gelecekte hangi bölge ülkelerin rekabet güçlerini ve dolayısıyla refahlarını sürdüreceklerini belirlemektedirler. Söz konusu şirketler, hangi bölge veya ülkelerin istihdamı ve refahı artıran yatırımları çekeceği, yeni üretim birimlerinin nerelerde inşa edileceği ve dünyanın geriye kalanına ne kadar teknoloji transfer edileceğini de büyük ölçüde belirleyen kurumlar olmuşlardır (Cebeci, 2008: 30).

Her ne kadar şeklen bütün devlet eşittir, söylemi söz konusu ise de gerçekte farklılıklar bu zamana kadar görülmemiş düzeydedir (Koçdemir, 2004: 441). Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile ABD'nin yegane güç haline gelmesi, küreselleşmenin temel siyasi gelişmesini ifade etmekte; doğal olarak da egemen siyasi aktör ulus devleti tamamen ortadan kaldırmasa da, büyük ölçüde dönüşüme uğratmaktadır (Kongar, 2002: 2).

Küreselleşme ulus devletler açısından yıpratıcı ve değişime yönlenmek zorunluluğunu ortaya çıkaran bir olgudur. *“Devletler için bundan sonra küreselleşme ne anlama geliyor?”* sorusu önem arz etmektedir. Martin Wolf küreselleşmenin ulus-devleti gereksiz, siyaseti ilgisiz, ulusal egemenliği boş bir kabuk haline getirdiği ileri sürenlerin aksine; *“ulus-devletler yaşanan küreselleşme sürecine rağmen hala önemli bir role sahiptir ve dolayısı ile devletler alanındaki önemini korumaya devam etmektedir”* görüşünü öne sürmektedir. Ona göre ulus devlet yapısına eleştiriler üç nedenle değersizleşecektir:

- Uluslar arası ekonomik bütünleşmenin kaliteli kamu mallarına dayanması.
- Her devletin vatandaşının güven hissi ile tanımlanmış ulusal kimlik taşıması.
- Ulus devletlerin bağımsızlığının tanımlanarak uluslar arası sisteme bağlanması (Wolf, 2001: 219).

Bu nedenler dahilinde özellikle temel eğitim, vergi sistemi, sosyal yardımlar, ulusal güvenlik ve savunma sanayi gibi devletin yürütmekte olduğu işlemler bir çatı hukuk sistemi olmadan sürdürülmemektedir. Bu asgari nitelikler bir ulusal güç kullanma ve yargı sisteminin tekliği ile mümkündür. Uluslar arası anlaşmalar ya da uluslar arası örgütler ile sağlanamamaktadır.

Devletler iyi ve kötü durumlara yönelik çok çeşitli işlevlere sahiptir. Mülkiyet haklarının ve kamusal güvenliğin sağlanmasına izin veren zorlayıcı güç, devletler tarafından özel mülkiyete el koymak ve vatandaşların haklarını yok saymak için de kullanılmaktadır. Devletlerin elinde bulundurdıkları yasal güç tekeli, bireylerin “herkesin herkesle savaşı” yaklaşımından kurtulmasını sağlamaktadır. Aynı durum dünya ölçeğindeki çatışma ve savaşlara da zemin hazırlamaktadır. Modern politikaların görevi güç kullanımını yasal çerçeveye uydurmaktır (Fukuyama, 2012: 23–24).

Modern devletin normatif temeli olan egemenlik hakkı, bir devleti devlet yapan ülke içerisinde diğer devlet ve otoritelerden bağımsız olarak hukuk koyma ve uygulama konusunda en üst meşru otorite olmasını ve uluslar arası hukuk alanında diğer devletlerle eşit statüde bulunmasını ifade etmektedir (Koçdemir, 2004: 443). Egemenliğin aşınması devlet oluşum sürecinde güvenlik boyutunda aşınmaya sebep olmaktadır.

Güvenliğin devlet boyutunda tanımlandığı dönemin aksine, küreselleşme devlet-altı bulunan bireyi, çeşitli ekonomik, sosyal, kültürel, etnik ve dini toplumsal grupları tarihte eşine az rastlanır bir şekilde ön plana çıkarmıştır. Özellikle bu durum Liberal demokrasi olgusunun Soğuk Savaş sonrası dönemde tüm dünyaya yayılması, böylece birey, bireysellik, sivil toplum olgularının yerleşmeye başlamasıyla doğru orantılı olmuştur (Erdoğan 2013: 270). Uluslar arası örgütler ve çok taraflı anlaşmalar temel düzeyde ekonomi ile insan hakları ekseninde şekillenmiştir.

Ulus-devlet belirli ölçüde egemenlik erozyonuna uğramakla birlikte, yeni nitelikler ve işlevler kazanmaktadır. Hukuka kaynaklık etme fonksiyonu da gelişerek devam etmektedir; ancak, diğer aktörler de hukuk yaratma sürecinde giderek etkinleşmektedirler. Yeni aktörlerin ortaya çıkması, eski aktör olarak ulus-devletin bu alandaki işlevini tamamladığı anlamına gelmemektedir. Uluslar arası düzeyde gelişen yeni küresel ya da uluslar üstü model, eski yapıyı tamamen ortadan kaldıracak nitelikte değildir. Bu bağlamda, birinin diğerini aşmasından ziyade birinin diğeri üzerine eklenmekte olduğundan söz edilebilir. Yeni model, yeni değerler, kurallar, standartlar ve mekanizmalar getirmektedir. Devletler, uluslar ötesi etkinliklerde, giderek artan ölçülerde, bu ilke ve normları dikkate almakta ve çoğu zaman zorlama olmaksızın uyum göstermektedirler (İskenderoğlu, 2001: 203–204).

Küreselleşmeyi inkar etmek ne kadar imkansızsa, hiçbir şey yapmadan küreselleşmenin sağlayacağı olanaklardan yararlanmayı beklemek de o kadar hayalperestlik olacaktır. Bugünkü hali ile küreselleşmenin bir yüzünde azınlığı oluşturan bir kesim için zenginlik ve refah artışı yer alırken, öteki yüzünde çoğunluğu oluşturan kitleler için sürekli artan işsizlik, eşitsizlik ve yoksulluk yer almaktadır (Leba, 2001: 10). Özellikle ulus devletin egemenlik alanının dönüşümünde dikkat edilmesi gereken korumacı politikalar geliştirmek gereklidir. Dolayısıyla ulusal sermayeyi, ulusal kaynakları ve sonuçta ulus devleti korumak adına;

- Küreselleşmenin ulus-devletler adına kaçınılmaz bir süreç olduğu kabul edilirken ulusların değer yargılarının göz ardı edilmemesi,
- Küreselleşmeyi hızlandıran uluslararası gücün ve gelişmiş ülkelerin amacının dünya kaynaklarının tamamını ele geçirmek ve bir ülkenin kaynağının tek bir ülkenin kontrolüne bırakılamayacağı görüşüne karşı ulusal politikaların üretilmesi,
- Ulusal krizlerden kurtulmak için ülkelerin küreselleşirken uluslararası sermayeden öte kendi ulusal sermayelerini korumaya ve geliştirmeye öncelik tanınması ve dışa açılmasını sağlaması,
- Küreselleşmenin ve teknolojik yeniliğin beraberinde getirdiği ulusal kültürü aşındırıcı veya yok edici etkisinin ortadan kaldırılması,
- Ulus devletlerin etkisizleşmesinin küresel süreç içerisinde normal bir algı olarak yansıtılmaya çalışılmasının önüne geçilmesi ve küresel güçlerin oluşumunun kontrol edilmesi,
- Ülkelerin ulusal politikalarını oluştururken öncelikle batının küresel esintilerinden kurtularak, kendi yerel, bölgesel ve ulusal politikalarını oluşturması sağlanmalıdır.

Bu çerçevede, yaşanan hızlı küreselleşme sürecinde belli bir süre daha ulusdevletin önemini koruyabileceğini ve sosyal devletin sona ermeyip, belki yeniden yapılandırılarak ulus devletin devamını sağlayabileceğini söylemek mümkündür (Yalçınkaya, ve diğerleri 2012: 22).

SONUÇ

Her ne kadar 20. yüzyılın sonları ile 21. yüzyılın başlarında “küreselleşme” ya da “globalizasyon” olarak nitelendirilmiş olsa da “tek dinli”, “tek dilli”, “tek kültürlü” ve sınırsız bir dünya yaratma arzusu, dinlerin ve devletlerin ortaya çıktığı dönemlerden beri hep var olagelmıştır (Aça ve Durgut, 2004: 65). Aslında insanlığın zaman içerisinde yer değiştirme ve bir diğerini etkileme işlevi içerisinde tüm sosyal ilişkilerde gözlemlenebilir sayısız sayıda boyutu olabilecek bir kavramdır. Genel değerlendirmeler ekseninde her toplumsal öğeyi içine alan her şeyi etkileyen toplumsal düzen içerisinde öngörülmemiş birçok dönüşümü değerlendirmek için “sihirli kavram” olarak kullanılmıştır. Genel hatları ile küreselleşme:

- Ekonomik boyutu ile başta üretim sistemlerinin dönüşmesine, daha sonra da çok uluslu işletmeler yolu ile sermaye hareketliliğini kullanarak yeni küresel pazar oluşturmuştur.
- Siyasal boyutu ile Neo liberal politikaların tüm dünyaya yayılmasını sağlayarak özelleştirmeler, kamu harcamaların azalması, devletin etki ve örgütlenme düzeyini azaltarak, uluslararası örgütlere katılım zorunluluğu ile ulus devletin yeniden inşa sürecine girmesine yol açmıştır.
- Sosyal boyutu ile “küresel toplum” yaklaşımı ile fikirlerin yaygınlaşmasının önünü açarak, sivil toplumun güçlenmesine, küresel sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaşmasını sağlamıştır.
- Teknolojik boyutu ile bilgi ve bilişim sistemlerin yaygınlaşmasına, haberleşme maliyetlerinin azarak bilginin kolay paylaşır olarak zaman ve mekândan bağımsız olarak ulaşmasında etkilidir. Zamansal/mekânsal mesafelerin teknoloji vasıtasıyla sıfırlanması, insanlık durumunu homojenleştirmekten çok, kutuplaştırma eğilimindedir (Bauman, 2012: 25).
- Finansal boyutu ile artan bağımlılıklar ile sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, finansal kapital ve küresel krizlerin doğmasına yol açmıştır.
- Coğrafi boyutu ile sınırların ortadan kalktığı “dünya vatandaşlığı” fikri ile tanımlanmış sınırlar içerisinde yaşayan milletlerin değil de devletçiklerin oluşmasını çok uluslu şirketlerin güdümünde yapılanmasında etkili olmuştur. Aynı zamanda önce kuzey-güney sonra merkez-çevre ülkeleri arasında göç ve mülteci sorunun çıkmasında önemli unsurdur.

- Kültürel boyutu ile çok kültürlük, mikro milliyetçilik, uluslar arası tanınma kimlik ve aidiyetlerin çeşitlenmesinde ayrıştırıcı aynı zamanda “popüler kültür” ekseninde kapitalist sistemin tüketim toplumu ön görüşünde bütünleştirici etkisi olmuştur.

Tüm boyutları ile küreselleşme ulus devleti hedef almaya devam edecektir. Devletsiz ulusların dünya sahnesine çıktığı gibi, harita üzerinde yer alan bazı devletlerin de ulusları yoktur. Çok büyük alanlara yayılan ve birçok ülkeyi kendi sınırları içinde barındıran büyük devletlerin çatısı altında heterojen bir şekilde birçok topluluk birlikte yaşadığı için, bunların belirli bir zaman dilimi içinde uluslaştırılmaları çok zor olmakta ve bazen de hiç olmamaktadır. Modernleşmenin bir anlamda sonucu olan milliyetçilik akımları devam ettiği ölçüde ulusal toplumlar ile ulus devletler varlıklarını sürdürmeye devam edecektir. Ancak ulus altı, ulus üstü, hükümet dışı aktörleri kaypasan çok düzeyli olan karmaşık siyasal yönetim yaklaşımları ulus devleti alt ve üstten sıkıştırmaya devam edecektir. Habermas bu sıkışmayı ulus devletlerin meşruiyet alanların örselenmesi olarak değil ulus devletin kendisini ötelemesi olarak görmektedir (Habermas, 2008: 102).

Postmodernizm, modernitenin uygulamalarına yapılan eleştirilerden doğmuştur. *“Evrensellik, birlik, bütünlük, ayrılıkların ortadan kaldırılması gibi modern düşüncenin anahtar kavramlarına karşı postmodernizm; farklılık, çoğulculuk, çok kültürlülük, yerellik ve ayrımlar üzerine yoğunlaşmaktadır”* (Bingöl, 2017: 73). Devletleri çok kültürlü politikalara iten ana unsur göçmenlerdir. Küreselleşme ulus devletlerin göçmen politikalarını belirleyici etki yaratmaktadır. Ulus devletler ise değişik kültürlü göçmen talepleri karşısında değişimi reddeden “ulus” mantığı ekseninde güvenlik politikaları ile kapsamlı küresel göç rejiminin oluşumunu engellemektedir (Erat, 2017: 209).

Evrensel, homojen devlette yürürlükte olan karşılıklı kabul görme birçok insanı tam hoşnut etmemektedir; çünkü Adam Smith’in dediği gibi, yoksul yoksulluğundan utanır ve öteki insanların kendisini dikkate almadığını düşünürken, zengin de zenginlikleriyle, böbürlenmeye devam ediyor. Komünizmin şu anda çökmekte olmasına rağmen, eşitsiz kabul görme yüzünden, solun liberal demokrasiye ve kapitalizme seçenekler aramaya gelecekte de devam edeceği kesindir (Fukuyama, 1993: 360).

Evrensellik, modernite ve aydınlanma gibi paradigmaların ideali her zaman ve her yerde geçerli ve kabul gören evrensel değerlerin yerleştirilmesidir. Küreselleşmenin

böyle yeknesak olarak tanımlanabilecek bir amacı ve ideali yoktur (Ateş, 2006: 29). Wolf'a göre küreselleşme; ulaşılmaz noktaya doğru yapılan bir seyahattir (Wolf, 2001: 219). O nokta küresel toplum yaratma hayalidir. Herkesin birleştiği nokta, küreselleşmenin hem geri dönüşü olmayan hem de hepimizi aynı ölçüde ve aynı şekilde etkileyen bir süreç; dünyanın, kaçamayacağı kaderi olduğudur (Bauman, 2012: 7). Ancak küreselleşme ne kadar birleştirirse o kadar böler; birleştirirken böler; yerkürenin tek tipliğini teşvik etme nedenleriyle bölme nedenleri özdeştir. İş, finans, ticaret ve enformasyon akışının yerküresel boyutlara ulaşıyor olmasının yanı sıra, bir "yerelleşme" mekân sabitleme süreci de işlemektedir.

Küreselleşmiş bir dünyada yerel kalmak, toplumsal sefaletin ve alçalmanın bir göstergesidir. Yerel var oluşun getirdiği sıkıntılar yetmezmiş gibi, kamusal mekânlar yerelleşmiş hayatın menzili dışına çıkmıştır ve yerel birimler anlam yaratma ya da anlam müzakere etme kapasitelerini kaybetmekte, kendi denetimleri dışındaki anlam verme ve yorumlama eylemlerine giderek daha fazla bağımlı hale gelmektedir (Bauman, 2012: 8–9). Çok kültürlülük yerel dinamikler içerisinde sivil toplum örgütlenmeleri yolu ile yaşam alanını her geçen gün genişletmektedir. Ancak son dönem dünyanın genel görünümde ulus devletlerin aşınmış egemenlik alanları küreselleşme karşısında güçlenmeye devam etmektedir.

KAYNAKLAR

AÇA, M. ve DURGUT, H.,(2004). *Küreselleşen Dünya ve Türk Kimliği*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

AKBULUT, Ö.Ö., (2011). Küresel Dönemde Ulus- Devlet ve Mülki İdari Yapılanma. *İdarenin Sesi Dergisi*. Cilt (143): 34-35

AKÇA G., (2005). Postmodernite ve Ulus Devlet. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(2): 232-257

AKÇURA, Y., (2007). *Türkçülüğün Tarihsel Gelişimi*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları.

AKSOY, N. D. ve ARSLANTAŞ, H. A.(2010). Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet. *Türklük Bilimi Araştırmalar Dergisi*. 15(28): 31-39

AKSOY, Z.,(2012). Uluslar Arası Göç ve Kültürle Arası Etkileşim. *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 5(20): 294 295

AKTAN, C.ve VURAL, İ.Y, (2008). Globalleşme Sürecinde Çokuluslu Şirketler. <http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan-makale.pdf>, s.1-6

ANIK, M., (2012). Çokkültürcülük ve Osmanlı Devleti, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. (27): 117–130.

ATATÜRK, M.K., (2010). *Medeni Bilgiler (Türk Milletinin El kitabı)*, Kaleme Alan Prof. Dr. Afet İnan. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

ATEŞ, D.,(2006). Küreselleşme: Ne Kadar Tek Boyutlu?. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. 7(1): 25-38

BAĞÇE, E.,(1999). Küreselleşme, Devlet, Demokrasi. *Amme İdaresi Dergisi*. 4(32): 3-14

BAKAN, S., TUNCEL, G., (2012). Küreselleşmenin Ulus Devlete Etkileri. *Birey ve Toplum Dergisi*, 2(3): 51-65

BALAM, N. D., DİLLMAN B., (2015). *Uluslararası Ekonomi Politığe Giriş*. Çev. Nasuh Uslu. Ankara: Liberte Yayınları.

BAŞARAN, E., (2017). Çokkültürlülük Olgusunun Kanada Örneği Ekseninde İncelenmesi. *Uluslar Arası Tolum Araştırmaları Dergisi*, 7(12): 237–253

BAŞKAYA, F., (2001). *Az gelişmişliğin Sürekliliği*. İstanbul: İmge Kitabevi.

- BAUMAN, Z., (2000). *Siyaset Arayışı*, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları,
- _____ (2012). *Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAYAR, F., (2008) Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye., *Politika Dergisi*, (32): 25-34
- BERİŞ, H. E.,(2006). *Küreselleşme Çağında Egemenlik*. Ankara: Lotus Yayınları.
- BERKES N.,(1965). *Batıcılık Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*. İstanbul: Yön Yayınları.
- BORATAV, K.,(1995). *Ekonomi ve Küreselleşme, Küreselleşme Hikayesi*. (Der. Işın Kansu). Ankara. Dost Yayınları.
- BOZKURT, V., (2000). *Küreselleşmenin İnsani Ara Yüzü*. İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- BM (1996).Küresel Yönetim Komisyonu, *Küresel Komşuluk*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- CANATAN, K.,(2009). Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük, Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2(6): 80-97
- CEBECİ, K., (2008). Ulus Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü. *Sayıştay Dergisi*, (71): 23-39
- CEVİZCİ, A., (2005). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- CEYLAN, Y. (2015). Türkiye’de Çokkültürlülük Tartışmaları ve Anadolu Aleviliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(37): 571-582
- CHATTERJEE P.,(2002). *Ulus ve Parçaları*. Çev. İsmail Çekem. , İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇAĞLAYAN, S.,(2006).Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (17): 67-91
- ÇELİK, H., (2008). Çokkültürlülük ve Türkiye’deki Görünümü. *U.Ü.Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(15): 319-332
- ÇİLLİLER, Y., (2015). Modern Milliyetçilik Kuramları Açısından 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Fikir Akımları. *Akademik İncelemeler Dergisi*.10 (2): 45-65
- ÇUKURÇAYIR, M.A.,(2003). *Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- DAVUTOĞLU, A., (2008). Küreselleşme ve AB Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Ulusal

Egemenliğin Geleceği.
www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anyasa_yargisi/anyarg20/davutoglu.pdf, Erişim Tarihi:
 17.04.2019

DOĞAN, İ., (2002). *Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum*. İstanbul: Alfa Yayınları.

_____ (2005). *Parçalanın Küreselleşme*. Ankara: Yetkin Yayınları.

DPT, (1995). *Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler*, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara.

ERAT, V., (2017). Küreselleşme ve Ulus-Devlet Sarmalında Devletlerin Göçmen Politikası. *KAÜ İİBF Dergisi*.8(15): 197–209

ERAT, V. (2018). Çok Kültürlülük ve Ayrımcılık Arasında: Avrupa Ülkelerinin Entegrasyon Politikalarında Eğitim Alanı. *Mukaddime*. 9(Özel Sayı 1): 79–94

ERDOĞAN İ.,(2013). Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı, *Akademik Bakış Dergisi*. 6 (12): 265–292

ERKAL, M. E., (2005). *Küreselleşme, Etniklik, Çokkültürlülük*. İstanbul: Derin Yayınları.

ERÖZDEN, O.,(1997). *Ulus-Devlet*. Ankara: Dost Kitabevi.

EŞKİNAT, R., (1998). *Küreselleşme ve Türkiye Ekonomisine Etkisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

FUKUYAMA, F.,(1993). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. Çev. Zülfü Dicleli. İstanbul: Profil Yayıncılık.

_____ (2006). *Neo-Conların Sonu Yol Ayrımındaki Amerika*. Çev. Hasan Kaya. İstanbul: Profil Yayıncılık.

_____ (2012). *Devlet İnşası*. Çev. Türkan Çolak, İstanbul: Profil Yayıncılık.

GELLNER E., (1992). *Uluslar ve Ulusçuluk*. Çev. Günay Göksu. İstanbul: İnsan Yayınları.

GİDDENS, A.,(2000). *Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*. Çev. Mehmet Özay. İstanbul: Birey Yayıncılık.

_____ (2010). *Modernite ve Bireysel-Kimlik* (Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum). Çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yayınları.

GUIBERNAU M.,(1997). *20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*. Çev. Neşe Domaniç. İstanbul: Sarmal Yayınları.

GUEHENNO, J. M.,(1998). *Demokrasinin Sonu*. Çev: M.Emin Özcan. Ankara: Dost Kitabevi.

GÜNSOY, B.,(2006). *Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi*. Bursa: Ekin Kitabevi.

ÖZCÜRE, Gürol (2010), *Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikası ve Türkiye*. İstanbul: Derin Yayınları.

GÜRPINAR, D., (2011).*Ulusalcılık*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Gürses E.,(1993). *Ulusçuluk Toplum ve Sistem*. İktisat Dergisi.

GÜVENÇ, B.,(1974). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Yayınları.

GÖKALP, E.(2007). Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (1):282 s:279-298

GÖZLER, K.,(2001). *Anayasa Hukukuna Giriş* (Türk Anayasa Hukukunun Genel Esasları).Bursa: Ekin Kitabevi.

HABERMARS, J.,(2008) *Küreselleşme ve Milli Devletin Akıbeti*. İstanbul: Bakış Yayınları.

HABLEMİTOĞLU, Ş.,(2005) *Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

HEYWOOD, A., (2007). *Siyaset*. Çev. B.Berat. Özipek vd. Ankara: Liberte Yayınları,

_____ (2011). *Küresel Siyaset*. Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir. Ankara: Adres Yayınları

HIRST, P.ve THOMPSON G., (2001). Küreselleşme ve Milli Devletin Geleceği. Çev. A. Selçuk Can. *Türkiye ve Siyaset Dergisi*.(5): s:125-145

HIRST, P., THOMPSON G., (2003). *Küreselleşme Sorgulanıyor*. Çev. Çağla Erdem, Elif Yücel. Ankara: Dost Kitabevi.

HOBSBAWM, E., (2008). *Küreselleşme Demokrasi ve Terörizm*. Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı.

İSKENDEROĞLU, M., (2001). *Küreselleşme, Ulus-devletin Geleceği ve Türkiye*. Türkiye ve Siyaset Dergisi.(5): s:185-192

KADIOĞLU, G. A., (2003). *Milliyetçilik-Liberalizm Ekseninde Vatandaşlık ve Bireysellik*. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Dergisi. 4(1): s: 284-292

KAENE J., (2005). *Sivil Toplum ve Demokrasi*. İstanbul : Kaktüs Yayınları.

KAYA, S.,(2010). *Endikayson ve Türkiyede Toplum Mühendisliği*. Ankara: Nirengi Kitap.

KAZGAN, G.,(1995). *Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye’nin Yeri*. İstanbul: Altın Kitaplar.

_____ (2009). *Küreselleşme ve Ulus Devlet*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

KOÇDEMİR, K.,(2004). *Milli Devlet ve Küreselleşme (Anlamı Değişen Sınırlar)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

KONGAR, E.,(2002). *Küresel Terör ve Türkiye: Küreselleşme, Huntington*, 11 Eylül. İstanbul: Remzi Kitabevi

KONGAR, E.,(2001). Küreselleşme, Mikro Milliyetçilik, Çok Kültürlülük, Anayasal Vatandaşlık. http://www.kongar.org/makaleler/mak_kum.php, 24,02,2019

KÖSTEKÇİ, K., (2015). Çok Kültürlülük Üzerine Mantıksal İrdelemeler. <http://asosyalnotlar.blogspot.com/2015/01/kadir-kostekci-cokkulturluluk-uzerine.html>

KYMLICKA, W., (2012). Çok Kültürlülük: Başarı, Başarısızlık ve Gelecek. Çev. Fatih Öztürk, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 70(2): 297–332,

LEBA, R. (2001), Küreselleşme Sürecinde Ulus Devletin Önemi ve Sosyal Devletin Geleceği. *Mevzuat Dergisi*. 4(44): s:1-10

MANİSALI, E., (2004). *Yirmi Birinci Yüzyılda Küresel Kıskaç Küreselleşme, Ulus Devlet ve Türkiye*. İstanbul: Otopsi Yayınları.

MUNGAN B.,(1998). *Avrupa’nın Etnik Parselasyonu*. İstanbul: YGS Yayınları.

NALBANT, A., (2000). *Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye Üniter Devlet*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

NİYZİ M.,(2006). *Millet ve Türk Milliyetçiliği*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

ÖYMEN O., (2000). *Geleceği Yakalamak, Türkiye ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

ÖZENSEL, E., (2012). Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 7(1): 55-70

- ÖZİPEK, Bekir B.,(2003). *Devlet Siyaseti*. Ankara: Lotus Yayınları.
- ÖZYURT, C., (2012). *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*. İstanbul: Açılım Kitap.
- PAREKH, B. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*, (Çev: Bilge Tanrıseven). İstanbul: Phoenix Yayınları.
- PUSTU,Y.,(2005). Ulus-Devletin Geleceği Kent Devleti Mi?. *Karınca Dergisi*. 32 (825): 117-140
- SALAMON, L.. (2000). Non-State Actors On The Global Scene: The Case Of Civil Society Organizations. *Paper Presented To The National Intelligence Council Project*, April 18.
- SARIBAY, A.Y.,(1998). *Küreselleşme, Postmodern Uluslaşma ve İslam*. Ankara: Vadi Yayınları.
- _____ (2000). *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- SELÇUK, S.S.,(2012). Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 12(3): 117-135
- SMİTH , A. D., (1994). *Milli Kimlik*. Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.
- SUNAY, R.,(2007) *Tartışılan Egemenlik*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- ŞAN, M. K., (2005). Farklılık ve Çok kültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme, *Milel ve Nihal*, 3 (1-2), 67-114
- ŞAN, M.K. ve HAŞLAK, İ., (2012). Asimilasyon ile Çok kültürlülük Arasında Amerikan Ana akımını Yeniden Düşünmek. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 7(1): 29–54
- ŞEN, Y. F., (2004). *Globalleşme, Milliyetçilik ve Ulus Devlet*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- TANRIVERDİ, E.,(2017), *Sosyolojik Açıdan Küreselleşme ve Ulus Devlet*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- TEKELİ, İ.ve İLKİN, S.,(2000). Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşimi Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması. *Doğu-Batı Dergisi*. (10): 23–39
- Tekinalp, Ş. (2005). Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük. *İstanbul Kültür Üniversitesi Dergisi*. 5 (1): 75–87
- TÜRE, İ.,(2009). Küreselleşme, Kapitalizm ve Ulus-Devlet. *Finans& Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*.46(530): 41–46

TOPAL, M.,(2010). *Ulus Düşünmek*. İstanbul: Vate Yayınevi.

VAHAP C.,(2009). *Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*. Ankara: Liberte Yayınevi.

YALÇINKAYA, M. H., ÇILBANT, C., ve YALÇINKAYA, N., (2012). Küreselleşme İle Yeniden Şekillenen Ulus Devlet Anlayışı. *Uluslar Arası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. (5): 1-26

YANIK, C.,(2013). Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi. *Kaygı Dergisi*. (20): 225-237

YENİÇERİ, Ö.(2006). *Küreselleşmenin Ulus Devlete Etkileri*. aktaran, (Tanrıverdi, 2017: 81-82)

YILDIRIM, E.,(2006). Küreselleşen Dünyada Milliyetçilik. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 9(38): 181-198

YILMAZ, E. A. ve AKBULUT A.,(2016). Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devletin Rolü Ulus-Devletler Güçleniyor Mu?. *MAE Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 8(16): 71-88

YÜCEL N. ve PUSTU Y., (2006). Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devletin Alternatifi Kent Devleti Olabilir Mi?. *Türk İdare Dergisi*.(450): 117-140

WOLF, M., (2001). Ulus-Devlet Küreselleşmeye Karşı Durabilecek Mi?. Çev. Doğan Ergin, *Türkiye ve Siyaset Dergisi*.(5): 210-220

KONDA Araştırma (2019) “Toplumsal Yapı Araştırması 2006: Biz Kimiz?”, <http://www.konda.com.tr/index.php?sf=11> (31 Mayıs 2019).

<http://www.rehberyasın.com/?Bid=1397013> (12.04.2019)

https://www.academia.edu/7127774/ULUSLARARASI_%C3%96RG%C3%96CTLER_VE_%C3%96ZELL%C4%B0KLER%C4%B0 (21. 01.2019)

http://www.tasam.org/tr/TR/Icerik/232/fukuyamanin_yeni_tezi_devlet_insasi%E2%80%A6 (27.12.2018)

<https://www.kanadakulturmerkezi.com/kanada-bakanlari-bakanliklari.html> (13.05.2019)

https://en.wikipedia.org/wiki/1980_Quebec_referandum (13.05.2019)

https://en.wikipedia.org/wiki/1995_Quebec_referandum (13.05.2019)

<http://www.unicankara.org.tr/tr/sss-2/#s24> (13.05.2019)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.580e1c41c81b88.80685946 (25.04.2019)

www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anyasa_yargisi/anyarg20/davutoglu.pdf (14. 03.2019)

www.tdk.gov.tr (25.04.2019)

http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1047 (16.05.2019)

<http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan-makale.pdf> (15.01.2019)

https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/population-demographic-situation-languages-and-religions-103_tr (29.05.2019)

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/10/101017_merkel (30.05.2019)

http://sam.baskent.edu.tr/belge/Lozan_TR.pdf (10.06.2019)